

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра з філології
на тему: «ІДІОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ "ОКО" В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ
МОВІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ»

Допущено до захисту
« ___ » _____ року

студентки групи МПперс 57-18
факультету сходознавства
освітньо-професійної програми
Галузевий переклад: перська мова,
англійська мова
за спеціальністю 035 Філологія
Даліди Альони Валеріївни

Завідувач кафедри
східної філології

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц. Охріменко М. А.

_____ Валігура О. Р.
(підпис) (ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ В СВІТОВОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ	9
1.1 Поняття фразеологічної одиниці як лінгвістичного явища у сучасному мовознавстві.....	9
1.2 Загальний огляд фразеологічних одиниць з соматичним компонентом у фразеології різних мов світу.....	15
1.3 Аналіз досліджень перських соматичних фразеологізмів в сучасній лінгвістиці.....	19
1.4 Методика дослідження фразеологічних одиниць з компонентом "око" в сучасній перській мові	25
Висновки до Розділу I	27
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ "ОКО" В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ.....	29
2.1 Семантичні особливості фразеологічних одиниць з компонентом "око" в сучасній перській мові	29
2.1.1 Фразеологічні одиниці на позначення характеристики якостей людини.....	30
2.1.2 Фразеологічні одиниці на позначення перцептивної активності людини.....	40
2.1.3 Фразеологічні одиниці на позначення психоемоційного стану людини.....	45
2.1.4 Фразеологічні одиниці на позначення зовнішнього вигляду людини, її фізичного стану.....	52
2.2 Особливості функціонування фразеологічних одиниць з компонентом "око"	54
2.2.1 Функціонування самостійних фразеологічних одиниць з компонентом "око" у вигляді словосполучень.....	55

2.2.2 Функціонування самостійних фразеологічних одиниць з компонентом "око" у вигляді простого речення	59
Висновки до Розділу II.....	64
РОЗДІЛ III. ІДІОЕТНІЧНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ "ОКО" В НАЦІОНАЛЬНОМУ СВІТОГЛЯДІ ІРАНЦІВ	66
3.1 Відображення іранських вірувань та менталітету через фразеологічні одиниці з компонентом "око"	67
3.2 Порівняльний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом "око" в перській та українській мовах	71
3.3 Безеквівалентні фразеологічні одиниці з компонентом "око" в сучасній перській мові	75
Висновки до Розділу III	78
ВИСНОВКИ	80
АНОТАЦІЯ ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	86
ДОДАТКИ	86

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ФО – фразеологічна одиниця
СФО – соматична фразеологічна одиниця
КФО – компаративна фразеологічна одиниця
МКС – мовна картина світу
букв. – буквально
перекл. – переклад
присл. – прислів'я
метаф. – метафора
лайл. – лайливо
перс. – перська
укр. – українська
рос. – російська
лат. – латинська
≈ – приблизне значення

ВСТУП

Фразеологія протягом довгих років посідає чільне місце в лексикології різних мов світу. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) допомагають краще зрозуміти національну культуру та історію тієї чи іншої країни. Вони є одним із найважливіших параметрів опису ментальності, індивідуального світобачення чи картини світу певного соціуму [72]. Але, не зважаючи на те, що фразеологія вже довгий час є предметом досліджень різних відомих вчених та лінгвістів, питання соматичної фразеології досі залишається маловивченим.

Спроби дослідити соматизми у фразеології було здійснено на матеріалі різних мов. Зокрема, О. О. Селіванова розглядала питання концептуалізації соматичного коду культури у фразеологізмах в українській мові [71]. На матеріалі іспанської, італійської та французької мов фразеологізми-соматизми розглядав Н. Я. Стрілець, який присвятив свою працю дослідженню проблеми структурних та функціонально-семантичних особливостей соматичних фразем у романських мовах [77]. Питання лінгвокогнітивних особливостей соматичних фразеологізмів іспанської мови розглядала О. Л. Толстова [11]. Образний потенціал соматизмів як смисловий центр формування фразеологізмів у літературній російській мові було розглянуто Л. П. Дідковською [27].

Дослідженням ФО з соматичним компонентом в східних мовах займався І. В. Сівков [72]. Одне з його досліджень спрямоване на розгляд соматизмів в різносистемних мовах, зокрема на семантико-дериваційний, номінаційний та етимологічний аспекти на матеріалі арабської мови, мови іврит, англійської, української та російської мов.

Окрім цього, соматичні фразеологічні одиниці (далі – СФО) розглядалися в турецькій [61], японській [25] та корейській мовах [32]. Проте питання структурно-семантичних особливостей та ідіотнічної спрямованості

ФО з соматичним компонентом на матеріалі перської мови є недостатньо розглянутим.

На даний момент найбільшою працею, що присвячена фразеології в перській мові є робота Г. С. Голевої [23]. Дослідниця збирила велику кількість ФО перської мови, в тому числі й з соматичним компонентом, додаючи не лише мовні особливості того чи іншого сталого виразу, але й національно-культурну спрямованість, що яскраво підкреслює іранський менталітет.

Актуальність дослідження зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до дослідження лексичного складу мови з огляду на її ідіотнічну специфіку. Вчені все більше проявляють свою зацікавленість до аналізу фразеологізмів, які постають як джерело національно-культурної інформації певного народу. Зважаючи на те, що фразеологія в сучасній перській та українській мовах мають свою особливу специфіку та різняться між собою, увага до даного питання посилюється з кожним днем.

Разом з тим, у перському мовознавстві ще не було здійснено повного аналізу та систематизації тих фразеологічних одиниць, що містять в собі соматичний компонент.

Об'єкт дослідження – ФО з соматичним компонентом в сучасній перській мові. **Предметом дослідження** виступають ідіотнічні, структурно-семантичні та функціональні особливості ФО з компонентом "око" в сучасній перській мові.

Мета роботи полягає у визначенні ідіотнічних особливостей фразеологізмів із соматичним компонентом "око" в перській мові.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- здійснити вибірку перських фразеологічних одиниць з компонентом "око" з одномовних і двомовних фразеологічних, тлумачних словників;
- з'ясувати теоретичні засади дослідження фразеологізмів в сучасному мовознавстві;

- проаналізувати структурні та семантичні особливості ФО з компонентом "око" в сучасній перській мові;
- визначити ідіоетнічні особливості ФО з компонентом "око" задля дослідження мовної картини іранського народу.

Матеріалом кваліфікаційної роботи виступають 326 ФО з соматичним компонентом "око", дібраних методом суцільної вибірки з восьми словників: двомовних персько-російських, російсько-перського, персько-українського та англо-перського, а також перського фразеологічного словника.

Методика дослідження має комплексний характер. Метод суцільної вибірки використовувався для добору фразеологізмів із соматичним компонентом "око" з одномовних, двомовних фразеологічних словників; за допомогою описового методу систематизовано перські фразеологізми-соматизми із компонентом "око"; метод порівняльного аналізу застосовано для визначення українського еквіваленту тієї чи іншої ФО сучасної перської мови; метод компонентного аналізу, який застосовувався при розкладенні фразеологічних одиниць на мінімальні семантичні складники для визначення значущих для нас сем; метод кількісних підрахунків з елементами статистичного аналізу для визначення частотності вживання фразеологічних одиниць із компонентом "око" в сучасній перській мові.

Теоретична цінність дослідження полягає у поглибленні знань про ідіоетнічний аспект фразеологічних одиниць з компонентом "око", наданні систематизованого матеріалу, який може бути використаним для розгляду теоретичних аспектів фразеології, лексикології, теоретичної граматики, когнітивної лінгвістики тощо.

Практична цінність дослідження полягає у тому, що отримані результати та класифікація перських соматичних фразеологізмів можуть бути використані для укладання словників, у розробленні навчальних посібників, при написанні наукових робіт. Результати проведеного дослідження можуть бути використаними у викладанні таких дисциплін, як "Лексикологія"

(Розділ "Фразеологія"), "Теорія і практика перекладу з перської мови", "Практичний курс перекладу з перської мови".

Апробацію результатів кваліфікаційної роботи здійснено на Міжнародній науково-практичній конференції "Ad orbem per linguas. До світу через мови" (Київ, 20-22 безрезня 2019 р.). Основні теоретичні положення висвітлено в 1 тезах доповіді (0,15 др.арк.) на зазначеній вище конференції.

Структура кваліфікаційної роботи відповідає змісту дослідницьких завдань. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до них, загального висновку, переліку використаних джерел із 93 найменувань, додатку у вигляді персько-українського словника фразеологічних одиниць із соматичним компонентом "око" та анотації перською мовою. Загальний обсяг роботи 118 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ В СВІТОВОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1 Поняття фразеологічної одиниці як лінгвістичного явища у сучасному мовознавстві

Фразеологізми, як відомо, існують протягом багатьох століть, зайнявши важливу позицію в мовознавстві різних країн світу. Завдяки зусиллям великої кількості вітчизняних та зарубіжних дослідників, ФО та фразеологія загалом, не зупиняє свого розвитку і до сьогодні. Проте чимало аспектів даного розділу лексикології досі залишаються не вивченими.

Великі сутички стосувались питання щодо імені першого вченого, який став засновником фразеології. Вважали, що перші згадки про фразеологію належать швейцарському науковцю Шарлю де Баллі [6; 7]. Інші науковці пов'язували виникнення фразеології з працями В. В. Виноградова. Саме він надав повне визначення, обсяги та завадання фразеології [20].

За іншою версією, ще в кінці 20-х років проблема вивчення фразеології, як нової дисципліни в сучасному мовознавстві вперше була поставлена на розгляд видатним радянським вченим проф. Є. Д. Полівановим. Він уважав за потрібне виокремити фразеологію, як самостійний розділ мовознавчої науки, який займе відособлену і стійку позицію (подібно до фонетики, морфології та ін.) [63, с. 28].

Б. О. Ларін вважав: "Фразеологія як лінгвістична дисципліна знаходиться ще в стадії "прихованого розвитку", але вона ще не оформилася як зрілий плід підготовчих праць" [43, с. 100]. Тому дослідження цього розділу було пріоритетним.

З тих пір серед вчених, які працюють над вирішенням проблем фразеології, є багато протиріч, які тривають і до сьогодні. Їхні думки

різняться навіть при наданні визначення терміна "фразеологія". А без чітко визначеної одиниці дослідження, як вважає російський лінгвіст М. Ф. Алефіренко, наука не може плідно розвиватися [1].

Учені того часу розділились на дві групи: прихильників "широкого" та "вузького" поняття фразеології. Дослідники широкого поняття вважають предметом фразеології всі сталі вирази, включаючи прислів'я, приказки й "крилаті вислови" [1]. З огляду на праці таких лінгвістів як В. Л. Архангельський [3], М. М. Шанський [85], Ю. А. Рубінчик [70], їх називають прихильниками "широкого поняття".

Прихильники вузького поняття фразеології брали до уваги лише ідіоми, так звані усталені вирази, слова яких не передають свого прямого значення, а лише взаємодіючи один з одним надають певний сенс.

Так, російський лінгвіст-русист М. М. Шанський вважав фразеологію розділом мовознавства, який вивчає сталі вирази, що виникають у мові в готовому вигляді, маючи в своєму складі від двох і більше компонентів, які є незмінними в своєму значенні, складі і структурі [85]. Проте фразеологія не обмежується єдиним визначенням. М. М. Шанського підтримала велика кількість вчених, але це лише одна думка серед багатьох існуючих визначень.

Фразеологію розглядали не лише на основі російської мови. Українська фразеологія здійснила значний розвиток завдяки працям таких лінгвістів, як О. О. Потебні, І. Я. Франка, М. І. Костомарова, П. П. Чубинського та багатьох інших [82, с. 13].

Відомо, що в Україні на сьогоднішній день питаннями фразеології та дослідженням фразеологічних одиниць в різних мовах світу займаються такі лінгвісти, як В. Д. Ужченко [82], І. Л. Покровська [62], І. Ю. Скрипнік [74], Т. О. Смирнова [75], Н. Г. Шкурятяна [86], Л. О. Миронова [50] та інші.

Зокрема, українські лінгвісти В. Д. Ужченко та Д. В. Ужченко вкладають у визначення *фразеології* 4 основних поняття: фразеологічна система мови; сукупність фразеологізмів у мові; вирази, що допомагають у

мовленні для висловлювання думок; та вислів, позбавлений внутрішнього змісту [82, с. 6].

Перська мова багата на фразеологічні вирази. Вивченням фразеологізмів у перській мові займався Ю. А. Рубінчик, який ще наприкінці ХХ століття здійснив аналіз структурно-семантичних та функціональних особливостей ФО в перській мові [70]. Значний внесок в розвиток фразеології перської мови здійснила Г. С. Голева, яка уклавши персько-російський фразеологічний словник, ще раз підкреслила багатство перської мови та яскраво представила систему ФО в іранському мовознавстві.

Невідомо який обсяг фразеологічних одиниць існує в перській, українській чи в інших мовах світу. Адже з кожним днем світ розвивається, разом з ним не стоїть на місці і наука. З'являються нові вирази, прислів'я, приказки та крилаті вислови, які ще не розглядалися та потребують детального аналізу.

Отже, значна кількість вчених дотримуються широкого визначення терміна "фразеологія" – розділ мовознавства, що вивчає сталі вирази, звороти мови. Значення сталих виразів неможливо виводити зі значення кожного окремого компонента [49, с. 6].

Об'єктом фразеології є сукупність усіх фразеологічних одиниць мови. Предметом фразеології є вивчення типологічних ознак фразеологізмів, дослідження їх сутності, закономірностей функціонування у мові [82, с. 6].

Термін фразеологічна одиниця уперше вжив у вітчизняній науці видатний лінгвіст В. В. Виноградов [20]. Через деякий час інші вчені надали своє визначення новому терміну у розділі лексикології – фразеології. Серед них були Б. О. Ларін [43], О. М. Бабкін [5], М. А. Жовтобрюх [33].

Згідно з одним із засновників фразеології Шарлем де Баллі, фразеологічна одиниця має такі ознаки: 1) складається з декількох компонентів; 2) слова є незмінними у своєму розташуванні й не допускають

додавання нових слів; 3) жодне зі слів ФО не може бути замінено іншим словом [6, с. 98].

У процесі виникнення фразеології, ФО описувалась, як семантично цілісна одиниця (зокрема так вважав В. В. Виноградов), яка мала особливу метафоричність, стійкість, еквівалентність, неперекладність, маючи у своєму складі від двох повнозначних слів. Найголовнішою ознакою фразеологічної одиниці вважають відтворюваність в усному мовленні, завдяки якій фразеологізм набуває стійкості [1, с. 14].

Згідно з працею В. Д. Ужченка головними ознаками ФО є: **цілісність значення** – тобто усвідомлення семантики фразеологізму, беручи до уваги приблизне значення слів-компонентів ФО [1, с. 17]; **фразеологічна відтворюваність зворотів** – тобто ФО не можна створити навмисно, вони відтворюються в мові ФО в готовому вигляді [1, с. 18]; **відносна постійність компонентного складу та структури** – тобто ФО мають стійкий склад, який не може бути відредагований [1, с. 19]; **експресивність** ФО зумовлена тим, що завдяки емоціям вони мають показувати наше ставлення до різних життєвих ситуацій [1, с. 20].

В українській фразеології наявні декілька типів класифікацій ФО. Однією із найбільш поширених є класифікація В. В. Виноградова. Згідно з його класифікацією існують три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення [19]. Цієї класифікації притримувались й інші лінгвісти, розглядаючи фразеологію в різних мовах (включаючи сучасну перську мову), намагаючись удосконалити теорію лінгвіста, спростувати або підтвердити правильність та точність його класифікації.

Виділяють **фразеологічні зрощення** або ідіоми – це стійке, семантично неподільне сполучення слів, загальне значення якого зовсім непов'язане зі значенням його компонентів [20, с. 167]. Фразеологічні зрощення мають у своєму складі слова, які є неподільними і лише у

сукупності несуть певний характер. Окремо слова, що входять до складу фразеологічного зрощення, не відображають сенсу, що закладений в певний вираз. Наприклад, *бити байдики* – سگ زدن (букв. бити собаку) – нічого не робити.

Фразеологічна єдність – це вираз, у якому слова, взаємодіючи між собою, відображають одне значення. Приклади фразеологічної єдності можемо побачити у фразеологічній скарбниці різних народів. Наприклад, в українській мові поширеним є вираз *ні пари з уст* – мовчати, в сучасній перській мові прикладом фразеологічної єдності може слугувати наступний вираз سر از پا نشناختن (букв. не розрізняти голови від ноги) – бути повним дурнем тощо.

Фразеологічні сполучення – третя група відповідно до класифікації В. В. Виноградова. Фразеологізми, що належать до цієї групи докорінно відрізняються від ФО, які можна віднести до двох попередніх груп [19, с. 27].

Фразеологічне сполучення – це фразеологічна одиниця, яка несе певне значення, проте замінивши якийсь компонент фразеологізму, сенс самого сталого виразу докорінно не зміниться. Слова з фразеологічно пов'язаним значенням можуть бути замінені відповідними до контексту іншими словами [19, с. 27]. Наприклад, *зацепити чийсь інтереси* (зацепити честь, почуття, гордість), *відвести очі* (відвести погляд), درد سر برای خود فراهم آوردن (букв. забезпечити себе головним болем) укр.: *на свою голову*; سر برهنه (букв. гола голова) – *з непокритою головою*.

Поза названими трьома групами фразеологізмів, виділених академіком В. В. Виноградовим, перебувають народні прислів'я, приказки, народні примовки, крилаті вислови, термінологічні словосполучення [86, с. 167-168].

Семантична класифікація і концепція В. В. Виноградова здобула великої прихильності його колег (В. П. Жуков [34], О. М. Бабкін [5], В. М. Телія [78]).

Окрім семантичної класифікації ФО, над якою працював російський лінгвіст В. В. Виноградов, лексикологія містить ще два типи класифікацій: генетичну та функціональну.

Генетична класифікація розроблена лінгвістом Л. А. Булаховським на початку 60-х років XIX ст. [15]. До її числа він відносить багаточисельні прислів'я та приказки, що виникли в усному мовленні певного народу; цитати й образи із "Старого" і "Нового" завітів; переклади висловів, що виникли в іншій мові; цитати відомих українських та іноземних письменників, поетів тощо [14, с. 112].

Л. Г. Скрипник виділяє наступні генетичні групи: українські фразеологічні одиниці; фразеологічні одиниці з іноземного мовознавства; фразеологічні кальки [73, с. 149].

Інший український лінгвіст Я. О. Спринчак розділив фразеологічні одиниці на три генетичні групи з огляду на період виникнення: спільнослов'янські, східнослов'янські, тобто представлені тільки в східнослов'янських мовах [76, с. 33-38].

Українському лінгвісту Д. Х. Бараннику [8] належить функціональна класифікація: **фразеологічні метафори народного характеру** – основна функція таких виразів полягає у метафоричності виразу: *показати де раки зимують; робити з мухи слона* [8, с. 35]; **фразеологічні метафори літературного характеру** – це крилаті метафоричні вирази, семантика яких обов'язково стосується певного художньо-літературного, фольклорного, історичного, міфологічного чи іншого сюжету. Тобто вирази "прив'язані" до якоїсь конкретної ситуації: *Ромео і Джульєтта* [8, с. 35]; **фразеологічні образні узагальнення народного характеру** – це фразеологічні одиниці, які виражають судження. Семантика таких одиниць є прозорою та зрозумілою. Зазвичай такі одиниці несуть повчальний характер, оскільки до їх числа належать народні прислів'я: *не місце прикрашає людину, а людина місце; сім разів одмір, а раз відріж* тощо [8, с. 36]; **фразеологічні образні**

узагальнення літературного характеру, тобто крилаті вислови, які використовуються без жодного асоціативного зв'язку з обставинами першого вживання того чи іншого фразеологізму у мовленні: *бути чи не бути?*; *від любові до ненависті один крок* [8, с. 36]; **специфічно жанрова** – це вирази, які маючи свою особливу специфіку відповідають певному жанру мовлення, та мають ознаки того чи іншого мовного стилю. Наприклад, наукового (*вимагається довести, що і вимагалось довести* та ін.); коментарного (*ввести м'яч у гру, кутовий з місця лівого (правого) крайнього* та ін.); розповідного (*це було так, одного разу, іду собі, уявіть собі, щоб не збрехати*) [8, с. 37].

Фразеологією, як молодого наукою у лінгвістиці зацікавлена велика кількість мовознавців. Одні з них розглядають фразеологію загалом, інші науковці розглядають та аналізують конкретні аспекти цієї науки. Підсумовуючи всі вищезгадані визначення, відомо, що фразеологією називають розділ мовознавства, який вивчає стійкі словосполучення. Основним об'єктом вивчення фразеології є ФО – стійке та цілісне за структурою словосполучення, семантику якого неможливо дізнатися із значення його компонентних слів.

1.2 Загальний огляд фразеологічних одиниць з соматичним компонентом у фразеології різних мов світу

Фразеологічні одиниці завжди були об'єктом великої зацікавленості лінгвістів в багатьох країнах світу. Фразеологізми покривають переважно ті ділянки дійсності, які безпосередньо пов'язані з людиною, з її баченням, оцінкою реалій, із фізичними особливостями суб'єкта [82, с. 37]. Зокрема, значна частина праць спрямована на дослідження соматичної фразеології, тобто тих ФО, які в своєму складі містять слова на позначення різних частин тіла людини.

Загалом, термін "соматизм" вперше згадується у мовознавстві з другої

половини ХХ-го століття [11, с. 89]. Його виникнення в лінгвістиці пов'язане з іменем Ф. О. Вакка [17], який у своїх роботах розглядав фразеологізми на матеріалі естонської мови. Фразеологізми містили в своєму складі компоненти на позначення різних частин тіла людини.

У кожній культурі соматизми несуть різне значення. Згідно з роботою вченого Р. М. Вайнтрауба, фразеологізми із соматичним компонентом становлять 30% фразеологічного складу будь-якої мови [16, с. 53].

Людина та її тіло є одним із найдоступніших об'єктів для вивчення, а слова, що позначають частини тіла людини, виникли разом із людською свідомістю [13, с. 9]. Такі компоненти ФО як соматизми відображають культуру мови народу, її соціальний світогляд, психологічне становище. Соматизми у своїх роботах розглядали І. Є. Городецька на матеріалі російської мови, порівнюючи її з французькою [24]. Вона зазначає, що найбільша кількість ФО, як в російській, так і в французькій мовах містять соматичний компонент *голова, око, серце, рука, нога* [24, с. 163]. На матеріалі інших мов соматизми розглядали Ю. Д. Апресян [12], Н. В. Лугова [45], І. В. Стоянова [88].

Термін "соматичний фразеологізм" в дослідженнях російської фразеології вперше вживає Е. М. Мордкович, стверджуючи, що більшість соматичних фразеологізмів мають негативну характеристику [52].

На матеріалі української мови соматичні фразеологізми розглядав лінгвіст В. Д. Ужченко. Згідно з його дослідженням соматичний компонент "шия" зустрічається в 73 ФО української мови, "лоб" міститься в 79 ФО, "палець" в 130, "спина" є соматичним компонентом в 157 ФО, "рот" – 169, "плече" – 202, "вухо" – 208, "ніс" – 247, "нога" – 371, "рука" – 566, "голова" – 740, "серце" – 745. Найбільше ФО було виявлено із соматичним компонентом "око", кількість яких сягає 1444 ФО [82, с. 37]. Як зазначає О. О. Селіванова "Око – спектр зорового сприйняття, знання, спостережливості, досвідченості, кмітливості, знаків людської поведінки, експресивного позначення

психоемоційних і фізіологічних станів" [71, с. 86].

Лінгвіст Л. П. Сміт досліджував соматичну фразеологію на матеріалі німецької мови. Він писав: "Німецька мова більш багата поетичними і образними висловлюваннями фольклорного походження, ніж інші європейські мови" [83, с. 146]. До найбільш продуктивних ФО з соматичним компонентом автор відносить серце, голову, дух, душу, живіт, кров. Головне місце серед усіх вищеназваних соматизмів займає "серце" [11, с. 4].

В іспанській мові зафіксована найбільша кількість фразеологічних одиниць з такими соматичними компонентами: рука, кисть – 536, око – 440, нога, ступня – 325, рот – 304, голова – 272, обличчя, лице – 247, кров – 157, волосся – 150, серце – 117, ніготь – 110, язик – 108, палець – 92, вухо – 95, ніс – 90 [50].

ФО з соматичним компонентом також розглядалися на матеріалі англійської мови. Найбільш використаними фразеологічними одиницями соматизмами в англійській мові є: рука – 554, голова – 427, око – 362, серце – 337, ступня – 243, вухо – 199, обличчя – 185 [81, с. 11].

Дослідження ФО латинської мови із соматичним компонентом дає підстави стверджувати, що у латинському фразеологічному корпусі існують й такі соматичні ФО, які не мають відповідників в українській мові. Це насамперед стосується фразеологічних одиниць, що вживаються як прокльони, погрози, привітання, побажання: *corhabe* – *будь благорозумним* (букв. май серце); *sursumcorda!* – *вище голову!* (букв. вище серця; напис для обручки) [48, с. 57].

Лінгвіст Е. Т. Берта розглядала фразеологію з соматичними компонентами на матеріалі угорської та української мови. За допомогою методу порівняльного аналізу було визначено, що в обох мовах домінують фразеологізми із соматизмами на позначення однакових частин тіла: *голова, рука, очі* [10, с. 59].

Соматичні компоненти у фразеологізмах розглядалися і на матеріалі східних мов. Лінгвіст В. Г. Жила у своїй праці "Вираження концепту страх у фразеологізмах із соматичним компонентом" зазначає, що семантика багатьох соматичних фразеологічних одиниць в корейській мові пов'язана з емоційно-психічним станом людини [32].

Варто відзначити, що кількість ФО, які відображають позитивні емоції набагато менша, ніж фразеологізми із негативною оцінкою. Це стосується не лише досліджуваної мови, така ситуація спостерігається в багатьох культурах. Зазвичай це пов'язано із психологією людини, якій характерно спочатку сприймати навколишні проблеми з негативної сторони. Прикладом цього може слугувати фразеологія корейської мови. Внутрішні органи, а саме серце, якнайкраще можуть слугувати для позначення страху [32, с. 315]. Страх – одна із найяскравіших негативних емоцій людини.

Соматичні фразеологізми турецької мови були об'єктом дослідження Р. Н. Анісімова, Г. Бахара, А. А. Рожанського, Р. Р. Юсипової тощо. Згідно з дослідженнями вищезгаданих тюркологів, одними із найбільш вживаних соматизмів є голова, око, рука, нога [61, с. 114].

В японській мові дослідженням ФО з соматичним компонентом розглядав С. В. Капранов, який запропонував лінгво-культурологічний аналіз слова *kokoro* (*душа, серце*) [37, с. 57].

Отже, соматизми безпосередньо пов'язані з людиною. З огляду на дослідження ФО європейських: українській, російській, німецькій, англійській, угорській, іспанській та східних мовах: корейській, японській та турецькій, до найбільш продуктивних соматизмів відносять наступні: серце, око, голова, рука, нога, шия.

Фразеологічні одиниці, у складі яких є соматичний компонент яскраво висловлюють психологічний, фізичний, розумовий стан та характер людини. Вивчення соматичних фразеологізмів дає можливість широко проаналізувати національно-культурні питання певного мовного колективу.

1.3 Аналіз досліджень перських соматичних фразеологізмів в сучасній лінгвістиці

Іранську фразеологію вважають широким розділом лексикології, яка потребує детального вивчення. Перські ФО відображають багатовікову історію розвитку однієї із старовинних живих мов світу. На сьогоднішній день відомо, що найбільш ґрунтовні праці, присвячені аналізу фразеології в перській мові, належать Ю. А. Рубінчику та Г. С. Голевій.

Мовознавець Ю. А. Рубінчик [70] відносить до фразеології перської мови: 1) одиниці широкого семантичного діапазону, компоненти яких не тільки частково або повністю втратили лексичне значення, але й залишили його незмінним; 2) стійкі поєднання слів, що мають будову речення; 3) складені терміни та найменування; 4) модельовані утворення, які є стійкими словосполученнями, побудованими за певними структурно-семантичним моделями: іменні, дієслівні, фразеологізми-речення [70, с. 34].

Надумку Г. С. Голєвої характерні особливості мови фарсі полягають в її образності та широкому використанні фразеологізмів в усній та письмовій формі. Інтернаціональних та запозичених фразеологізмів в мові дуже мало. Адже фразеологія перської мови є самостійною, і фразеологічний фонд та система глибоко національні. Основну масу фразеологізмів в перській мові складають ідіоми [23, с. 13].

Згідно з дисертацією Г. С. Голєвої перська мова характеризується наявністю великої кількості слів-символів [23, с. 31]. Переважна більшість символів у фразеологізмах перської мови передаються соматизмами. Відповідно до підрахунків, найбільш продуктивними словами-соматизмами в перській мові є: *جگر* – печінка, *کیسه صفراى* – жовчний міхур, *سر* – голова, *دل* – серце, *چشم* – око, *خون* – кров, *گلو* – горло, *دندان* – зуби, *دماغ* – ніс, *لب* – губи, *آبرو* – брови [57, с. 111].

Символічну роль соматизмів у фразеології перської мови демонструють фразеосемантичні поля. Але це поняття достатньо умовне. Фразеологічне поле не має чітких обмежень, воно не замкнуте [23, с. 69].

Одним із цих умовних фразеологічних полів є *підтримка, допомога*, в якому чітко виділяються домінантні соматичні слова-компоненти, які символізують ці поняття: پشت – *спина*, بال – *крило*, پهلو – *бік*, دست – *рука*. Наприклад: پشت کسی را داشتن (букв. мати чийось спину) укр.: *підставити комусь спину*, بال به بال کسی دادن (букв. давати крило крилу когось) укр.: *брати когось під своє крило* – підтримувати когось, надавати комусь допомогу; پشتش است به شاه کوه است (букв. він притулився до гори спиною) укр.: *бути, як за кам'яною стіною* [23, с. 32].

В значенні *тягар* використовують соматизми گردن – *шия*. Наприклад: بار کردن کسی شدن (букв. стати тягарем на шиї у когось), به گردن گرفتن (букв. брати на шию), тобто приймати на себе удар, брати на себе відповідальність за щось по своїй волі [23, с. 32].

Перські соматизми دست (*рука*), سر (*голова*), پا (*нога*) універсальні, вони утворюють фразеологізми в найрізноманітніших сферах; соматизми چشم (*око*), گردن (*шия*) пов'язані з пасивним значенням, оцінкою стану суб'єкта; پشت (*спина*) – символ захисту, оборони; دماغ (*ніс*) – символ хорошого настрою, впевненості в собі, та навпаки завищеної самооцінки; دم (*хвіст*) – символ нахабності [23, с. 33].

Перські фразеологізми також можуть бути класифіковані наступним чином:

1) сомоніми (назви частин тіла та кінцівок людини): ابرو – *брова*, انگشت – *палець*, انگشت سبابه – *вказівний палець*, انگشت شست – *великий палець*, انگشت کوچک – *мізинець*, بازو – *рука*, بدن – *тіло*, پا – *нога*, پستان – *жіночі груди*, پلک – *повіка*, پهلو – *бік*, پیشانی – *лоб*, دست – *рука*, دندان – *зуб*, دندان آسیا – *корінний зуб*, دندان پیشین – *передній зуб*, دندان نیش – *ікло*, دهان – *рот*, ران – *бедро*, زانو – *коліно*, ساعد – *передпліччя*, ساق پا – *гомілка*, سینه – *груди*, грудنا клетка, شانه –

плече, شقيقه – висок, صورت – лице, كتف – лопатка, كمر – поясниця, گردن – шия, گلو – горло, لاله گوش – мочка вуха, لب – губа, مزه – вія, مشت – кулак, مو – волосся, ناخن – ніготь, ناف – пуп [26];

2) остеонімічна лексика, пов'язана з опорно-руховим апаратом (назви кісток людського тіла та їх з'єднань): آرنج – лікоть, استخوان – кістка, استخوان ساق پا – велика стегнова кістка, بند انگشت – фаланга, پاشنه پا – п'ята, جمجمه – череп, دنده – ребро, سيب آدم – кадик, غضروف – хрящ, قوزک پا – щиколотка, كتف – плече, лопатка, گونه – щока, скула, ماهيچه – мускул, ікра, مچ – зап'ястя, щиколотка, مفصل – суглоб [26];

3) спланхнонімічна лексика (найменування внутрішніх органів людини): حلق – гортань, رحم – матка, روده – кишка, ریه / شش – легеня, طحال – селезінка, دل / قلب – серце, جگر/كبد – печінка, کلیه – нирка, کیسه صفراى – жовчний міхур, مری – стравохід, معده – шлунок, مغز – мозок, نای – трахея [26];

4) агніонімічна лексика (найменування кровоносної системи людини): خون – кров, رگ – кровоносна судина, دل/قلب – серце [26];

5) сенсонімічна лексика (позначення органів чуття людського організму): بینی – ніс, پوست – шкіра, چشم – око, زبان – язик, گوش – вухо [26].

Дослідження перських соматичних фразеологізмів визначаються своєю актуальністю, з'являється все більше нових праць та статей, присвячених аналізу соматичних ФО. Однією із таких робіт можна назвати працю лінгвіста Мехді Насіра, який розглядав семантичні особливості російських та перських фразеологізмів з компонентом-соматизмом "рука" [56]. Мехді Насір вважає найменування частин тіла актуальним об'єктом дослідження сучасної лінгвістики, адже ці мовні одиниці входять до списку найбільш продуктивних (з точки зору використання) ФО, які утворюють фразеологічну підсистему [56, с. 90].

За результатами дослідження лінгвіста Мехді Насіра у фразеологічних одиницях обох мов спостерігаються як спільні риси, так і багато відмінних. Більшість фразеологізмів з компонентом-соматизмом "рука" мають

негативну конотацію, як в російській так і в перській мовах, окрім того цей соматизм може сприйматися як символ потреби в чомусь [56, с. 93-94].

Вживання соматичного компоненту "рука" в перських та російських ФО розглядав також іранський мовознавець Ахмаді Мірейла. Він зазначає, що назви частин тіла нерівнозначні. В будь-якій мові деякі соматизми відіграють більш важливу роль, ніж інші. До найбільш вживаних соматичних компонентів у складі ФО в російській та перській мовах входить лексема "рука". Співвіднесення російських та перських соматичних ФО з даним компонентом надає можливість розглянути деякі елементи національно-культурної специфіки [4, с. 295].

Назви частин тіла і органів людини, окрім прямого значення, мають також і символічний характер в різноманітних культурах, в різних мовах світу. Частини тіла та їх назви окрім символічності, виражають характер людини, та особливо національно-культурні якості.

Зрозуміло, що соматична фразеологія виражає емоції людини і її відношення до навколишнього середовища, що відображає символіку, пов'язану з частинами тіла [4, с. 295].

На думку вченого, інколи одна назва частини тіла асоціюється у різних народах однаково, та бувають випадки коли символіка розходиться відповідно до тієї чи іншої культури, оскільки дух і психологія народу, їхнє мислення і сприйняття навколишньої дійсності є різними [4, с. 295].

До числа символічних значень перських фразеологічних одиниць зі словом "рука" входять: помічник (دست راست کسی بودن – букв. бути правою рукою когось); дії в інтересах один одного (دستشان تو یک کاسه است – букв. їхні руки в одній мисці); неробство (دست به سیاه و سفید نزدن – букв. не чіпати ні чорного, ні білого); розповсюдження (دست به دست گشتن – букв. перейти з рук в руки) тощо [4, с. 296].

У російській мові деякі значення слова "рука" відповідають перським: фізичний контакт, спосіб здійснення спільної справи (рос. *рука об руку*);

помічник (рос. *правая рука*); відповідальність (рос. *в надежных руках*); дії в інтересах один одного (рос. *рука руку моет*) [54, с. 158-161].

У результаті свого дослідження, лінгвіст Ахмаді Мірейла класифікував перські та російські фразеологізми із соматичним компонентом "рука" в три основні групи: 1) група російських фразеологізмів зі словом "рука", які мають еквіваленти в перській мові. До компонентного складу їхніх перських еквівалентів також входить соматизм з прямим значенням "рука", що передається в перській мові словом "دست" [4, с. 298]; 2) група російських фразеологізмів зі словом "рука", які мають еквіваленти в перській мові, але передають те ж саме значення російського фразеологізму за допомогою інших слів-соматизмів. При перекладі на перську мову використовуються соматизми "серце" (دل), "палець" (انگشت), "голова" (سر) тощо [4, с. 298]; 3) група російських фразеологізмів зі словом "рука", які в перській мові передаються іншими не соматичними компонентами [4, с. 298].

О. В. Мазепова на матеріалі перської мови розглянула роль соматизмів у мовній концептуалізації внутрішнього світу людини. На її думку, аналіз лексичних та фразеологічних одиниць перської мови з соматичним компонентом, які беруть участь у мовній концептуалізації внутрішнього світу людини, виявив їх образну – метафоричну або метонімічну – природу, що має яскраву національно-культурну специфіку [46].

З усього спектру значень слова "دل" найбільш актуалізованими в сучасному перському вжитку є значення "серце" та "шлунок". А також в результаті дослідження було виявлено, що серце в перській лексикології тісно пов'язане з лексемою на позначення печінки [46, с. 441].

Перське серце, як і українське, є місцем локалізації почуттів і емоцій людини, серед яких найбільше значення має головне інтимне почуття людини – кохання. Тому, виражаючись метафорично, серце можна *віддати, забрати, вкрати, вирвати, розбити, причарувати, нестити, ранили, втратити, мучити, програти* тощо [46, с. 441].

Перське серце може виконувати цілу низку ментальних операцій: воно здатне *накопичувати знання, зберігати інформацію, спогади, слова, таємниці, а також думати, вчитися, говорити, підказувати, надихати, бачити* тощо [46, с. 442].

Як показав проведений аналіз, перські соматизми, що позначають внутрішні органи людини, зокрема "серце" активно використовують для образного вираження таких психоемоційних станів людини, як страх, сум, образа, страждання, кохання тощо [46, с. 448].

Дослідження лексико-семантичних груп фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини в сучасних перській і українській мовах, здійснене М. А. Охріменко, є ще одним підтвердженням того, що основною функцією фразеологічних одиниць в перській мові є вираження емоцій та позначення якостей людини [57].

У роботі було зазначено, що у лексико-семантичній групі "Людина" найчисленніші ФО – це одиниці із соматичним компонентом (25,3 % серед перських ФО і 31,23 % серед українських ФО). Продуктивних соматизмів у складі емотивних ФО перської мови більше двадцяти [57, с. 111].

До найменш продуктивних (менше десяти) соматичних компонентів серед емотивних перських ФО можна назвати такі: انگشت – *пальці*, پیشانی – *лоб*, شانه – *плечі*, دنده – *ребра*, ناخن – *нігті*, آرواره – *щелепа*; серед українських ФО – *брови, череп, підборіддя, ніздрі, живіт*.

Наприклад, перс.: دنده اش می خارد – (букв. у нього ребра чухаються) укр.: *він наривається на неприємності, просить батога* [57, с. 112]. Використання соматизмів у складі емотивних фразеологізмів зумовлене легкістю їх переосмислення і розгалуженістю систем переносних значень [57, с. 111].

Отже, людське тіло є важливим об'єктом вивчення різних наук. Це те, що має носій будь-якої мови. Проте сприйняття та надання оцінки різних частин тіла і всього, що з ним пов'язано відрізняються відповідно до певного народу і це є цінним матеріалом для вивчення мовних картин світу.

Соматичні компоненти у складі ФО перської мови відіграють важливу роль. Завдяки тому, що соматизми окрім свого прямого значення, поєднують в собі ще й символіку та є метафоричними, ми можемо краще дізнатися про культуру та менталітет перського народу.

1.4 Методика дослідження фразеологічних одиниць з компонентом "око" в сучасній перській мові

Лінгвістичні терміни "метод", "методика" не знайшли свого точного визначення, незважаючи на велику кількість проведених досліджень. Методику дослідження розглядав М. П. Кочерган [42], англійський філософ Френсіс Бекон [36].

Фразеологізм – це широке поняття у лінгвістиці. Тому задля дослідження фразеологічних одиниць часто є потреба у використанні особливих методів вивчення. Деякі із цих методів досягли особливої прихильності та навпаки, піддалися критиці та стали поштовхом до утворення нових методів дослідження ФО.

Н. М. Амосова була першим лінгвістом, яка запропонувала метод вивчення фразеологічних одиниць. Саме вона розробила та здійснила аналіз контекстологічного методу [2, с. 8]. Цей метод дослідження отримав надзвичайну популярність. Основні принципи вищезгаданого методу стали основою різних методів вивчення фразеології [51, с. 160].

Одим із найпоширеніших методів дослідження у мовознавстві, який частіше за всі інші методи використовують при порівнянні фразеологічних одиниць в мовах, вважається метод фразеологічного опису. У його основі лежить: добір матеріалу з фразеографічних джерел, словників, творів сучасної художньої літератури тощо; укладання картотеки мовного матеріалу; опис властивостей, ознак та суттєвих характеристик досліджуваних мовних одиниць; їх систематизація та класифікація;

об'єднання ФО в різні парадигматичні групи на основі спільності й відмінності; інтерпретації структурних та семантичних особливостей ФО; пояснення функціонування досліджуваних ФО на певному етапі розвитку мови тощо [51, с. 160].

До числа інших поширених методів дослідження входять: варіаційний (його засновником став В. Л. Архангельський [39]), комплекативний метод (С. Г. Гаврин [35]).

Фразеологія ставить перед собою багато завдань. Одне із найпріоритетніших завдань полягає у створенні типів класифікацій фразеологізмів, заснованих на різних принципах. Ця класифікація займається питаннями, що стосуються принципів виділення одиниць фразеологізмів, методів їх вивчення, семантизації та класифікації [36].

Іранські фразеологізми є складною та багатоаспектною частиною фразеології, які потребують використання особливих методів дослідження. Як зазначає Г. С. Голева, при аналізі великої кількості матеріалу ми використовуємо системно-функціональний підхід, який включає максимально можливий розгляд структури ФО, враховуючи історико-культурні та лінгвістичні фактори, а також знання у галузях історії, етнографії, релігії, літератури, поезики тощо [23, с. 9].

При описі фразеологічної семантики використовується також семний аналіз денотативного аспекту, аналіз внутрішньої форми тощо. Ідеографічний метод використовується при побудові тематичних та фразеосемантичних полів. Структурно-семантичний та структурно-граматичний методи використовуються при описі фразеологічного фонду мови фарсі згідно зі структурно-семантичним та граматичним аспектами. Розглядаючи синтаксичні типи ФО використовується трансформаційний аналіз. Зіставний метод допомагає порівняти способи перекладу ФО на інші мови [23, с. 9].

Отже в лінгвістиці розмежують первинні методи, що використовуються з метою збору інформації, вивчення джерел, спостереження тощо, і вторинні методи, які застосовуються з метою обробки й аналізу отриманих даних – кількісний та якісний аналіз даних, їх систематизація [36, с. 117]. Кожен лінгвістичний метод має свою певну функцію, що допомагає якомога ширше проаналізувати фразеологічні одиниці.

Зважаючи на викладене вище, методика дослідження ФО з соматичним компонентом "око" в перській мові носить комплексний характер. Досліджуючи соматичну фразеологію при написанні класифікаційної роботи було використано декілька методів: 1) метод суцільної вибірки, тобто пошук ФО за певним критерієм серед великої кількості словників, лінгвістичних праць тощо; 2) порівняльний метод, тобто аналіз ФО, який дає змогу зіставити семантику перських ФО та українських і, таким чином, здійснити пошук еквівалентних фразеологізмів; 3) фразеологічний опис, який слугує для виділення різних типів ФО. В межах даного дослідження використовується для передачі ФО-реалій перської мови, які не мають еквівалентів в українській мові; 4) компонентний метод дослідження, який допомагає розділити фразеологізм на окремі лексеми, таким чином здійснюючи аналіз структури фразеологічної одиниці; 5) метод кількісних підрахунків, який використовувався у роботі для виявлення частотності вживання тих чи інших фразеологізмів в перській мові.

Висновки до Розділу I

Протягом останніх років проведення різних наукових досліджень, жодна галузь лінгвістичної науки не мала такої популярності, як фразеологія (відносно молода лінгвістична дисципліна, основні поняття, обсяг, проблематика та об'єкт вивчення якої досі остаточно не визначені).

Узагальнивши всі загальновідомі визначення поняття "фразеологія", було виявлено спільні ознаки ФО, з якими погодилась переважна більшість лінгвістів. Фразеологізм – це семантично цілісна, відносно стійка, відтворювана, експресивна одиниця.

Дослідження фразеології в іранському мовознавстві знаходиться в стані свого становлення. Значний внесок в її розвиток здійснили Ю. А. Рубінчик та Г. С. Голєва. Проте вивчення різних аспектів фразеології в сучасній перській мові лише набирає обертів.

Людський фактор відіграє важливу роль у формуванні фразеологічних одиниць, так як переважна більшість фразеологізмів пов'язана з людиною, з різними сферами її життя та діяльності. Особливе значення мають соматичні фразеологічні одиниці. Оскільки соматизми на пряму пов'язані з людиною, ФО з таким компонентом краще за все характеризують її, визначають позитивні та негативні якості тощо.

Фразеологія розглядається за допомогою різних методів дослідження. Зокрема, для аналізу ФО в перській мові, ми використовували компонентний, описовий, структурно-семантичний, порівняльний методи аналізу ФО, кількісні підрахунки.

РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ "ОКО" В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

2.1 Семантичні особливості фразеологічних одиниць з компонентом "око" в сучасній перській мові

Око – символ розуму й духу, сонця й зловорожих сил. Також воно є символом усебачення, з ним пов'язані світло і мудрість, розум і дух. У народній естетиці око є символом привабливості та краси, але водночас воно випромінює заздрість, жадібність і нахабство [66].

За дослідженням В. В. Жайворонка, око є також об'єктом численних вірувань і повір'їв, адже за допомогою ока людина може вплинути на долю іншої людини, особливо негативно. У результаті переосмислення цих вірувань в українській фразеології утворився фразеологізм *вовче око*, який вживається на позначення злої, поганої людини, що має негативний вплив на все, чого тільки торкнеться. Недобре око спричиняє хвороби, збитки й різні нещастя, це не залежить від волі людини. В усній народній творчості такі очі зображували під густими зрослими бровами, вони були чорні або запалі, вирячені, косі або просто мали назву "заздрісні" [30, с. 416].

В українській мові існує достатньо велика кількість фразеологізмів з цим соматичним компонентом. Вони дуже продуктивні та мають різноманітну семантику.

Око – соматичний компонент, який чи не найчастіше серед усіх інших слів на позначення частин тіла людини, зустрічається у складі ФО перської мови. Група ФО з соматичним компонентом "око" відноситься до однієї з найпоширеніших тематичних груп у фразеології. Такі ФО описують не тільки зір, але і бачення в широкому сенсі слова, здатність людини до пізнання навколишнього середовища, а також її душевний стан.

Проаналізувавши дібрані соматичні фразеологічні одиниці з компонентом "око" в перській мові, ми класифікували їх в групи за семантичною ознакою.

2.1.1 Фразеологічні одиниці на позначення характеристики якостей людини. Кожній людині властиві певні характерні особливості, які відображаються на поведінці. Про одних говорять, що вони працьовиті, сором'язливі, чесні, сміливі, а про інших – неорганізовані, самовпевнені, егоїсти. Ці й подібні до них риси виявляються настільки виразно й постійно, що постають як типовий вид особистості, індивідуальний стиль її соціальної поведінки. Такі психологічні особливості людини називаються рисами характеру [47, с. 259].

Фразеологізми будь-якої мови безпосередньо пов'язані з людиною. Велика частина ФО приховують в собі значення, які можуть яскраво описати характер людини. Як показують спостереження, у всіх понятійних сферах фразеології фарсі, і особливо в сфері почуттів і переживань, а також емотивної оцінки якостей, та рис характеру людини, фразеологічні одиниці мають найбільш яскраве образне забарвлення, оригінальну лексико-семантичну будову і взаємодію слів-компонентів [23, с. 35].

Кожна особистість поєднує в собі різні якості: як позитивні, так і негативні. У перській мові саме за допомогою ФО найчастіше описують людину.

Загалом, в межах дослідження до групи ФО на позначення характеристики якостей людини було виділено 67 прикладів.

Негативні риси характеру прослідковуються у 35 ФО. Серед них велика частина фразеологізмів описують жадібність людини. Жадібність вважається одним із семи смертних гріхів. Адже ця риса характеру викликає нестримне бажання у людини прибрати все до своїх рук.

Наприклад:

چشم و دل گرسنه دارد [22, с. 158] – (букв. мати голодне око та серце) укр.: *очі завидючі, руки загребуці* – бути жадібним, заздрісним. В українській мові, як і в перській, цим фразеологізмом описують людину, яка прагне збагатити себе, отримати все чого забажає і, яка ніколи нічим не буде ділитися з іншими людьми.

تنگ چشم [22, с. 120] – (букв. вузькоокий) укр.: *скутий, аж синій* – бути скупкою людиною, яка уникає будь-яких витрат, жадібну до грошей.

مگر خاک چشم او را پر کند [22, с. 181] – (букв. хіба що могильна земля наповнить його очі) укр.: *несита пелька* – про жадібність людини. Говорять описуючи людину якій завжди всього мало, та яка не може задовольнити себе тим, що має.

هم چشمش باز استدر گور [68, с. 468] – (букв. в могилі його очі також відкриті) укр.: *у труну дивиться, а гроші збирає*.

شکمش سیر می شود اما چشمش نه [68, с. 468] – (букв. шлунок ситий, але очі – ні) укр.: *бачить око, та зуб не їме; очі їли б, та губа не може; їв би паляниці, та зубів нема; близько лікоть, та не вкусиш; бачать очі, та ба!*

چشم و دلش می دود [22, с. 154] – (букв. очі та серце димлять), укр.: *беруть завидки на чужі пожитки, заліз кіт на сало та й кричить: "Мало!", що на людях видно, то й собі жадно*.

چشم تنگ دنیا دار را یا قناعت پر کند یا خاک گور [90, с. 51] – (букв. жалюгідні очі тільки сирюю землею наїдяться), укр.: *в могилу дивиться, а над копійкою тремтить* – про неприємну, жадібну людину.

چشم می بیند دل می خواهد / دیدن چشم و خواستن دل – (букв. очі бачать, серце хоче) говорять про жадібних людей, які хочуть отримати щось, що їм насправді не потрібно [22, с. 270].

مثل چشم ترکان [40, с. 337] – (букв. як очі турків) позначення скупості, про людину, яка жаліє не лише матеріальні ресурси, але й взагалі не любить ділитися з іншими будь-якими речами.

تهی چشم – (букв. пустота ока) говорять про жадібну, ненажерливу людину [68, с. 414].

Наступні фразеологізми описують нахабність людини, та все, що пов'язано з цією рисою характеру: різке відношення до оточуючих, бездумність про наслідки своїх вчинків тощо.

چشم دریدگی کردن – (букв. потирати очі) нахабно себе поводити з іншими людьми [68, с. 470].

چشم سفید – (букв. білі очі) говорять про безсовісну, різку, нахабну людину, яка має нестерпну поведінку [22, с. 158].

چشم دریده – (букв. розірване око) говорять про нахабну, безсоромну, різку людину [22, с. 157].

شوخی چشم – (букв. дотепне око) безсоромний, різкий, нахабний [69, с. 47].

چشمش چشمها دیده است – (букв. його/її очі бачили інші очі) у нього/неї безсоромні очі [68, с. 469].

چشم پرکن – (букв. наповнити око) привертати до себе увагу (прояв грубості) [89, с. 426].

В українській мові для висвітлення зазначених вище якостей, людину називають "іудиним корінням", говорячи про те, що вона пов'язана з нечистими силами. У перській мові також існує фразеологічна одиниця چشم ندارد (букв. розірване око не зважає на вихованість), тобто той, хто не має совісті, не має і честі [22, с. 157].

بی چشم و رو – (букв. без очей і обличчя) укр.: ні стиди, ні совісті – безсоромна людина, якій не важливо що про її вчинки подумають інші люди, завжди буде діяти в своїх інтересах [22, с. 73].

آب در چشم نداشتن – (букв. не мати води в оці) про людину, яка не має совісті, нахабно себе поводить [22, с. 6].

У перській мові також функціонує фразеологізм چشم بی آب – (букв. око без води) про зухвалу, нахабну людину [87, с. 393].

چشم زاغ – (букв. вороняче око) говорять про безсоромну, нахабну людину [87, с. 393].

Заздрість також є тяжким смертним гріхом. Зазвичай людина заздрить тим, хто постійно знаходиться поряд, за ким можна спостерігати. Люди, які схильні заздрити є глибоко нещасними, їм важко сконцентруватися на собі та досягати успіхів у житті. У перській мові на позначення заздрості використовують такі фразеологізми:

چشم و چار کسی را در آوردن [89, с. 437] – (букв. виймати око когось), укр.: *поривати очі, лаври не дають спати*.

چشم بد – (букв. погане око) про заздрісну людину; про чоловіка, який кидає на жінок хтиві погляди [68, с. 87].

Самооцінка – оцінка людиною самого себе, своєї діяльності, а також оцінка інших людей. Самооцінка може бути завищеною або занадто заниженою. В обох випадках, якщо людина не може гідно, адекватно себе оцінити це вважається негативною рисою характеру. В перській мові функціонують наступні ФО для позначення самооцінки людини:

پشت چشم را نازک کردن [22, с. 155] – (букв. примружити очі), укр.: *ходити Гоголем, ходити навичем, ходити півнем, високо нестися* – ставати зарозумілим, мати завищену самооцінку. Говорять про людину, яка високо піднімається, але рано чи пізно низько падає через власні помилки.

گاه را در چشم غیر دیدن و گاه را در چشم خود ندیدن [22, с. 410] – (букв. бачити гору в чужому оці, але не в своєму), укр.: *бачити соломинку в чужому оці, а в своєму й пенька не помічати* – недооцінювати інших, мати високу самооцінку.

В перській мові також говорять *خار را در چشم دیگران می بیند و تیر را در چشم خود نمی بیند* [22, с. 179] – (букв. бачить колючку в очах інших людей, а в своєму не помічає й стріху), укр.: *у чужому оці й порошинку бачить, а в своєму й пенька не помічає* – про тих, хто засуджує інших за дрібні промахи, не помічаючи своїх великих недоліків.

چشم آسمان میان سر است [22, с. 150] – (букв. око небес посеред голови) укр.: *не лови ротом мух* – про нікчемну людину, яку піднесли вище, ніж є насправді; вираз на адресу того, хто не дивиться собі під ноги, скрізь перечіплюється.

چشم کسی به دست این و آن بودن – (букв. очі по цю і по ту руку (по цей і той бік)) прояв заниженої самооцінки; бути байдужим або безпорадним, тільки сподіватися на благородство інших [89, с. 437].

Лицемірність – нещирий прояв емоцій. Люди, що мають таку рису характеру легко обманюють почуття інших людей, грають з їхніми емоціями, і ніколи не скажуть правди. У фразеології перської мови використовують такі фразеологізми для опису цієї якості:

چشم به دهان کسی دوختن [22, с. 151] – (букв. пришити око до рота когось), укр.: *стелитися під ноги комусь, гнути спину перед кимось, гнутися в дугу, ловити кожне слово* – заглядати до когось в рот, догоджати комусь заради власної вигоди, приховуючи правдиву думку про людину.

چشم بد در آستین دارد [89, с. 425] – (букв. мати погане око в рукаві), укр.: *держати камінь за пазухою* – приховувати щось, бути лицемірним.

خنده کردن دل خوش می خواهد و گریه کردن سر و چشم [23, с. 160] – (букв. щоб сміятися потрібне хороше серце, а щоб плакати голова та очі), укр.: *очима плаче, а серцем сміється* – нещирий прояв емоцій, лукавство.

چشم دیدن کسی را دزدیدن [89, с. 426] – (букв. красти чийсь очі), укр.: *наводити полуду (більмо) на очі* – обдурити пильність когось.

یک چشم گریان و یک خندان [89, с. 426] – (букв. в одному оці сльози, в іншому сміх) про нещирю, лицемірну людину, яка приховує свою справжню сутність.

چشم زنی کردن [87, с. 394] – (букв. кліпати очима), укр.: *вставляти палки в колеса* – ставати на заваді, перешкоджати.

Хизування – вихвалитися чимось перед іншими людьми.

به چشم کشیدن – (букв. притягувати до ока) підкреслити щось, виставляти напоказ [89, с. 431].

До числа позитивних рис характеру, які передаються за допомогою фразеологізмів з соматичним компонентом "око", можна віднести доброту, відвертість, сором'язливість, комунікабельність, працьовитість, щирість, щедрість, цілеспрямованість:

چشم و گوش شدن [87, с. 393] – (букв. ставати оком та вухом) прояв великої уваги до когось або до чогось, укр.: *насторожити вуха*.

چشم و دل باز [68, с. 471] – (букв. відкрите око та серце) про великодушну, благородну людину, укр.: *з відкритим серцем, з відкритою душею*.

چشمش سگ دارد [22, с. 153] – (букв. його/її очі мають собаку), укр.: *погляд притягує* – про магічний погляд людини. Таким чином також описують комунікабельну людину, з якою приємно мати справу чи проводити час.

چشم چیزی ندیدن [87, с. 393] – (букв. око нічого не бачить), укр.: *не бачити нічого на своєму шляху* – бути впевненим в собі.

به چشم خود نگاه کردن [89, с. 431] – (букв. глянути своїми очима), укр.: *≈ своя голова на плечах* – слухати лише себе, самостійно вирішити, як вчинити; бути самостійним.

چشم پیش گرفتن – (букв. отримати попереднє око) бути сором'язливим, соромитись [68, с. 470].

چشم و دل پاک دارد – (букв. має чисте око та серце) бути чистосердечним, щирим [22, с. 158].

چشمانش حالتی دارد – (букв. його/її очі мають привабливість) про добру, комунікабельну людину, яка притягує до себе поглядом [68, с. 489].

چشم و گوشش باز است [68, с. 154] – (букв. його/її очі та вуха відкриті) бути досвідченим, усвідомленим, укр.: *майстер своєї справи, і швець, і жнець, і на (у) дуді (дуду) грець*.

چشم و دلش سیر است – (букв. його очі та серце – ситі (не голодні)) про не жадібну, не корисливу людину [22, с. 154].

دو چشم داشتن و دو چشم دیگر قرض کردن [22, с. 156] – (букв. маючи два ока, зайняти ще два), укр.: *нагострити вуха, дивитися в усі очі* – бути дуже уважним, виконуючи якусь справу.

زبان خود را نگاه دارد و چشمهایت را باز نگاه دار [89, с. 520] – (букв. тримати язик за зубами, а очі відкритими) укр.: *менше говори – більше слухай; тримай рот на замку, дивись в обидва ока* – не балакати лишнього, бути уважним.

چشم پایین انداختن – (букв. зібрати очі вниз) укр.: *опустити очі* – прояв скромності, як позитивної риси характеру [58, с.161].

چشم بینا [87, с. 394] – (букв. зряче око), про проникливу людину, яка є глибоко усвідомленою в чомусь, правильно оцінює когось, щось; пильна, спостережлива, гостра на око.

На висловлення підтримки також використовують такий фразеологізм, як چشم کسی را به روشنایی انداختن [68, с. 468] – (букв. принести чийсь очі на світло), укр.: *дати надію*. Окрім першого значення, цей вираз може означати "обнадіювати когось".

چشم کسی پی چیزی بودن [93, с. 237] – (букв. чийсь око слідує за чимось) укр.: *йти за мрією* – постійно прагнути, хотіти чогось.

На основі проведеного нами дослідження психологічної літератури, риси характеру людини було умовно розділено на групи: позитивні, негативні та нейтральні. До ФО, які відображають *нейтральні* риси характеру, ми можемо віднести:

چشمش به روشنایی افتاده است [40, с. 174] – (букв. його очі впали в світло) укр.: *вчув, чим пахне!* – говорять про вправних, але нечесних людей. Окрім негативного значення, даний фразеологізм може означати, що у людини з'явилась надія на успіх.

چشمهایش آلبالو گیلاس می چیند [40, с. 175] – (букв. його/її очі зривають вишні та черешні), укр.: *він не бачить де ліво, де право; капустана голова* – бути розгубленим, неуважним; натикатися на все; говорять, коли хтось жмуриться від сонного настрою чи яскравого світла.

Наступний фразеологізм *بیک چشم نگرستن/بیک چشم نگاه کردن* [68, с. 469] – (букв. дивитися одним оком), укр.: *ставити всіх в одну лінію* – відноситись однаково; не надавати переваги чомусь/комусь.

چشم هر چه را خود ببیند، باور دارد و گوش هر چه را که مردم گویند – (букв. очі вірять в те, що побачать, вуха вірять в те, що говорить народ) укр.: *не повірять, поки не побачить на власні очі, і не почує власними вухами* – про людину, яка довіряє лише собі. Довіра – це багатоаспектний психологічний процес, який людина не може взяти під свій контроль. Адже це відчуття у людей по відношенню один до одного виникає лише у свідомості самої людини. В цьому житті ніхто не може сказати, коли і хто саме тебе зрадить на життєвому шляху, тому потрібно бути уважними до всіх оточуючих людей, проте не шукайте підступність, там де її нема та із надмірною підозрлістю не відносьтесь до оточуючих людей.

Наступний фразеологізм схожий за семантикою до українського. Його можна тлумачити, як такий, що описує людину, яка вічно на все жаліється, і впевнена в тому, що будь-яка справа закінчиться погано:

بر كنده به آن چشم كه بدبين باشد [40, с. 174] – (букв. подивіться на це песимістичне око), укр.: *ще не впав, а вже йойкає* – очі, які бачать лише погане краще вирвати (про песимістів, тобто про людей, які сприймають світ без надії на краще майбутнє та зі схильністю у всьому вбачати темні, найгірші сторони).

چشمش هزار كار می كند كه ابرویش نمی داند [40, с. 153] – (букв. його очі роблять сто справ, про які не знають брови) про людину, яка все тримає в собі. Якщо ми сприйматимемо цей фразеологізм, як такий, що відображає душевний стан людини, то ми відносимо цю рису характеру до групи нейтральних якостей, оскільки така людина не шкодить нікому іншому, окрім себе. Будь-які проблеми, переживання не потрібно тримати в собі, адже такий стан призводить до серйозних наслідків. В деяких випадках це

може закінчитися психічними розладами. Тому все, що хвилює душу, людина має висловлювати.

سرمه را از چشم میر باید [40, с. 224] – (букв. сурму/кохль з очей вкраде), укр.: *майстер чужі торби різати, що побачив, те і його*; вправний, хитрий, вмілий. Говорять про людину, яка своєю вправністю та хитрістю може обійти всі перешкоди на своєму шляху. В таких ситуаціях людина діє в своїх інтересах, що не може характеризуватися з негативної сторони, проте жодна справа не може вважатися вдало завершеною, якщо в результаті ви отримаєте те, що бажаєте, але від вашої хитрості серйозно постраждає інша людина.

Хитрість можна охарактеризувати наступними ФО:

از چشم کسی دیدن [22, с. 155] – (букв. дивитися чиймись очима), укр.: *виходити сухим із води* – робити когось винним.

چشم بندی کردن [89, с. 426] – (букв. зав'язувати очі) укр.: *вводити в оману, відвести комусь очі* – обманювати когось.

بینیش را آمد پاک کند، چشمش را هم کور کرد [22, с. 76] – (букв. хотів поправити носа, так осліпив очі), укр.: *хотів як краще, а вийшло як завжди* – хотіти, щось зробити, але отримати небажаний результат. Про неуважну людину, яка прагне зробити щось якнайкраще, але зрештою все завершується невдало.

У перській мові також використовують схожий вираз رفت ابروش (آمدن) (букв. прийшов поправити брови, так осліпив його око) [40, с. 89].

شست پایت توی چشمت نرود [22, с. 349] – (букв. як би великий палець твоєї ноги не вдарив тебе в око), укр.: *дути на холодне* – про надмірно обережну людину. Берегти себе потрібно завжди. Але не таким чином, щоб ця обережність виходила за межі розумного.

چشم پوش [87, с. 394] – (букв. покриті око) поблажлива людина. Поблажливість – це риса характеру, яку розуміють по-різному. Людина з такою рисою характеру може бути м'якою, невимогливою по відношенню до оточуючих людей, в деякій мірі це прояв доброти. Але це не завжди так.

Даною рисою характеризують людину, яка звикла ставитись до оточуючих зверхньо, вважаючи себе сильнішою особистістю в усіх життєвих аспектах. Але варто пам'ятати, що не потрібно недооцінювати людей.

چشم پوشیدن از کسی، چیزی [22, с. 151] – (букв. одягати око на когось, щось) укр.: *викинути за борт когось, щось* – зрікатись когось, чогось; відмовлятись від когось, від чогось, як від непридатного, непотрібного; не звертати уваги на когось. З позитивної сторони, фразеологізм описує людину, яка може поступитися, добровільно відмовитися від чогось заради іншого.

Наївність – нейтральна риса характеру, якій притаманна довірливість, простодушність, відсутність життєвого досвіду, неосвіченість.

Наступний фразеологізм описує саме цю рису: про людей, яких легко обманути, особливо в торгівлі, або про таких, що зробили невдалу покупку – چشم بازار را در آوردن [40, с. 174] – (букв. вийняти око базару), укр.: *бачили очі, що купували*.

У перській мові також існує наступний фразеологізм, який підкреслює простодушність людини چشم بسته/ باز غیب گفتن [22, с. 151] – (букв. пророчити із закритими/відкритими очима) укр.: *відкривати Америку* – відкривати вже відому істину.

Отже, група ФО на позначення характеристики якостей людини представлена різноманітною кількістю фразеологізмів. До їх числа ми віднесли 67 ФО. Ці фразеологізми в свою чергу було розділено на три групи: негативні, позитивні та нейтральні. Найбільшу частину ФО відображають негативні риси характеру – 35 ФО (52,2%). На позначення позитивних рис характеру людини було дібрано лише 16 ФО (23,9%). До нейтральних рис характеру ми віднесли також 16 ФО (23,9%).

Всі фразеологізми, які відносяться до цієї тематичної групи є продуктивними та широко використовуються, як в усному так і письмовому мовленні.

2.1.2 Фразеологічні одиниці на позначення перцептивної активності людини. Наступна група містить ФО, що відображають перцептивну активність людини. У цій тематичній групі соматичні фразеологічні одиниці (далі – СФО) відображають сприйняття людиною навколишнього світу та отримання інформації про дійсність за допомогою органів чуття. У нашому випадку це стосується зору.

Зір – найважливіший орган чуття, який допомагає людині вивчати світ, який її оточує. Очі людини подібні до фотоапарату. Завдяки очам людина зберігає в пам'яті великий відсоток інформації, розрізняючи форму чи колір якогось предмета тощо.

Перцептивна активність людини може передаватися метафорично, за допомогою фразеологізмів. До цієї групи ми віднесли 56 ФО. Вони широко використовуються в мовленні.

Наприклад:

چشم کسی کیمیا بودن [89, с. 428] – (букв. бути хитрістю в оці когось), укр.: *орлиний погляд, гостре око* – пильно дивитися, мати здатність лише одним поглядом відокремити якийсь предмет серед великої кількості інших речей.

چشم گشودن – (букв. відкрити око) у розмовному мовленні означає уважно дивитися, пильно спостерігати [68, с. 468].

چشم چشم را نمی بیند [22, с. 151] – (букв. око ока не бачить), укр.: *темно, хоч око виколи, хоч в око (в очі) стрель (стрельни, стріляй)* – нічого не бачити.

چشمش کم سو است – (букв. його/її очі тьмяні) у нього/неї поганий, слабкий зір [22, с. 153].

چشم زهره رفتن به کسی [22, с. 158] – (букв. злі очі йдуть до когось), укр.: *кинути лихим оком* – дивитися з погрозами на когось.

چهار چشمی [22, с. 163] – (букв. чотири ока), укр.: *вступити очі* – пильно дивитися.

چشم به در داشتن [22, с. 151] – (букв. тримати око на дверях), укр.: *видивитися всі очі* – очікувати з нетерпінням кого-небудь. Для опису очікування на когось або щось в перській фразеології також функціонують наступні вирази – چشم به انتظار کسی/چیزی بودن (букв. бути оком в очікуванні когось/чогось) [89, с. 425], قدم بالای چشم / قدمت روی چشم (букв. крок вище ока/твій крок на оці) [22, с. 396], укр.: $\approx$ *видивитися очі* – зустріти того, кого дуже довго чекав, چشم به راه (букв. око на дорогу) очікувати когось [89, с. 426].

چشم در راه کسی، چیزی داشتن – (букв. тримати око на дорозі/шляху когось чогось) [22, с. 156], укр.: *видивлятися когось* – очікувати на приїзд когось.

به کسی چشم غله رفتن (آمدن) [68, с. 471] – (букв. зерно ока націлити на когось), укр.: *вовком дивитися, вогнем дихати* – дивитись на когось гнівним поглядом.

تا چشم کار می کند [22, с. 156] – (букв. поки очі працюють) укр.: *скільки око сягає, сягне; як око сягне; куди оком докинути* – скрізь, повсюди.

از چشم زیر نگریستن [68, с. 471] – (букв. з-під ока дивитися), укр.: *бісом дивитися, дивитись з-під лоба* – дивитися, виражаючи образу поглядом.

چشمهایش زل زد [91, с. 93] – (букв. його/її очі зісковзли), укр.: *не відводити очей від когось/чогось, дерти очі* – дуже уважно спостерігати за кимось.

با چشم بی اسلحه (غیر مسلح) [92] – (букв. з оком без зброї (неозброєним)) укр.: *видно незброєним оком* – добре видно.

از چیزی چشم پوشی کردن [68, с. 471] – (букв. вкривати око від чогось), укр.: *закривати очі на щось* – робити вигляд, що щось не помічаєш.

چارچشمی پاییدن [4, с. 380] – (букв. дивитися пильно) укр.: *видивитися всі очі; в усі очі* – уважно спостерігати.

جلو چشم کسی [4, с. 361] – (букв. перед очима когось), укр.: *на очах* – здійснити щось перед кимось.

چشم پشت پا داشتن [68, с. 468] – (букв. мати око за ногою), укр.: *встромити око в землю* – опустити погляд.

چشم چرانی کردن – (букв. підглядати) говорять про чоловіків, які люблять підглядати за гарними жінками [22, с. 157].

چشم بر نمی دارد [22, с. 158] – (букв. моє око не витягує) укр.: *≈ невеселим оком дивитися; відводити очі* – нема сил дивитися (про сумне або неприємне дійство).

چشم غره به کسی رفتن (آمدن) – (букв. око гордості йде (прийшло) до когось) гнівно дивитись на когось [58, с. 97].

Фразеологізм зі значенням "одночасно подивитись один на одного" چشم کسی افتادن توی چشم کسی [89, с. 429] – (букв. чиєсь око впало в око когось), укр.: *погляди зустрілись*.

Наступна ФО має два протилежних значення, зміст яких можна зрозуміти лише спираючись на контекст чи життєву ситуацію:

چشم کسی این ور و آن ور دویدن [89, с. 429] – (букв. око когось бігає в цей бік і в той бік), укр.: *втратити клепку* – підглядати за кимось, божеволіти.

چشم بر او افتاد [68, с. 468] – (букв. моє око впало на нього/неї), укр.: *зупинити свій погляд на комусь* – помітити когось.

چشم خیرگی [68, с. 594] – (букв. засліплення очей), укр.: *осліпило очі* – засліпило очі від краси чи яскравого світла.

چشمش محک است [68, с. 468] – (букв. його очі щільні), укр.: *бачити наскрізь* – мати пильний погляд.

چشم خود رادراندن [89, с. 430] – (букв. порвати своє око), укр.: *очі рогом лізуть* – витріщатися.

چشم بر نداشتن [68, с. 468] – (букв. не витягати очі), укр.: *не відводити погляд* – пильно дивитися.

به چشم خوردن [89, с. 436] – (букв. їсти око), укр.: *кидатися в очі* – говорять про щось дуже помітне.

چشم کسی گرفتن کسی را [89, с. 437] – (букв. чиєсь око взяло інше) укр.: *≈ запасти в душу* – привернути увагу.

چشم کسی خشک شدن [89, с. 430] – (букв. очі стали сухими), укр.: *продивитися всі очі* – дуже довго та пильно дивитися на щось.

چشم آب دادن [87, с. 393] – (букв. око дає воду), укр.: *любо глянути* – любитися чимось.

چشم از چیزی بد داشتن [87, с. 393] – (букв. подивитись на щось погане), укр.: *відвести погляд* – не бажання дивитись на щось, що викликає негативні емоції.

چشم بر چیزی دوختن – (букв. пришити око до чогось/когось) пильно за кимось дивитися [87, с. 393].

چشم چراندن [87, с. 393] – (букв. пасти очі), укр.: *їсти очима* – дуже уважно, прискіпливо розглядати когось, що-небудь, виявляючи при цьому цікавість, певний інтерес; стежити за ким-небудь.

چشم خیره زدن [87, с. 393] – (букв. дивитися в очі), укр.: *осліпити когось поглядом* – пильно дивитися на когось.

چشمهای خود را تیز کردن [89, с. 432] – (букв. нагострити свої очі), укр.: *окинути поглядом, накинути оком* – різко глянути.

چشم انداز [87, с. 394] – (букв. розмір ока), укр.: *у полі зору* – мати змогу щось побачити.

به چشم خود – (букв. своїми очима) побачити щось на власні очі.

مایه روشنی چشم – (букв. джерело ясних очей) укр.: *любо оку глянути* – приємне видовище.

چشم خود را جلا دادن – (букв. шліфувати своє око) дивитися на щось гарне або на приємне видовище [89, с. 427].

چشم آغیل [87, с. 394] – (букв. гнівні очі), укр.: *косо дивитися на когось* – косий погляд.

چشم آغلیدن [87, с. 394] – (букв. запустити око), укр.: *відвести очі* – відвести погляд в сторону.

چشم رسیده – (букв. досягнути очей) дивитися злими очима [87, с. 394].

چشم بگردانی [89, с. 425] – (букв. крутити очима), укр.: *вдарити когось поглядом* – раптово, різко глянути в інший бік.

با چشم کردن [87, с. 393] – (букв. робити з оком), укр.: *не втрачати з поля зору* – пильно дивитися на когось.

چشم انداز از بالا [89, с. 428] – (букв. розмір ока з висоти) укр.: *≈ дивитися з висоти пташиного польоту* – дивитися з висоти.

چشم کسی بالای کاسه سرش رفت [89, с. 429]. – (букв. око когось піднімається з чаші його голови) не бути здатним щось побачити, бути сліпим [89, с. 429].

چشم باختن – (букв. програвати око) втрачати зір [87, с. 398].

چشمان من کم نور است [69, с. 355]. – (букв. мої очі є менш світлими) дуже погано бачити [69, с. 355].

چشم و چار درستى ندارد [69, с. 470]. – (букв. не мати правильних очей) мати поганий зір, погано бачити [69, с. 470].

چشم تو چشم شدن [89, с. 426]. – (букв. ставати око в око) бачити одне одного; стати одне навпроти одного [89, с. 426].

با چشم تجسس کردن [93, с. 304] – (букв. розшукувати оком), укр.: *шукати очима* – намагатись когось/щось знайти, використовуючи лише свій погляд.

جلو چشم چرخیدن [93, с. 82] – (букв. крутитися перед очима), укр.: *вертїтися перед очима* – набридати кому-небудь своєю присутністю. Невідступно виникати в уяві кого-небудь.

Фразеологічні одиниці на позначення зору, можливості бачити та сприймати світ очима є багаточисельною групою фразеології перської мови, до якої входять фразеологізми, в яких компонент "око" вживається, використовуючи свою найпершу функцію: "дивитися", "спостерігати", "бачити".

2.1.3 Фразеологічні одиниці на позначення психоемоційного стану людини. Психоемоційний стан людини виникає під впливом життєвих ситуацій. Людина здатна відчувати різні емоції залежно від того, де вона знаходиться та що її оточує в певний момент. Психоемоційні стани виникають у вигляді переживань. Людина може бути спокійною, відчувати страх, хвилювання, насолоду чи тривогу.

У вузькому розумінні емоції (від лат. *emoveo* – хвилюю, збуджую) це відносно прості та короткотривалі душевні переживання, які характеризують ситуативне ставлення людини до світу й до самої себе [60, с. 314].

Більшість психоемоційних станів можна передати за допомогою ФО. В межах дослідження до цієї групи ми додали 65 фразеологізмів. Серед них, ФО, які в перській мові яскраво представляють психологічний стан "страх". Страх – стан людини, який передбачає виникнення тривожності чи загрози до свого життя.

آب چشم از کسی گرفتن – (букв. брати в когось воду з очей) укр.: *нагнати дрижаків (трусю), нагодувати дрижаками* – залякувати когось, жахати чимось [58, с. 169].

آدم با چشم ترسیده – (букв. людина з наляканими очима) укр.: *морозець пішов, серце обірвалося* – наляканий, заляканий [58, с. 170].

چشم زهره گرفتن از کسی – (букв. брати в когось гнівний погляд) укр.: *наганяти (нагонити) холоду, нагнати дрижаків (трусю), нагодувати дрижаками* – залякувати кого-небудь [58, с. 180].

کل از سرش می ترسد و کور از چشمش – (букв. лисий боїться за своє волосся, а сліпий за очі) говорять про марне побоювання [22, с. 420].

چشمهایش/چشمانش دودو می زند / می افتاد – (букв. його/її очі розбігаються / западають, провалюються) укр.: *очі бігають* – хто-небудь виявляє неспокій, страх [58, с.180].

مرگ را به چشم خود دیدن – (букв. бачити смерть своїми власними очима)
укр.: *бути на волосині від загибелі, висіти на волосинці* – майже загинути,
ледь не померти [58, с. 192].

Злість – психоемоційний стан людини, під час якого проявляються негативні емоції, спровоковані якоюсь іншою особою чи дією. Людина в стані злості не контролює себе. У перській мові злість проявляється за допомогою таких ФО:

از چشم خود بدی دیدم، که از شما ندیدم – (букв. в своїх очах я бачив більше зла, ніж від ваших!) комплімент на адресу гідної людини [22, с. 155].

چشمتم (چشمم/چشمش) چهار تا شود – (букв. твої (мої, його/її) очі подвоїлись)
"куди ти дивишся? Осліп?" вираз, який інколи використовується, як злість на свою адресу [22, с. 156].

چشم برای چشم و دندان برای دندان – (букв. око для ока, зуб для зуба) укр.: *око за око, зуб за зуб* – відплачувати тією ж монетою [58, с. 271].

همکار دیدن چشم همکار را ندارد – (букв. працівник зі спостереження не має колеги), приказка: *люди однієї професії – вороги* [58, с. 278].

مثل چشم خروس [40, с. 337] – (букв. як очі півня), укр.: *очі кров'ю налились* – прояв гніву.

چشم بر آوردن [89, с. 487] – (букв. виймати очі), укр.: *видряпати комусь очі* – злитися на когось.

جلو چشم کسی سیاهی رفت [22, с. 155] – (букв. перед очима темніє), укр.: *пелена очі вкрила* – ставати дуже злим.

خون چشمهایش را گرفت [22, с. 206] – (букв. кров оволоділа його очима), укр.: *очі кров'ю налились* – бути дуже розлюченим. У перській мові також використовують фразеологізми, які мають таку ж семантику:

چشمهایش مثل کاسه خون [93, с. 597] – (букв. його/її очі, як чаша з кров'ю)
укр.: *очі кров'ю налились* – прояв злоби.

چشم پر خون [68, с. 282] – (букв. око повне крові), укр.: *очі кров'ю налились*.

آتش از چشمش پرید [22, с. 155] – (букв. вогонь вистрибує з ока когось), укр.: *іскри з очей посипались* – бути дуже розлюченим. З таким самим значенням використовують фразеологізм *برق از چشم کسی پریدن* (букв. іскри з очей посипались) [89, с. 151].

چشمش کلاپسه می رفت [69, с. 337] – (букв. його око закотилося), укр.: *забігали очі* – стати гнівним, розлюченим, знервуватися.

پدر کسی را پیش چشمش آوردن [89, с. 436] – (букв. тато приніс когось до своїх очей) укр.: *усипати перцю, дати перцю* – сваритися на когось.

به کوری چشم کسی [69, с. 369] – (букв. задля сліпоти ока когось), укр.: *на зло, наперекір комусь*.

کاش چشمم کور می شد [93, с. 158] – (букв. ой, якби ж мої очі осліпли), укр.: *очі мої б тебе не бачили* – прояв небажання бачити когось; прояв злості до когось.

چشمانش از غضب درخشیدن گرفتند [93, с. 236] – (букв. його/її очі світилися гнівом), укр.: *очі блиснули гнівом* – прояв злості.

Ненависть – емоційний стан, спричинений негативним ставленням людини до іншої особи. Цю емоцію яскраво передає наступна фразеологічна одиниця: *چشم دیدن کسی را / چیزی را نداشتن* [22, с. 152] – (букв. не дивитися ні на що і ні на кого), укр.: *на дух не переносити* – ненавидіти когось, щось.

Здивування – ще один вид психоемоційного стану, реакція людини на неочікуваний перебіг подій в житті. У перській мові функціонують такі фразеологізми на позначення здивування:

چشمها از حدقه در آمدن، گرد شدن [4, с. 364] – (букв. очі виходять з орбіт, стають круглими), укр.: *очі мало з орбіт не повискакували, очі на лоб лізуть* – дуже здивуватись. У перській мові також використовують фразеологізм *تخم چشم هایش از کاسه بیرون بیاید* (букв. зерно очей вийшли назовні з чаші).

چشمهایش چهار شده است [89, с. 432] – (букв. в нього/неї стало чотири ока), укр.: *очі по п'ять копійок* – говорять, описуючи чиесь здивування.

Жодна людина не може повністю захистити себе від стресів. Постійні стреси зумовлюють виникнення більш серйозного психоемоційного стану – душевного неспокою, тривоги, хвилювання. Тобто стан, коли людина закривається у собі, багато плаче, та бажає залишатися наодинці. До ФО, які відображають такий психологічний стан можемо віднести:

پدرش پیش چشمش آمد [22, с. 90] – (букв. його батько (померлий) з'явився йому перед очима), укр.: *світ не милий, не любий* – йому стало все немилим, він відчуває відразу до всього світу, відчуває велику перевагу, муки, страждання.

چشم سیل زن [87, с. 393] – (букв. око в повені), укр.: *лити сльози* – плакати.

Із значенням "постійно плакати" виступає наступна ФО اشک چشم کسی از خوراکش بودن [89, с. 167] – (букв. сльози ока когось є його/її їжею), укр.: *очі на мокрому місці*.

چشمش اشک آلود شد [93, с. 14] – (букв. у нього/неї на очах виступили сльози) укр.: *очі на мокрому місці* – майже заплакати.

چشمانش پر شد [92] – (букв. очі стали повними) укр.: *очі налились слізьми* – говорять про людину, яка стримує сльози.

چشمش آب نمی خورد – (букв. його очі п'ють воду) не вірити в успіх, не сподіватися на вдале завершення справи, не вірити в когось, не надіятись на когось [22, с. 152].

خواب از چشم رفت [68, с. 571] – (букв. сон пішов з мого ока) втратити сон, від хвилювання

چشم خوش باز نکردن [22, с. 152] – (букв. не відкривати хороше око), укр.: *≈ зав'язати голову (світ), дісталось перцю з квасом, лиха доля, вік калатати, коротати вік, горе своє микати* – не знати радості; не бачити світлих днів; жити в смутку.

یک چشم کسی اشک بودن یک چشمش خون – (букв. одне око має сльозу, інше око – кров) – стикнутись із стражданнями та негараздами [89, с. 436].

Стан неспокою, хвилювання зазвичай супроводжується звинуваченням себе в негативному результаті якоїсь життєвої ситуації. У перській мові для вираження такого стану використовують наступні фразеологізми: *هر چه دیدن از چشم خود دیدن* [22, с. 271] – (букв. все, що бачити, побачити в своїх очах), укр.: *вішати на себе провину* – звинувачувати себе у всьому.

تا چشمم کور شود [94, с. 65] – (букв. щоб мої очі стали сліпими) укр.: *так мені і треба було, щоб мені не ладне було* – докір до себе за щось.

Образа – відчуття досади, що було викликане чийось негарним вчинком:

با چشم گریان و دل بریان [89, с. 434] – (букв. з оком плачу та серцем суму), укр.: *очі на мокрому місці* – плакати та сумувати (зазвичай використовується в жартівливому характері).

چشم با دستی کسی بودن [87, с. 393] – (букв. бути оком з чиеюсь рукою) укр.: *вдаватися в сум; сохнути в печалі* – сумувати за кимось; хотіти когось побачити.

چشم پیش [87, с. 394] – (букв. попереднє око) укр.: *≈ не знати куди подітися від смутку; впасти в смуток* – бути засмученим.

چشم پر نم [92] – (букв. сирі, вологі очі), укр.: *очі повні сліз* – ось-ось заплакати.

Закоханість – емоційний стан, об'єктом якого виступає інша людина. У перській фразеології до цієї групи можна віднести ФО, які за своєю семантикою відображають пряме значення закоханості та інші почуття пов'язані із цим емоційним станом:

فرقت میان آنکه یارش در بر با آنکه دو چشم انتظارش بر در – (букв. є різниця між тим, хто тримає кохану в обіймах, і між тим, хто очікує, спрямувавши погляд на двері) [58, с. 66].

چشم عاشق کور است – (букв. око закоханого сліпе) укр.: *любов сліпа* – не помічати поганого в характері та вчинках коханої людини.

چشم سرخ کردن – (букв. робити око червоним) божеволіти від любові до когось, жадібно дивитись на когось [87, с. 393].

چشم کسی ترکیدن – (букв. розривати чиєсь око) ревнувати [89, с. 433].

چشم کسی به کسی افتادن [89, с. 430] – (букв. чиєсь око впало на когось), укр.: підморгнути; покласти на когось око; накиннути оком на когось – загравати до когось.

به چشم من مشت/ضربه زد – (букв. вдарити по оку), укр.: стріляти очима; пускати бісики – загравати до когось.

چشمها را خمار کردن [93, с. 156] – (букв. п'янити очі), укр.: стріляти очима; пускати бісики – загравати до когось.

محبت در چشم است [22, с. 486] – (букв. любов в оці), укр.: зникне з очей, зійде з думки – забувати про щось, переставати хвилюватись.

چشمان درخشند [93, с. 59] – (букв. блискучі очі), укр.: блиск в очах – говорять про очі людини, які світяться від щастя, радості, закоханості.

Прихильність – почуття доброзичливості, симпатії до когось.

چشم و چراغ بودن – (букв. бути оком та світилом) про людину, якою хтось дуже пишається та любить, улюбленець [22, с. 154].

روی چشم کسی جا داشتن – (букв. мати місце в чийхось очах) бути милим, дорогим для когось [22, с. 156].

Сором – відчуття, яке виникає у людини після здійснення якогось вчинку, який характеризує людину з не найкращої сторони.

Наприклад: آبی که از چشم کی آید باز [22, с. 10] – (букв. пролита вода з очей назад не повернеться), укр.: без стиду і совісті – людина яка втратила сором, його вже не поверне.

چشم و رویی ندارد – (букв. у нього немає очей і обличчя) укр.: і шапка не горить – у нього немає ні сорому, ні совісті [58, с. 158].

چشمها را به زمین دوختن [68, с. 468] – (букв. пришити очі до землі), укр.: опустити очі – прояв сорому.

حیا در چشم است [22, с. 177] – (букв. сором в очах), укр.: *очі горять, в очах все написано, сором їсть очі, сором хоч не дим, а очі виїсть* – коли говорять не правду за очі/за спиною і цей вчинок стає явним.

Сором'язливість – психологічний стан людини, який відображає людину, як несміливу, боязку особистість.

Наприклад: چشم پایین انداختن [58, с. 161] – (букв. зібрати очі вниз) укр.: *опустити очі (в землю/додолу), потупити очі, не сміти дивитися в очі* – прояв сором'язливості.

چشم پش کردن [87, с. 435] – (букв. відключити очі) укр.: *краска заливає обличчя* – почервоніти.

Бажання – впевненість, надія на можливість здійснення чогось:

چشم داشتن – (букв. мати око) надіятись на щось [87, с. 393].

چشم امید – (букв. око надії) надіятись на щось [87, с. 468].

چشم کسی به دست کسی بودن – (букв. око когось в руці когось) сподіватися на пробачення [89, с. 430].

خاک راه کسی را چیزی را توتیای چشم کردن [92, с. 68] – (букв. землю під ногами робити бальзамом для своїх очей) укр.: *чекати, як манни небесної* – дуже чекати когось / радіти, очікуючи на зустріч з кимось.

چشمی با دست کسی بودن [87, с. 467] – (букв. бути очима в руці когось) мріяти про щось.

چشم سیاه کردن [87, с. 393] – (букв. робити очі чорними) дуже хотіти щось отримати, придбати.

Психоемоційний стан притаманний людині з моменту народження. Адже людина не лише пізнає навколишній світ, а й виражає до нього своє ставлення. Життя без переживань так само неможливе, як і без відчуттів. Емоційно-почуттєва сфера виступає в єдності з пізнавальними процесами. Почуття є значущим чинником формування особистості, особливо її мотиваційної сфери [60, с. 310].

У результаті проведеного дослідження до цієї групи було віднесено 65 ФО. Можемо зробити висновок, що більшість перських фразеологізмів з компонентом "око" описують негативні емоції людини: страх, злість, образу, ненависть, сором (32 ФО – 49,2%), позитивні емоції: сором'язливість, прихильність, бажання (10 ФО – 15,4%) та нейтральні емоції: здивування, хвилювання, закоханість (23 ФО – 35,4%).

2.1.4 Фразеологічні одиниці на позначення зовнішнього вигляду людини, її фізичного стану. Зовнішній вигляд людини на пряму пов'язаний із зоровим сприйняттям. До зовнішнього вигляду входять різні аспекти: від особливостей вигляду окремих частин тіла та загалом манери одягатися, тобто почуття стилю. Люди зазвичай говорять, що головне, щоб людина була розумна, проте зовнішній вигляд також має суттєве значення. Людина зовнішньо має бути привабливою, щоб з нею хотіли мати справу. Адже зовнішній вигляд відображає особистість, її сутність та внутрішній стан, з усіма її звичками та вподобаннями.

В Ірані особливого значення надають зовнішньому вигляду жінки. Жінки будь-якого віку мають покривати голову, не одягати речі, які облягають тіло та мають глибокі вирізи. Це стосується навіть туристів. Жінка не може вийти з літака, не маючи на голові хустину, яку в Ірані називають "русарі". Вся краса зосереджена лише на обличчі.

Оскільки лице – це єдина частина тіла, окрім кінцівок рук та ніг, яка може бути відкритою, в перській фразеології за допомогою ФО описують саме структуру лиця. Наприклад опис очей відбувається наступним чином:

با چشم بلبلی – (букв. з очима солов'я) великі, круглі очі [89, с. 425].

چشمی گوانا – (букв. око Гавани) круглі очі [87, с. 393].

مثل چشم آهو – (букв. як очі газелі) говорять про дуже гарні очі [40, с.337].

مثل چشم سوزن – (букв. як вушко/око голки) говорять, описуючи маленькі вузькі очі [40, с. 337].

مثل چشم مور – (букв. як очі мурашки) говорять про маленькі круглі очі дівчини [40, с. 337].

چشم دارد نخودچی ابرو ندارد هیچی [22, с. 152] – (букв. очі – горошинки, брів нема взагалі), укр.: луб – лице, очі – тріска – говорять, описуючи дуже не гарне лице.

بادام چشم – (букв. з мигдалевими очима) про дуже гарні очі [68, с. 158].

خوش چشم و ابرو – (букв. з гарними очима та бровами) говорять про того, хто має гарні очі, про симпатичну людину [68, с. 583].

گرچه چشم – (букв. з очима кота) про сірооку людину [69, с. 387].

چشم چپ – (букв. ліве око) про косооку людину [68, с. 461].

به چشم خوش آمدن [92] – (букв. потрапити в хороше око) говорять про симпатичну людину, яка притягує до себе погляд.

چشمان فرو رفته [93, с. 114] – (букв. занурені очі) запалі (позападалі, ямкуваті) очі.

چشماتی که مبین هیجانات درونی است [93, с. 140] – (букв. очі, які виражають внутрішні емоції) виразні очі.

درای چشمهای درشت [93, с. 156] – (букв. мати величезні очі) великі очі.

چشم ورقلمبیده [93, с. 375] – (букв. мерехтливі очі) банькуватий, окатий.

Фізичний стан підвладний людині. Він невід’ємно пов’язаний зі здоров’ям. І саме від людини залежить рівень її здоров’я та самопочуття. У перській мові функціонують наступні ФО на позначення фізичного стану людини:

چشمش/چشمهایش سیاهی رفت – (букв. його/її очі стали чорними) укр.: потемніло в очах, запаморочилось в голові, в очах жовтіє/пожовтіло – комусь стало погано від хвилювання, страху тощо [58, с. 206].

چشم نم نمی – (букв. сирі, вологі очі) говорять, описуючи людину з хворими, слезливими очима [68, с. 471].

چشمش باباقوری است – (букв. його око одержиме) страждати від хвороби ока [68, с. 154].

چشم کسی غبار آوردن [89, с. 431] – (букв. принести туман до очей когось)
укр.: *помутніння в очах* – коли комусь щось здалось, відбулось те, чого
насправді не було, від сильної перевтоми.

چشم گرم شد [22, с.153] – (букв. око стало теплим), укр.: *очі зводити,
дрімота хилить, клювати носом, ловити окунів, морить на сон, клонить на
сон* – задрімати, очі погрузились в солодкий сон.

خواب به چشم آشنا نشده است [68, с. 571] – (букв. сон не знайомий із моїм
оком), укр.: *не зімкнути очей* – не спати.

یک چشم خواب و یک چشم بیدار – (букв. одне око спить, інше прокинулось)
бути сонним; не спати, але ще не прокинутись [89, с. 436].

چشم مالیدن [87, с. 393] – (букв. потирати очі) укр.: *прийти в себе* –
пробудитися.

چشم کسی سفید شدن – (букв. око когось стало білим) [87, с. 393] укр.: *≈* *лиця
немає* – описують втому під час довгого очікування на когось або на щось.

دنیا پیش چشمش تیره و تار شد [93, с. 86] – (букв. світ затьмарився перед його
очима) тимчасове затьмарення свідомості.

تیره تیره رفتن چشم [93, с. 809] – (букв. потемніння очей), укр.: *рябіє в
очах* – мелькати перед очима.

Тематична група ФО з соматичним компонентом "око" на позначення
зовнішнього вигляду та фізичного стану людини є малочисельною. Загальна
кількість ФО, доданих до цієї групи становить 26 прикладів. На позначення
зовнішнього вигляду – 15 ФО (57,7%), фізичного стану – 11 ФО (42,3%).

2.2 Особливості функціонування фразеологічних одиниць з компонентом "око"

Фразеологічні одиниці перської мови мають різну структуру. Деякі із
них є словосполученнями, які можуть складатися з двох і більше слів,
включаючи дієслово, інші ФО використовуються у вигляді простого чи
складного речення.

На думку Г. С. Голєвої, визначити структурні межі фразеологічних одиниць не візьметься навіть іранських лінгвіст. Адже для іранського народу структурні розбіжності у фразеології є не принциповим питанням. Для них головне значення у фразеології має семантика, образність та метафоричність, яку безпомилково можуть зрозуміти не лише вчені-лінгвісти, але й прості люди [23, с. 99].

Структуру перських фразеологізмів розглядав російський мовознавець А. Ф. Баришніков. До структурно-фразеологічних особливостей він включає ФО у вигляді словосполучень, просто речення, а також фразеологізми близькі за структурою до складних слів [9, с. 191].

У межах даного дослідження ми розглянемо структуру перських ФО-словосполучень та ФО-речень із соматичним компонентом "око".

2.2.1 Функціонування самостійних фразеологічних одиниць з компонентом "око" у вигляді словосполучень. Фразеологічні одиниці-словосполучення мають різноманітну структуру. Саме за цією ознакою всі ФО-словосполучення можна розділити на три групи: субстантивні, ад'єктивні та адвербіальні фразеологізми.

Субстантивні ФО в перській мові – це словосполучення з повним чи частковим семантичним перетворенням компонентів. Основний тип семантичного перетворення – метафоричне переосмислення [23, с. 92]. У більшості випадків це двохкомпонентні, інколи трьох і більше компонентні словосполучення.

В перській мові субстантивні ФО є поширеним явищем. Проте кількість ФО з соматичним компонентом "око" для надання прикладів функціонування цього явища в мові є недостатньою: چشم روز – (букв. око дня) метафоричний вираз на позначення "сонця" [68, с. 469]. چشم شب – (букв. око ночі) метафоричний вираз на позначення "місяця" [87, с. 393].

До субстантивних ФО є близькими, характерні для мови фарсі, експресивно виражені складно-іменні вирази. Вони можуть мати різну структуру:

1. Іменник + іменник: چشم سفید – (букв. білі очі) говорять про безсовісну, різку, нахабну людину, яка має нестерпну поведінку [22, с. 158].

2. Прикметник + іменник: چشم زاغ – (букв. синє око) блакитноокий; безсоромний, нахабний [87, с. 393]. چشم نم نمی [68, с. 471] – (букв. вологі очі), укр. *≈* очі на мокрому місці – з хворими, слъозливими очима.

3. Числівник + іменник: چهار چشمی – (букв. чотири ока) [22, с. 163], укр. *вступити очі* – пильно дивитися.

4. Іменник + дієприкметник минулого часу: چشم دریده – (букв. розірване око) [22, с. 157], укр.: *іудине коріння* – нахабний, безсоромний, різкий.

5. Складно-іменні утворення з ізафетом: چشم وزغ – (букв. око жаби) некрасиво, потворно [89, с. 432]. چشم نشین – кохана людина [87, с. 394]. تخم چشم [89, с. 300] – (букв. зіниця ока), укр.: *зіниця ока* – дуже любити когось, бути дорогим для когось.

У перській мові низка складно-іменних структур є похідними від дієслівних фразеологізмів. Наприклад:

چشم شما روشن – (букв. нехай будуть ясні ваші очі) привітання з приїздом коханої людини або із вдалим завершенням справи. Похідною є наступна ФО: چشم روشنی – вітальні подарунки молодятм від гостей, подарунки для того, хто недавно повернувся із далекої подорожі [23, с. 97].

До групи ад'єктивних ФО, тобто словосполучень, що мають ознаки прикметника, ми можемо віднести наступні ФО:

چشم و دل پاک [23, с. 102] – (букв. чисте око та серце) бути чистосердечним, щирим.

چشم و دل گرسنه دارد [23, с. 103] – (букв. мати голодне око та серце), укр.: *очі завидючі, руки загребучі* – бути жадібним, заздрісним.

چشم و گوش بسته است – (букв. очі та вуха закриті) бути недосвідченим у чомусь [23, с. 103].

Адвербіальні фразеологізми не характерні для перської фразеології. Це фразеологізми, які за своїми ознаками є прислівниками. На матеріалі фразеологізмів із соматичним компонентом "око" було виявлено лише один фразеологізм, який відноситься до обставинних адвербіальних ФО:

در یک چشم بهم زدن – (букв. вдарити в одне око) [23, с. 108], укр.: *одним духом, в одну мить, не встигнути й оком кліпнути* – відразу без затримки, дуже швидко.

Найпоширеніший вид ФО-словосполучень є дієслівні фразеологізми. Дієслівні ФО займають центральне місце у фразеологічному фонді мови фарсі і є найбільш широким пластом перської фразеології [23, с. 64].

За своїм складом дієслівні фразеологізми набувають різної форми. Наприклад, наступні фразеологізми є двохкомпонентними та мають просту конструкцію – іменник + дієслово: چشم باختن – (букв. програвати око) втрачати зір [87, с. 398]. چشم داشتن – (букв. мати око) надіятись на щось [87, с. 393]. چشم گشودن – (букв. відкрити око) уважно слухати, пильно спостерігати за кимось [68, с. 469]. چشم چیدن – (букв. зібрати очі) робити все, щоб захистити себе або когось від дурного ока [87, с. 398]. چشم پریدن – (букв. око літає) кліпати очима [87, с. 393].

Проте значно частіше ФО складаються з трьох, чотирьох і більше компонентів:

چشم به دنیا گشودن [22, с. 151] – (букв. відкрити око на світ), укр.: *прийти у світ* – народитися.

چشمش به حساب افتاد [68, с. 469] – (букв. його око впало в рахунок), укр.: *нехай це стане йому/їй за науку* – говорять, коли хочуть підкреслити, що хтось здійснив помилку.

زیر چشم کسی بادمجان کاشتن – (букв. садити баклажани під чийось оком) укр.: *набити синець під оком* – підбити око, зіпсувати репутацію.

از چشم کسی افتادن [22, с. 155] – (букв. впасти з ока когось), укр.: *впасти в очак когось* – розчарувати когось.

چشمش را پیه گرفتن [68, с. 469] – (букв. у нього більмо на оці), укр.: *як більмо на оці* – зазнатися, бути перешкодою завадою для когось.

چشمهای کسی به طاق افتادن [89, с. 432] – (букв. чийсь очі падають в склеп), укр.: *спочити навіки* – померти.

Головним компонентом всіх фразеологізмів є іменник у формі однини чи множини, разом із займенниковою енклітикою. Займенникова енклітика 3-ої особи однини найчастіше вживається у складі фразеологічних одиниць. Компоненти ФО-словосполучення можуть виступати різними членами речення: означенням, обставиною тощо. Дієслова інколи вживаються в реченні у формі інфінітиву, проте зазвичай вони використовуються в минулому чи теперішньо-майбутньому часі. Майбутній час взагалі не є характерним для перських дієслівних ФО [23, с. 88].

Великою групою ФО в перській мові є компаративні фразеологізми (далі – КФО). КФО або порівняльні фразеологічні одиниці – це стійкі та відтворювані словосполучення, фразеологічна специфіка яких, ґрунтується на переосмисленому стійкому порівнянні [38, с. 186].

КФО в перській мові утворюються за наступною структурою: іменник (порівняння) + сполучник مثل + іменник або лише сполучник مثل + іменник. Наприклад: مثل اشک چشم [23, с. 38] – (букв. як сльоза ока), укр.: *прозора, як сльоза* – говорять про чисту воду чи розтоплене масло.

До групи компаративних фразеологізмів можна віднести такі ФО, семантику яких вже було розглянуто у роботі: مثل چشم خروس (букв. як очі півня), مثل چشم آهو (букв. як очі газелі), مثل چشم سوزن (букв. як вушко голки), مثل چشم مور (букв. як очі мурахи), مثل چشم ترکان (букв. як очі турків).

В перській мові ФО-словосполучення є досить поширеним явищем. Спираючись на аналіз вищезазначених фразеологізмів та виразів, семантику яких було розглянуто раніше у роботі, переважну більшість у перській мові

складають дієслівні ФО із соматичним компонентом "око" – 151 приклад. Із загальної кількості ФО, наданих у роботі, група дієслівних ФО складає 46,3%. Словосполучення, які не містять в своєму складі дієслова складають 92 приклади (28,2%).

2.2.2 Функціонування самостійних фразеологічних одиниць з компонентом "око" у вигляді простого речення. Фразеологічні одиниці частіше за все зустрічаються у вигляді простого речення. Значно складніше знайти ФО, які мали б структуру складнопідрядного чи складносурядного речення. ФО-речення мають свої особливості. Зокрема, дієслово має форму минулого чи теперішньо-майбутнього часу дійсного способу, майбутній час майже не є характерним для перської фразеології. Та зазвичай ФО, що мають структуру речення, будуються за такими схемами [23, с. 124]:

1) Іменник із займенниковою енклітикою + дієслово чи іменник з дієсловом в пасивному стані у формі минулого часу:

چشمانش گرد شد – (дуже дивуватися)

В ролі підмета виступає іменник چشم (перекл. *око*) в множині, до якого додається займенникова енклітика для 3 особи однини – ش. Складне дієслово в пасивному стані گرد شدن, як і в будь-якому перському реченні, займає кінцеву позицію та є присудком простого речення. Іменна частина дієслова گرد має значення "круглий, овальний". Разом із основним дієсловом شدن (перекл. *ставати*) дієслово перекладається, як "набувати / ставати овальної форми". Буквальний переклад фразеологізму (його очі округлились) допомагає зрозуміти семантику виразу.

2) Іменник + прийменниково-іменникова конструкція з займенниковою енклітикою + дієслово (зазвичай у формі минулого часу):

آتش از چشمش پرید – (вираження злості)

Іменником виступає слово آتش (перекл. *вогонь*), яке є підметом речення. Прийменниково-іменникова конструкція складається з прийменника از (з,

vid) та іменника چشم разом із займенниковою енклітикою для 3 особи однини –ش. У складі фразеологізму вищезгадана конструкція є обставиною місця, відповідаючи на питання "звідки?". Дієслово, яке виступає присудком простого речення پریدن, має декілька значень: літати, пурхати; полетіти, випурхнути; плигати, скакати; виплигувати, вискакувати [68, с. 294]. Буквальний переклад фразеологізму – вогонь вискакує з його/її ока.

3) Іменник + займенникова енклітика + прикметник + дієслово-зв'язка است.

چشمش محک است – (пильно дивитися)

У ролі підмета вживається іменник چشم, до якого додається займенникова енклітика для 3 особи однини –ش. Одне із значень слова محک "щільний", у складі ФО виступає якісним прикметником та є означенням. Дієслово-зв'язка است є присудком цього просто речення. Буквальний переклад – його/її око є щільним.

4) Іменник + займенникова енклітика + дієслово чи складне дієслово у формі теперішньо-майбутнього часу:

چشمش آب نمی خورد – (не вірити в успіх, не сподіватися на вдале
завершення справи, не вірити в когось, не надіятись на когось)

Іменник چشم вживається в складі ФО разом із займенниковою енклітикою для 3 особи однини –ش. Виступає в ролі підмета. Складне дієслово آب خوردن складається з іменної частини آب (перекл. вода), та основного дієслова خوردن (перекл. їсти / пити). У складі ФО дієслово ставиться в теперішньо-майбутньому часі за допомогою заперечної частки نمی та виступає в ролі присудка. Буквальний переклад ФО – його/її око не п'є воду.

5) Іменник + займенникова енклітика + прийменниково-іменникова конструкція + дієслово (зазвичай у формі минулого часу):

چشمش به روشنایی افتاد – (в нього з'явилась надія на успіх; говорять про
вправних, але нечесних людей)

На першому місці стоїть іменник چشم, разом із займенниковою енклітикою – ش, який є підметом. Прийменниково-іменникова конструкція складається з прийменника به (перекл. до) та іменника روشنایی (перекл. світло, освітлення) і є обставиною місця. У складі ФО дієслово افتادن (перекл. падати) вживається у формі минулого часу та виступає в ролі присудка. Буквальний переклад фразеологізму – його/її око впало в світло.

6) Іменник + займенникова енклітика + прийменниково-іменникова конструкція + особовий займенник + дієслово-зв'язка است або بود (у формі минулого часу):

چشم به دست شما است – (надіятись на когось)

У ролі підмета ФО-речення вживається іменник چشم разом із займенниковою енклітикою для 1 особи однини – م. Прийменниково-іменникова конструкція складається з прийменника به та іменника دست (перекл. рука). До слова دست за допомогою ізафету додається особовий займенник 2 особи множини شما (перекл. ви, ваш). У складі ФО виступає означенням. У кінці фразеологізму в ролі присудка використовується дієслово-зв'язка است. Буквальний переклад ФО – моє око до Вашої руки.

7) Іменник + займенникова енклітика + дієслово (у формі перфекту):

چشمهایش چهار شده است – (дуже здивуватися)

В ролі підмета виступає іменник چشم в множині, до якого додається займенникова енклітика – ش. У формі перфекту використовується дієслово شدن, разом із числівником چهار (перекл. чотири). Буквальний переклад фразеологізму – в нього/неї стало чотири ока.

8) Іменник + просте дієслово у формі минулого чи теперішньо-майбутнього часу:

چشمش می پرد – (в нього сіпається око від нервів)

Іменник چشم, як і в більшості ФО, вживається разом із займенниковою енклітикою для 3 особи однини – ش та є підметом речення. Дієслово پریدن

використовується в формі теперішньо-майбутнього часу разом із стверджувальною часткою *می* та є присудком простого речення. Буквальний переклад ФО – його/її око скакає/літає.

9) Іменник + займенникова енклітика + іменник + дієслово *دارد / ندارد* :

چشمش سگ دارد – (про комунікабельну людину, яка привертає до себе увагу поглядом)

Іменник *چشم*, разом із займенниковою енклітикою – *ش* займає позицію підмета. Дієслово *دارد* (перекл. *має*) виступає в ролі присудка. Іменник *سگ* (перекл. *собака*) використовується, як прямий додаток, але у складі ФО вживається без післяйменника *را*. Буквальний переклад фразеологізму – його/її око має собаку.

10) Прийменниково-іменникова конструкція із займенниковою енклітикою + дієслово (зазвичай у формі перфекту чи минулого часу):

به چشمش مشت/ضربه زد – (загравати до когось)

Прийменниково-іменникова конструкція виступає підметом речення та складається із прийменника *به* та іменника *چشم* разом із займенниковою енклітикою для 1 особи однини – *م*. Дієслово *مشت/ضربه زد* складається із іменника *مشت* (перекл. *кулак*) або *ضربه* (перекл. *удар*) та основного дієслова *زدن* (перекл. *бити/стукати*). У складі фразеологізму дієслово використовується у формі простого минулого часу та є присудком. Буквальний переклад ФО – вдарити по своєму оку.

11) Іменник + займенникова енклітика + прийменниково-іменникова конструкція із займенниковою енклітикою + дієслово:

پدرش پیش چشمش آمد – (про змучений фізичний стан людини)

У ролі підмета виступає іменник *پدرش* разом із займенниковою енклітикою. Прийменниково-іменникова конструкція складається з прийменника *پیش* (перекл. *до*) та іменника *چشمش*, який вживається із займенниковою енклітикою для 3 особи однини. Дієслово *آمدن* (перекл. *приходити / приїжджати*) вживається у формі минулого часу та виступає

присудком в реченні. Буквальний переклад фразеологізму – його/її батько прийшов до її/його ока.

Окрім структури простого речення, яка притаманна великій частині фразеологізмів перської мови, серед ФО з соматичним компонентом "око" ми можемо спостерігати структуру складнопідрядного та складносурядного речення, проте це дуже рідкісні випадки:

چشمش هزار کار می کند که ابرویش نمی داند

Фразеологізм складається з головної та підрядної частини, що з'єднується сполучником که (перекл. *що*). Головним реченням є چشمش هزار کار – його очі роблять сто справ. Підрядним виступає که ابرویش نمی داند – що брови не знають. Зазвичай так говорять про людину, яка все тримає в собі.

دو چشم داشتن و دو چشم دیگر قرض کردن

Фразеологізм складається із двох рівнозначних повнозначних частин, з'єднаних за допомогою сурядного сполучника و (перекл. *i*): دو چشم داشتن – мати два ока, دو چشم دیگر قرض کردن – зайняти два інших ока. Фразеологізм описує пильну увагу людини в якійсь справі.

У межах цього розділу було надано 11 різних типів структур простого речення, які найчастіше використовуються у фразеологічних одиницях перської мови. У кожній наданій схемі простого речення невід'ємною частиною є іменник разом із займенниковою енклітикою та дієслово, яке займає кінцеву позицію в реченні. У 5 із 11 схем важливе місце посідає прийменниково-іменникова конструкція, з якої може розпочатися просте речення. Загалом, окрім зазначених вище прикладів, сприяючись на фразеологізми у Додатку А та Б, можемо зробити висновок, що ФО у вигляді простого та складного речення менше, ніж ФО-словосполучень.

Із 326 наданих фразеологізмів, переважну більшість складають ФО-словосполучення у складі яких є дієслово – 151 приклад (46,3%), ФО-словосполучення без використання дієслова – 92 приклади (28,2%). До групи ФО у вигляді просто речення дібрано 71 фразеологізм (21,8%). ФО у

вигляді складного речення є не поширеним явищем у перській мові, до їх числа ми додали лише 12 прикладів (3,7%).

Висновки до Розділу II

Під час дослідження семантики фразеологізмів із соматичним компонентом "око" в сучасній перській мові ми розглянули 214 ФО, які було розділено на чотири великі групи: ФО на позначення характеристики якостей людини (67); ФО, що відображають перцептивну активність людини (56); ФО, що функціонують в мові для вираження психоемоційного стану (65); ФО на позначення зовнішнього вигляду і фізичного стану людини (26).

До тематичної групи на позначення характеристики якостей людини було виокремлено найбільшу кількість фразеологізмів – 67 прикладів (31,2% від загальної кількості розглянутих ФО у розділі). Ці фразеологізми в свою чергу було розділено на три групи: негативні, позитивні та нейтральні. До негативних рис характеру ми віднесли жадібність (10 – 15%), нахабність (11 – 16,4%), заздрість (2 – 3%), завищену самооцінку (4 – 6%), занижену самооцінку (1 – 1,4%), лицемірність (6 – 9%), хизування (1 – 1,4%). На позначення позитивних рис характеру людини було дібрано лише 16 ФО (23,9%), які відображають комунікабельність, доброту, щирість, великодушність, щедрість тощо. До нейтральних рис характеру, тобто тих, які за своєю семантикою мають одночасно відтінки негативних та позитивних рис (вправність, неухважність, хитрість, обережність, наївність), було виокремлено 16 ФО (23,9%). Отже, можна зробити висновок, що переважна більшість ФО з соматичним компонентом "око" відображають негативні риси характеру – 52,2%.

До тематичної групи на позначення перцептивної активності людини було дібрано 56 ФО (26,2% від загальної кількості розглянутих ФО у розділі).

Це ті фразеологізми, у яких соматичний компонент "око" відіграє свою основну функцію, пов'язану із таким органом чуття, як зір.

До тематичної групи на позначення психоемоційного стану людини було дібрано 65 ФО (30,2% від загальної кількості розглянутих ФО у розділі). Велика частина фразеологізмів відображають негативні емоції: страх (6 – 9,3%), злість (17 – 26,1%), образа (4 – 6,1%), сором (4 – 6,1%), ненависть (1 – 1,5%). До позитивних емоцій відносимо прихильність (2 – 3%), сором'язливість (2 – 3%), бажання (6 – 9,3%). До нейтральних емоцій було додано хвилювання (11 – 17%), здивування (3 – 4,6%), закоханість (9 – 14%). За результатами дослідження із 65 ФО кількість виразів, що відображають негативні емоції, становлять 49,1%, позитивні емоції – 15,3%, нейтральні емоції – 35,6%.

До тематичної групи фразеологізмів на позначення зовнішнього вигляду та фізичного стану людини було виокремлено 26 ФО (12% від загальної кількості розглянутих ФО у розділі): зовнішність (15 – 57,7%), фізичний стан (11 – 42,3%).

За своєю структурою фразеологізми із соматичним компонентом ми розділили на дві групи: ФО-словосполучення та ФО-речення. Під час дослідження було виявлено, що найбільшу кількість фразеологізмів становлять ФО-словосполучення, у складі яких є іменник та просте дієслово (243 приклади – 74,5% від загальної кількості фразеологізмів Додатку А та Б).

ФО-речень набагато менше у фразеології перської мови. Вони функціонують у вигляді простого речення та існує лише декілька випадків, коли структура ФО нагадує складнопідрядне чи складносурядне речення. До складу ФО у вигляді простого речення було дібрано 71 приклад (21,8%), у вигляді складного речення – 12 прикладів (3,7%).

РОЗДІЛ III. ІДІОЕТНІЧНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ "ОКО" В НАЦІОНАЛЬНОМУ СВІТОГЛЯДІ ІРАНЦІВ

Мовна картина світу (далі – МКС) – це особливе сприйняття навколишнього життя певним народом, що сформувалося внаслідок історичних, культурних подій. Питання МКС розглядали вчені протягом довгих років. У кожного з лінгвістів з'явилася власна думка щодо особливостей цього поняття та його значення.

В. фон Гумбольдт був першим науковцем, який розпочав дослідження поняття картини світу. Він і його послідовники вважали, що мова це "дух народу", вона приховує особливий світогляд і специфічний спосіб мислення людей [31, с. 21].

Поняття мовної картини світу також розглядали З. Д. Попова [64], В. І. Постовалова [65] тощо.

Г. С. Голева у своїй роботі також підтвердила наявність у кожного народу особливого світосприйняття. Вона зазначає, що мови відрізняються не лише специфікою граматики, лексики, фразеології, але й національною специфікою бачення світу. Кожна мова бачить світ та дійсність з погляду своїх національно-культурних особливостей (що включає асоціативно-образний хід мислення, національний менталітет, національний характер). Кожна мовна картина світу унікальна та національна [23, с. 14].

Завдяки такому лінгвістичному явищу, як фразеологія і відбувається знайомство з менталітетом країни, та її народом.

Менталітет – це сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних та інших особливостей мислення народу, соціальної групи або індивіда, що проявляється в культурі, мові, поведінці [28, с. 397].

Менталітет тісно пов'язаний із основним засобом комунікації – мовою, оскільки саме мова є головним елементом відображення національної культури, історії народу [55, с. 192].

Перський менталітет також має багато особливостей. На формування головних рис менталітету іранського народу впливали різні чинники: клімат, історія, повсякденне життя, дотримання різних традицій, і особливо ісламська релігія. Головною національно-культурною рисою менталітету перського народу є релігійність, до якої батьки привчали своїх дітей від самого народження. Саме тому проблеми, з якими зіткнулась країна не змогли зламати силу духу Ірану, та зруйнувати культурні традиції і сприйняття світу, яке формувалося впродовж багатьох віків [21, с. 68].

Національно-культурна специфіка, справді, прозора у фразеологічних одиницях [44, с. 27]. Згідно з працею О. П. Левченко національно-культурна специфіка фразеології загалом полягає у: 1) способі вивчити світ; 2) способі вербалізації; 3) використанні безеквівалентних слів [44, с. 36].

Отже, національна фразеологічна система також відображає національні особливості мови і народу [23, с. 15]. У межах цього дослідження на основі ФО з компонентом "око" ми розглянемо мовну картину світу іранців.

3.1 Відображення іранських вірувань та менталітету через фразеологічні одиниці з компонентом "око"

Іран – багатонаціональна країна, де релігія відіграє велику кількість різних функцій, які підтверджують те, що іранський народ є глибоко віруючим. Кожен день їхнього життя пронизаний різними традиціями та віруваннями, пов'язаними з їхньою офіційною релігією – іслам. Тому не дивно, що фразеологія перської мови, яку вони використовують в мовленні також містить багато виразів, які мають зв'язок із всевишніми силами.

Зокрема, в перській мові є дуже багато фразеологізмів, які пов'язані зі страхом зурочення. Саме тому в перській мові існує значна кількість ФО з компонентом "око" на позначення зурочення та висловів, які на думку іранців допомагають захистити людину від "злого ока":

چشم زخم زدن [22, с. 152] – (букв. поранити оком), укр.: *окинути недобрим оком* – наврочити.

چشم زهره رفتن به کسی [22, с. 158] – (букв. злі очі йдуть до когось), укр.: *кинути лихим оком* – дивитися з погрозами на когось.

چشم شیطان کور [22, с. 153] – (букв. нехай осліпне Шейтан!), укр.: *як би не наврочити* – говорять, боячись наслати негаразди на когось.

چشم شور دارد [22, с. 153] – (букв. мати солоне око), укр.: *мати дурне око* – про людину, яка здатна наврочити.

چشم رساندن [87, с. 394] – (букв. досягти очей), укр.: *окинути недобрим оком* – про людину, яка здатна наврочити.

چشم زده – (букв. вдарений оком) постраждати від "дурного" ока, злих духів [22, с.158].

چشم چیدن – (букв. зібрати очі) робити все, щоб захистити від "дурного ока" [87, с. 393].

با چشم آمدن – (букв. прийти з оком) потрапити під чийсь вплив, або постраждати від злого ока [87, с. 393].

چشم آرو – (букв. стрілка ока) застосування магії для нанесення порчі на когось [87, с. 393].

چشم بد دور [22, с.150] – (букв. погане око подалі), укр.: *тьху, тьху, щоб не наврочити* – заклинання, що говориться перед висловлюванням похвали на адресу когось.

چشم حسود کور/ بترکد – (букв. та нехай осліпне заздрісник!) заклинання від дурного ока при похвалі когось або чогось [22, с.152].

چشم کف پایش – (букв. мої очі його ступня) говорять, коли хочуть захистити від нарікань [89, с. 432].

دودش به چشم خودش می رود [22, с. 263] – (букв. його дим йде у власні очі), укр.: *життя – це бумеранг; це тобі так не минеться, це тобі дасться взнаки, це тобі боком вилізе, це на тобі ще окошиться* – заклик до людини про те, що зробивши погане в її/його житті обов'язково станеться щось подібне.

В українській фразеології також є місце фразеологізмам зі схожою семантикою та навіть компонентним складом. В українському фольклорі око вважається головним символом зурочення. Наприклад ФО "сіль тобі в очі" вживається як магічний вираз, що здатен захистити від зурочення. Загальновідомими є вирази "тху, щоб не наврочити" чи "нівроку йому/їй", що вимовляється при висловленні компліментів на адресу якоїсь людини, боячись привернути невдачу.

Ті, хто знайомі із культурою Ірану, розуміють, наскільки народ цієї країни є гостинним. У повсякденному мовленні іранці також використовують фразеологізми, які ще раз підкреслюють їхню вихованість та культуру. Наприклад, при зустрічі, окрім стандартних вітальних слів, іранці вживають фразеологізм چشم بنده روشن – (букв. нехай будуть ясні мої очі), що має значення "раді вітати вас" або "дуже радий бачити" [22, с. 151].

Схожий вираз چشم روشن – (букв. моє око ясне) укр.: *ласкаво просимо, дуже раді вас бачити* – радісний вислів, який використовують іранці при зустрічі з кимось; та چشم شما روشن – (букв. ваші очі ясні) вітання з приводу приїзду коханої людини або вдалого завершення справи [22, с. 154].

До вищезгаданих фразеологізмів іранці можуть додати числівник هزار (перекл. *тисяча*) – چشم هزار بار روشن! (букв. нехай мої очі тисячу разів будуть ясні!), що емоційно підсилює вислів. У значенні "я дуже радий тебе бачити!" іранці використовують фразеологізм قدمت بالای دو چشم من است – (букв. твої кроки над моїми двома очима) [22, с.154].

Багато фразеологізмів перської мови мають жартівливий характер, що характеризує іранців з позитивної сторони. До їх числа також входять ФО із

соматичним компонентом "око". Наприклад, вищезгаданий фразеологізм *چشم روشن* [22, с. 154] також має іронічне забарвлення, яке використовується при висловлюванні здивування (укр.: *он воно як! Куди там!*).

Ввічливо-іронічне забарвлення має вираз *چشم من شور بود؟* – (букв. моє око було солоне?), що також використовується з жартівливим відтінком. Українською мовою цю ФО можемо передати таким чином "мій прихід причина вашого відходу?" або "хіба ж я такий страшний?" [22, с. 153].

شست پایت توی چشمت نرود – (букв. як би великий палець твоєї ноги не вдарив тебе в око) укр. *дути на холодне* – ірон. про надмірно обережну людину [22, с. 349].

Іранці вживають багато фразеологічних, ідіоматичних виразів для вираження своєї вдячності. Один із найпоширеніших ФО містить в своєму складі соматичний компонент "рука":

دست شما درد نكنه [68, с. 633] – (букв. хай не відсохне ваша рука!), тобто бути дуже вдячним комусь за послугу, зроблену руками (написати щось, віднести, принести, передати) тощо.

У перській мові також функціонує ФО з соматичним компонентом "око" для висловлення вдячності: *چشماتون قشنگ ميبينه* – (букв. ваші очі гарно бачать) висловлювання вдячності на адресу людини, яка здійснила для вас якусь послугу.

Аналізуючи семантику зазначених вище фразеологізмів, можна зробити висновок, що фразеологічні одиниці тісно пов'язані з менталітетом нації. До числа ФО на позначення вірувань було віднесено 13 ФО (4% від загальної кількості ФО). Іранці часто використовують сталі вирази у своєму повсякденному житті. До фразеологічних одиниць з компонентом "око", що відображають етикет іранців було виокремлено 8 ФО (2,4% від загальної кількості ФО).

3.2 Порівняльний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом "око" в перській та українській мовах

Фразеологія кожної мови – є унікальним культурним здобутком народу. Іранська та українська фразеологія знаходяться на етапі свого розвитку. Проте, дивлячись на вже загальновідомі факти, ми можемо провести паралелі між фразеологічним фондом цих двох країн: 1) фразеологізми із соматичним компонентом вважаються найбільш широкою групою ФО в мовах. Зокрема, "око" є продуктивним соматизмом перської та української фразеології; 2) фразеологізми невід’ємно пов’язані з людиною. За допомогою певних ФО можна описати її організм, зовнішній вигляд, фізичний стан, внутрішні якості; 3) схожа структурно-граматична система фразеологізмів.

Звісно, фразеологія є специфічним лінгвістичним явищем, яке в кожній країні має свої власні особливості. Проте існують випадки, коли культури різних країн та мов збігаються в деяких аспектах та знаходять відображення в однакових ФО, які називаються еквівалентами. Еквівалент – щось рівноцінне, рівнозначне, рівносильне; те, що повністю відповідає чомусь, може його замінювати або виражати [28, с. 227].

Проаналізувавши дібрані ФО із соматичним компонентом "око" в перській мові, ми віднесли фразеологізми надані нижче до групи сталих виразів, які є еквівалентними українським ФО, оскільки їхні значення, а в деяких випадках навіть повністю компонентний склад, збігаються.

Кількість повних фразеологізмів з соматичним компонентом "око" в зазначених мовах є невеликою. До часткових еквівалентів відносять ті ФО, які збігаються лише за значенням та містять відхилення в компонентному складі чи за граматичною структурою. Наприклад: چشم برای چشم و دندانان برای – (букв. око для ока, зуб для зуба) укр.: око за око зуб за зуб [58, с. 271]. Багато фразеологізмів з’явилися завдяки Біблії. Оскільки ФО біблійного

характеру, тому на всіх мовах його компонентний склад та значення абсолютно рівнозначні.

در شهر کوران یک چشمی شاه است [22, с. 431] – (букв. в місті сліпих, і одноокий шах), укр.: присл. *серед неосвічених і напівосвічених – вчений* – виділятися на фоні інших, ставити себе вище за інших.

چشمها از حدقه در آمدن، گرد شدن [4, с. 364] – (букв. очі виходять з орбіт, стають круглими), укр.: *очі мало з орбіт не повискакували, очі на лоб лізуть* – дуже здивуватися.

چشم دشمن بر عیب افتاد [40, с. 174] – (букв. око ворога впало на недоліки), укр.: *недруг бачить лише одні недоліки* – про упереджене ставлення однієї людини до іншої.

رک و راست توی چشمش گفتن [89, с. 764] – (букв. сказати прямо в очі), укр.: *прямо в очі* – не приховувати нічого.

از چشم کسی افتادن [22, с. 155] – (букв. впасти з чийхось очей), укр.: *впасти в очі когось* – розчарувати когось.

شاهین چشم شاهین را در نمی آورد – (букв. яструб не приносить яструбиного ока) укр.: *свій своєму не ворог; собака собаці хвоста не відкусить; ворон ворона не заклює; пан у пана шкури не здере* – свій своєму не зашкодить.

مثل مردمک چشم نگه داشتن [4, с. 363] – (букв. дивитися як за зіницею ока) укр.: *берегти як зіницю ока* – сумлінно оберігати щось або когось.

دیدن چشم و خواستن دل/چشم می بیند دل می خواهد [22, с. 270] – (букв. очі бачать, серце хоче), укр.: *очі завидючі, руки загребуці* – говорять про жадібних людей, які просять те, що їм не потрібно.

از چیزی چشم پوشی کردن [89, с. 760] – (букв. вкривати око від чогось) укр.: *закривати очі на щось* – робити вигляд, що щось не помічаєш.

چشم از جهان بستن [22, с. 150] – (букв. закрити очі на світ) укр.: *заплющити очі, зімкнути навік вуста, піти зі світу, повінчатись з сирю землею* – померти, покинути світ.

مرگ را به چشم خود دیدن – (букв. бачити смерть своїми очима) укр.: *бути на волосині від смерті* – очікувати смерть, відчувати загибель [58, с.192].

برق از چشم کسی پریدن / آتش از چشمش پرید [22, с. 155] – (букв. вогонь вистрибнув з його очей / іскра вистрибує з ока когось) укр.: *іскри з очей посипались* – прояв злості.

کاه را در چشم غیر دیدن و کاه را در چشم خود ندیدن [22, с. 410] – (букв. бачити гору в чужому оці, але не в своєму) укр.: *бачити соломинку в чужому оці, а в своєму й колоди не помічати* – недооцінювати інших; мати високу самооцінку. Однаковим за семантикою є наступні фразеологізми *خار را در چشم دیدن* [22, с. 179] – (букв. бачить колючку в очах інших людей, а в своєму не помічає й стріху) укр.: *у чужому оці й порошок бачить, а в своєму й пенька не помічає*. Або подібна ФО *خار چشم کسی بودن* [22, с.179] – (букв. бути колючкою в очах когось) укр.: *як сіль в оці; бути кісткою в горлі; як більмо на оці*.

مردمان را به چشم وقت نگر [40, с. 277] – (букв. на людей дивись крізь призму часу) укр.: *крізь призму дивитися на щось* – з певного погляду, відштовхуючись від чого-небудь.

مژه به چشم زیادتی نکند [40, с. 280] – (букв. лишня вія око прикрашає), укр.: *одна голова добре, а дві краще* – завжди є місце для друзів, які допоможуть.

همه را به یک چشم دیدن [22, с.156] – (букв. всіх бачити одним оком), укр.: *всі люди – рівні* – не розмежовувати нікого, не ставити когось вище іншого.

چشم در آوردن [89, с. 427] – (букв. виймати око), укр.: *видряпати комусь очі від злості* – злитися на когось.

چشم راست کسی بودن [89, с. 428] – (букв. бути правим оком когось), укр.: *бути правою рукою когось* – бути дорогим для когось, довіряти комусь.

با چشم بی اسلحه (غیر مسلح) [93] – (букв. з оком без зброї (неозброєне)) укр.: *видно незброєним оком* – добре видно.

جلو چشم کسی [4, с. 363] – (букв.перед чиймись очима), укр.: *на очах* – здійснити щось перед кимось.

چشمش دودو می رود [22, с. 150] – (букв. його очі йдуть/бігають), укр.: *аж очі розбігаються / розбіглися* – хто-небудь не може зупинитися на чомусь одному від різноманітності вражень.

هر که از چشم دور از دل دور – (букв. все що далеко від ока, далеко від серця), укр.: *зникне з очей, зійде з думки* – все забувається, не потрібно пам'ятати про погане.

به هر چشمی که نگاهم کنی به همان چشم نگاهت می کنم [22, с. 155] – (букв. те око, на яке ти поглянеш, те ж саме око подивиться і на тебе), укр.: *що посієш, те й пожнеш* – відношення до тебе буде залежати від того, як ти сам відноситимешся до людей.

از چشمش پیدا است – (букв. зрозуміло з очей), укр.: *по його очах видно; в його очах все написано* – очевидно.

چشم به دنیا گشودن [22, с. 151] – (букв. відкривати очі на світ), укр.: *прийти у світ* – народжуватися.

چشم خود را هم گذاشتن [89, с. 426] – (букв. закрити свої очі), укр.: *закрити очі на щось* – робити вигляд, що щось не помічаєш.

اشاره با چشم [68, с. 87] – (букв. знак оком), укр.: *подати знак підморгнути*.

چشم در برابر چشم [68, с. 468] – (букв. око навпроти ока), укр.: *з ока на око* – тет-а-тет; наодинці.

Окрім зазначених фразеологізмів в цьому розділі, які ми відносимо до категорії еквівалентних ФО, можемо додати інші вирази, семантику яких вже було розглянуто вище у роботі. Отже, потрібно зауважити, що ФО з еквівалентними або напівеквівалентними відношеннями мають фразеологічні відповідники в перській та українській мовах. При цьому члени синонімічних рядів зазначених ФО подібні як за своєю семантикою, так і за емоційно-експресивною спрямованістю. Загалом, до групи еквівалентних ФО було залучено 204 ФО (62,6% від загальної кількості ФО). Повний перелік фразеологізмів віднесених до цієї групи, представлено в Додатку А.

3.3 Безеквівалентні фразеологічні одиниці з компонентом "око" в сучасній перській мові

Безеквівалентні фразеологізми – це сталі вирази, які не мають аналогів в іншій мові. Такі ФО найчастіше показують специфіку культури іншого народу. Ми не можемо їх перекладати буквально, тому що вони є показниками понять, які не існують в інших мовах та культурах. Такі ФО містять так звані реалії, які неможливо розтлумачити не знаючи мовної картини країни, та додаткової інформації про її культуру.

Поняття "реалія" розглядали такі лінгвісти, як Я. Й. Рецкер [59], Г. Д. Томахін [80] тощо. На думку Г. Д. Томахіна особливості вживання реалій полягають у приналежності лише до одного мовного колективу, або навпаки, реалія присутня в обох мовах, але в якійсь із мов вона має більш виражений характер; у функціонуванні різних реалій в не схожих між собою суспільствах або подібні реалії розрізняються за своїм значенням [80, с. 13].

Реаліями в перській мові також називають в основному властиві певній мові "елементи культури", що не зустрічаються в інших мовах. До реалій відносять речі, які використовують в побутовому житті: їжа, напої: دوغ (дуг), باقلوا (пахлава), زعفران (шафран), گز (гяз); побутові заклади: چایخانه (чайхана), حمام (хамам); одяг: چادر (чадра), حجاب (хіджаб); сім'я: مهر (махр); транспорт: (درشکه дорошке (кінна каляска)) тощо.

Існує також таке поняття, як реалії-фразеологізми. Реалії фразеологізми, як сталі мовні звороти, надають словосполученню відтінку характерному певній країні. Від перекладача залежить, наскільки точно цей відтінок буде переданий. Наприклад: لیلی را بچشم مجنون باید دید – (букв. на Лейлу потрібно дивитися очима Маджнуна) [22, с. 470]. Лейла та Маджнун – це твір, який розповідає про трагічне кохання. Іранці тлумачать цей вираз наступним чином "На кохану людину потрібно дивитися закоханими очима".

چشمت را درویش کن – (букв. дивитися на світ очима Дервіша) не дивуватися побаченому [40, с. 174]. Головним героєм цієї ФО є мусульманський монах Дервіш, якому дозволено лише молитися і віддавати все своє майно бідним.

پای مار و چشم مور و نان ملا کس ندید – (букв. нікому не довелося бачити ноги змії, очей мурахи, і хліб Мулли) говорять засуджуючи духовенство за скупість [40, с. 148]. Мулла – знавець Корану.

В Ірані також наявна велика кількість інших фразеологічних одиниць, еквівалентів яким в українській мові немає. Зокрема це такі фразеологізми, як: پشت چشم باز می ماند – (букв. очі мої лишаться відкритими) в значенні "засмучувати не буду!" [40, с. 174].

چشمی آسمان کور است – (букв. очі небес сліпі) про людину якій завжди не щастить [87, с. 393].

کور از خدا چه می خواهد؟ دو چشم روشن – (букв. що сліпий хоче від Бога? Два зрячих ока) отримати потрібну річ [40, с. 258].

عاشق چشم و ابرویکسی نبودن – (букв. не бути закоханим в чийсь очі та брови) нічого не робити задарма, просто так, не ставити себе під загрозу заради інших [22, с. 370].

مگر گفتم بالای چشمت ابروست؟ – (букв. хіба я сказав, що над твоїми очима брови?) не насмілитись сказати правду в очі [22, с. 155].

از چشم خود بدی دیدم که از شما ندیدم – (букв. в своїх очах я бачив більше зла, ніж від ваших!) комплімент на адресу достойної людини [22, с. 155].

انگشت بر چشم نهادن – (букв. покласти палець на око) говорять, коли висловлюють згоду, повинність перед кимось [22, с. 44].

عقل مردم بر چشم آنهاست – (букв. розум людей в їхніх очах) розум людей сприймає лише те, що вони побачать на власні очі [22, с. 375].

چشم فلان کس کور – (букв. око якоїсь людини сліпе) вираз на адресу того, хто обов'язково мусить виконати якусь справу; підкреслення того, що саме завдяки зусиллям когось щось виконується [89, с. 429].

خدا به آدم چشم داده – (букв. Бог дав людині око) репліка на адресу людини, яка не бачить, що перед ним, обирає не те, робить помилку [22, с. 184].

خدا این چشم را محتاج آن چشم نکند/ خدا چشم راست را به چشم چپ محتاج نکند – (букв. не буде Бог змушувати ліве око потребувати праве) докір в бік людини, яка відмовилась допомогти або вираз, який відображає побажання людині ні в чому не мати потреби [22, с. 184].

چشم بی بالا – (букв. підніміть очі) вираз, який зазвичай іранці використовують у відповідь на چشم (слухаюсь, погоджуюсь) [89, с. 426].

گر دست ما تهی است ولی چشم ما پر است – (букв. хоч у нас руки пусті, очі ситі) говорять бідні, які пишаються своєю незалежністю [40, с. 266].

به چشم برادری – (букв. в оці брата) з чистим поглядом; погляд, яким дивиться сестра на брата (говорять жінки, висловлюючи свою думку про красу чоловіка) [89, с. 435].

به چشم خواهری – (букв. в оці сестри) з чистим поглядом; погляд, яким дивиться брат на сестру (говорять чоловіки, висловлюючи свою думку про красу жінки) [89, с. 435].

چه داند کور مادرزادی در چشم روشن را – (букв. чи може оцінити сліпий важливість зрячих очей) – говорять, коли недостойна людина займає високу посаду.

با کدام چشمش دید که...? – (букв. котрими очима побачив, що...?) – вираз, що повідомляє про відмову когось від чогось [89, с. 434].

روی چشم خود گذاشتن و به کسی دادن – (букв. покласти на своє око і комусь віддати) говорять про дівчину, яку ще при народженні пообіцяли комусь видати заміж за когось [89, с. 436].

یک چشم کسی خون و یک چشمش خونابه – (букв. одне око когось – кров і одне око – кровносна судина) в кінці кінців лишитися нещасним [89, с. 436].

یکی چشم گاو است – (букв. одне око корови) у значенні "це виняток" або "перший раз не рахується" [89, с. 432].

بچه خود را می زند که چشم همسایه بترسد – (букв. б'є свою дитину, щоб злякати око сусіда) провчати когось.

مگر چشم بندی است؟ – (букв. хіба ж очі зав'язані?) говорять у значенні "все чесно" [40, с. 275].

چشمی زاگح پش از پر دیدن – (букв. погляд очей сповнений сили) бути напоготові [87, с. 393].

با چشمهای کوچک خود چیزهای بزرگ دیدن – (букв. зі своїми малими очима бачити щось велике) стати свідком великих подій у своєму житті [89, с. 434].

Загалом, окрім зазначених фразеологізмів, до числа безеквівалентних ФО можемо віднести вирази, семантику яких вже було розглянуто вище у роботі. Повний перелік фразеологізмів доданих до групи безеквівалентних представлено в Додатку Б (122 приклада – 37,4% від загальної кількості ФО).

Одним із найпоширеніших способів передачі безеквівалентних фразеологізмів є описовий спосіб. Ми надаємо буквальний переклад фразеологізму та його тлумачення. Фразеологічні одиниці, які яскраво показують іранський менталітет та вірування налічують 21 одиницю (6,4% від загальної кількості ФО представлених у роботі).

Висновки до Розділу III

Мовна картина світу полягає в процесі пізнання людиною того, що її оточує. Це сукупність уявлень про світ, що сформувались у свідомості людини чи цілого народу. Фразеологічні одиниці саме ті мовні вирази, які уособлюють в собі культуру цілої нації. Соматичні компоненти є невід'ємною частиною ФО, які допомагають віддзеркалити національний менталітет народу.

Іранський менталітет яскраво представлений у фразеології сучасної перської мови. Група ФО із компонентом "око" також надає багато інформації про іранців, як про націю із своїми традиціями та віруваннями.

Під час проведеного дослідження було проаналізовано фразеологізми, які описують іранський менталітет. Зокрема це ФО на позначення іранських вірувань та етикету. Іранці – віруючий народ, і ця віра віддзеркалюється навіть у повсякденному мовленні. До числа ФО, що мають зв'язок із нечистими силами та зуроченням було додано 13 виразів (4%). До групи ФО, які показують етикет іранців ми віднесли 8 одиниць (2,4%). Ці фразеологічні одиниці використовуються при висловлюванні вдячності чи радості при зустрічі із кимось.

Окрім цього у розділі було представлено повні та часткові еквіваленти перським фразеологізмам в українській мові. До їх числа ми додали 204 ФО (62,6%), які за семантичною ознакою та компонентним складом повністю відповідають перським фразеологізмам або частково відрізняються за структурно-граматичною ознакою чи змістом.

Іншу фразеологічну групу становлять безеквівалентні вирази – 122 ФО (37,4%). Українською мовою такий тип фразеологізмів найчастіше передається за допомогою описового перекладу. Буквальний переклад компонентного складу ФО не може вважатися еквівалентом.

Задля точної передачі перського фразеологізму українською мовою, не достатньо володіти обома мовами, варто бути ознайомленим з додатковою інформацією про культурно-історичні аспекти кожної мови, що допоможе передати не лише компонентний склад фразеологічної одиниці, але й зміст висловлювання. Фонові знання включають знання фольклору, літератури, історії, географії. Саме вони будуть допомагати перекладачеві знаходити в рідній мові еквіваленти фразеологічних одиниць іноземної мови.

ВИСНОВКИ

У теоретичній частині кваліфікаційної роботи магістра ми розглянули фразеологію, як лінгвістичну дисципліну: з'ясували поняття фразеологічної одиниці, її зміст та форму, розглянули класифікації та ознаки ФО, які були запропоновані різними вченими. Більшість праць по фразеології будується на поглядах В. В. Виноградова. Його класифікація фразеологічних одиниць набула найбільшого поширення. Окрім вищезазначеного лінгвіста значний внесок у розвиток фразеології здійснили Ш. Баллі, М. М. Шанський, Л. Г. Скрипник, М. Ф. Алефіренко та багато інших.

Фразеологічна одиниця посідає визначене місце у лексико-семантичній системі перської мови. Найбільш відомі праці, присвячені аналізу фразеологічних одиниць перської мови, належать Г. С. Голевій та Ю. А. Рубінчику.

У практичній частині ми проаналізували ідіоетнічні особливості фразеологічних одиниць із соматичним компонентом в перській мові, дослідили особливості їх семантики та надали їх класифікацію. Об'єктом дослідження було обрано фразеологізми із компонентом "око", дібраних методом суцільної вибірки із фразеологічних словників Г. С. Голєвої, Х. Г. Корогли, Абу аль-Хасана Наджафі, персько-російських словників Ю. А. Рубінчика, персько-англійського словника Ф. Д. Штейнгаса, персько-українського словника емотивної фразеології М. А. Охріменко, російсько-перського словника Ш. М. Баді за редакцією Алі Ассадулаєва та Л. С. Пейсікова. Загальна кількість фразеологічних одиниць із соматичним компонентом "око" складає 326 виразів.

Фразеологізм – це семантично цілісна, відносно стійка, відтворювана й переважно експресивна одиниця.

В межах дослідження, аналізуючи дібрані фразеологізми було надано дві класифікації. За першою класифікацією ми розділили фразеологічні одиниці на чотири основні групи:

1. ФО на позначення характеристики якостей людини (67 прикладів). У свою чергу визначені фразеологізми поділили на три підгрупи: негативні, позитивні та нейтральні якості. До негативних ми віднесли жадібність (10 – 15%), нахабність (11 – 16,4%), заздрість (2 – 3%), завищену самооцінку (4 – 6%), занижену самооцінку (1 – 1,4%), лицемірність (6 – 9%), хизування (1 – 1,4%). Загальна кількість становить 35 виразів (52,2%). До позитивних якостей ми віднесли 16 фразеологічних одиниць (23,9%), які відображають доброту, щедрість, щирість, комунікабельність тощо. До підгрупи нейтральних якостей було дібрано 16 одиниць (23,9%) на позначення хитрості, вправності, неуважності, обережності, наївності.

Зважаючи на отримані результати, можемо зробити висновок, що переважну більшість становлять фразеологічні одиниці, що відображають негативні риси характеру людини – 52,2%, позитивні риси – 23,9%, нейтральні риси – 23,9%.

2. Група ФО на позначення перцептивної активності людини містить 56 прикладів (26,2%). До їх числа ми віднесли сталі вирази, семантика яких на пряму пов'язана із зоровими можливостями людини.

3. ФО на позначення психоемоційного стану людини містить 65 прикладів. В свою чергу дібрані фразеологізми було розділено на три групи: позитивні, негативні та нейтральні емоції. Найбільша кількість фразеологізмів відображають негативні емоції – 35 прикладів (49,2%). До їх числа ми віднесли страх (6 – 9,3%), злість (17 – 26,1%), образу (4 – 6,1%), ненависть (1 – 1,5%), сором (4 – 6,1%). До підгрупи позитивних емоцій додано 10 прикладів (15,4%), які відображають бажання (6 – 9,3%), прихильність (2 – 3%), сором'язливість (2 – 3%). Загальна кількість ФО на позначення нейтральних емоцій – 23 приклади (35,4%). До їх числа ми віднесли здивування (3 – 4,6%), хвилювання (11 – 17%), закоханість (9 – 14%).

Зважаючи на отримані результати можемо зробити висновок, що негативні емоції становлять 49,2% від загальної кількості ФО використаних в цій групі, позитивні емоції – 15,4%, нейтральні емоції – 35,4%.

4. Група ФО на позначення зовнішнього вигляду (15 – 57,7%) та фізичного стану людини (11 – 42,3%) містить 26 прикладів (7,9% від загальної кількості ФО, використаних у роботі).

Загальна кількість фразеологізмів, які були розділені за зазначеними групами – 214 прикладів (65,6%). Інші фразеологічні одиниці (112 прикладів – 34,4%) відображають дії людини, не пов'язані із перцептивною активністю, не містять опису людини, її зовнішності, характеру чи емоцій. Вони лише є проявом повсякденного життя іранців, вживаються в розмовному чи книжному мовленні, відображають метафоричні образи та в деяких випадках несуть повчальний характер. Їхню семантику було розглянуто в наступних розділах роботи.

Відповідно до другої класифікації, всі фразеологізми були розділені на дві групи: еквівалентні та безеквівалентні. До групи еквівалентних фразеологізмів ми віднесли вирази, які за значенням, а інколи і за компонентним складом співпадають із одиницями української мови. Загальна кількість таких ФО – 204 приклади (62,6%). До безеквівалентних фразеологізмів ми віднесли унікальні вирази, які на українську мову можна передати лише описово. До їх числа додано 122 приклади (37,4%).

Також в роботі були досліджені особливості іранського менталітету. За результатами аналізу ФО було визначено, що іранці є глибоко віруючим народом. Підтвердженням цього є 13 прикладів (4%), які відображають віру у злих духів та в силу зурочення. Окрім цього іранський народ надає великої уваги своєму етикету. Висловлюючи вдячність, чи радість при зустрічі з кимось вони також використовують фразеологічні одиниці. Із соматичним компонентом "око" було додано 8 прикладів (2,4%) до цієї групи.

Окрім семантики, у роботі було проаналізовано структурні особливості ФО та надано 11 різних схем, за якими утворені фразеологізми-соматизми.

Усі вирази можна розділити на дві групи: ФО-словосполучення та ФО-речення. Спираючись на результати проведених досліджень серед дібраних фразеологізмів, зазначених в Додатку А та Додатку Б, можемо зробити висновок, що переважну більшість фразеологізмів складають ФО-словосполучення, більша частина яких є дієслівними – 243 приклади (74,5%). ФО у вигляді простого речення складають 71 приклад (21,8%), ФО у вигляді складного речення – 12 прикладів (3,7%).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у створенні повної класифікації ФО із соматичним компонентом "око", розширюючи отримані результати новими матеріалами та визначенням їх ідіоетнічних особливостей.

АНОТАЦІЯ ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ

ویژگی های قومی اصطلاحات با جزء سوماتیک "چشم" در زبان فارسی معاصر:

جنبه ساختاری و معنایی

اصطلاحات با جزء سوماتیک به عنوان یک بخش علم عبارت پردازی است که زبان شناسان از کشورهای مختلف طی مدت طولانی تحقیق می کنند.

هدف پژوهش ما – تعریف ویژگی های قومی اصطلاحات با جزء سوماتیک "چشم" در زبان فارسی معاصر است.

دستیابی به این هدف شامل وظایف زیر است:

1. جستجوی اصطلاحات با واژه "چشم" در فرهنگهای یک زبان و دو زبان و لغت نامه های توضیحی.

2. دریافت مبانی نظری تحقیق اصطلاحات در زبان شناسی مدرن.

3. تجزیه و تحلیل ویژگیهای ساختاری و معنایی اصطلاحات با جزء سوماتیک "چشم" در زبان فارسی معاصر.

4. شناسایی ویژگیهای قومی اصطلاحات با جزء سوماتیک "چشم" برای بررسی تصویر زبانی مردم ایران.

مطالب کار پایان نامه ما 326 اصطلاح با جزء "چشم" هستند.

این اصطلاحات ما به دو طبقه بندی تقسیم کردیم. طبق طبقه بندی اول اصطلاحات به 4 گروه اصلی تقسیم کردیم:

1. خصوصیت انسانی – 67 (20,5%) اصطلاح. در نوبت خود این اصطلاحات به 3 گروه تقسیم شده بود:

- خصوصیات منفی شخصیت (35 – 52,2%): طمع (10 – 15%)، گستاخی (11 – 16,4%)، حسادت (2 – 3%)، عزت نفس بالا (4 – 6%)، عزت نفس پایین (1 – 1,4%)، دورویی (6 – 9%)، خودنمایی (1 – 1,4%).

- خصوصیات مثبت شخصیت (16 – 23,9%) که منعکس مهربانی، خلوص، سخاوت و غیره است.

- صفاوت شخصیت بی طرف (16 – 23,9%) که منعکس مهارت، بی دقتی، حيله گری، احتیاط، ساده لوحی.

بنابراین به نتیجه رسیدیم که اکثریت اصطلاحات با جزء سوماتیک "چشم" منعکس صفات منفی هستند – 52,2%، صفات مثبت – 23,9% و صفات بی طرف – 23,9%.

2. به گروه اصطلاحاتی که فعالیت ادراکی انسانی نشان می‌شوند 56 (26,2%) اصطلاح جمع آوری کردیم.

3. به گروه اصطلاحاتی منعکس حالت روحی-عاطفی انسان 65 (19,9%) اصطلاح انتخاب کردیم.

• اکثر اصطلاحات منعکس احساسات منفی هستند: ترس (6 - 9,3%)، عصبانیت (17-26,1%)، دلخوری (4 - 6,1%)، شرم (4 - 6,1%)، نفرت (1 - 1,5%).

• احساسات مثبت شامل ذوق (2 - 3%)، خجالت (2 - 3%)، میل (6 - 9,3%) است.

• به گروه احساسات بی طرف هیجان (11-17%)، تعجب (3 - 4,6%)، عاشقی (9 - 14%)

انتخاب کردیم.

به نتیجه رسیدیم که اکثریت اصطلاحات منعکس احساسات منفی هستند - 49,1%، احساسات مثبت 15,3% و احساسات بی طرف 35,6%.

4. به گروه اصطلاحاتی منعکس ظاهر و وضعیت جسمی فرد (7,9%) 26 اصطلاح انتخاب کردیم.

طبق طبقه بندی دوم تمام اصطلاحات به دو گروه تقسیم کردیم: معادل و غیر معادل.

به گروه معادل 204 اصطلاح (62,6%) و به گروه غیر معادل 122 اصطلاح (37,4%) انتخاب

کردیم.

با توجه به نتایج تحقیقات انجام شده می‌توان نتیجه گرفت که اکثریت اصطلاحات با جزء سوماتیک

"چشم" به عنوان عبارت هستند - 243 نمونه (74,5%)، به عنوان جملات 83 - نمونه (25,5%) تقریباً همه اصطلاحات در قالب یک جمله ساده هستند.

از نتایج پژوهش ما می‌توان برای درسهای زبان فارسی، نوشتن کتابهای درسی و پایان نامه ها،

درست کردن لغت نامه های اصطلاحات استفاده کرد.

ما چشم انداز تحقیقات بیشتر در ایجاد طبقه بندی کامل از واحدهای عبارتی با یک جزء جسمی

"چشم" ، گسترش نتایج به دست آمده با مواد جدید و تعریف ویژگیهای هوشی و قومی آنها را می‌بینیم.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вища шк., 1987. С. 135.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1963. С. 208.
3. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону: Ростовский университет, 1964. С. 193.
4. Садат-Махмудян С., Ахмади М. Национальные и культурные характеристики русских и персидских устойчивых словосочетаний с компонентом "рука" // Молодой ученый. Казань, 2014. № 13. С. 295-298.
5. Бабкин А. М. Фразеология и лексикография (задачи русского фразеологического словаря) // Проблемы фразеологии. Москва, 1964. С. 7-36.
6. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Издательство иностранной литературы, 2001. С. 416.
7. Балли Ш. Французская стилистика : пер. с фр. Москва: Изд-во иностр. лит., 1961. С. 394.
8. Баранник Д. Х. Фразеологія в усному монологічному мовленні // Питання мовної культури. Київ: Наук. Думка, 1968. Вип. 2. С. 34-38.
9. Барышников А. Ф. Лексикология и фразеология персидского языка. Москва: Военный Краснознаменный институт, 1982. С. 235.
10. Берта Е. Т. Фразеологізми із соматичним компонентом у сучасній угорській та українській мовах. Київ: КНЛУ. Серія Філологія. Том 20. № 2. 2017. С. 54-62.
11. Білоус Ю. Культурна та когнітивно-комунікативна сутність соматизмів у сучасній німецькій мові // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика": зб. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2013. Вип. 20. С. 89-94.

12. Богданова А. Ф. История изменения во фразеологических единицах с компонентом "голова" (по материалу словарей 18-20 вв.) // Семантика русского языка в диахронии. Калининград, 1996. С. 98-99.
13. Богус З. А. Соматизмы в разносистемных языках: семантико-словообразовательный и лингвокультурологический аспекты: Автореф. ... дис. канд. филол. наук. Майкоп, 2006. С. 222.
14. Булаховский Л. А. Введение в языкознание, Москва: Гос. Учеб. Пед. узд-во, 1953. С. 78.
15. Булаховский Л. А. Введение в языкознание, Ч. II, Москва: Учпедгиз. 1954. С. 177.
16. Вайнтрауб Р. М. О соматических фразеологизмах в русском языке // Лексические единицы русского языка и их изучение. Ташкент: Ташк. гос. пед. ин-т, 1980. С. 51-55.
17. Вакк Ф. О. О соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке: Автореф. дисс. канд. филол. наук. Таллин, 1964. С. 22.
18. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1983. С. 269.
19. Виноградов В. В. Об основных типах ФЕ в русском языке // Избр. Труды. Лексикология и лексикография. Москва: Наука, 1977. С. 140-161.
20. Виноградов В. В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины // Избранные труды. Лексикология и лексикография. Москва, 1977. С. 110-111.
21. Галинська О. М. Фразеологічні одиниці української і перської мов, орієнтовані на людину, як вираження національних ментальностей // Українська орієнталістика: [збірник наукових праць]. Вип. 2-3. 2007-2008. С. 65-72.

22. Голева Г. С. Персидско-русский словарь / Г. С. Голева. Москва: Грааль, 2010. С. 648.
23. Голева Г. С. Фразеология современного персидского языка. Москва: Муравей, 2006. С. 225.
24. Городецкая И. Е. Фразеологизмы-соматизмы в русском и французском языках: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Городецкая Ирина Евгеньевна. Пятигорск, 2007. С. 233.
25. Горошкевич О. Сомантичний сегмент японської мовної картини світу (концептосфери лексем 腕 ude, 手 te – рука та 足 – ashi нога). Львів: Вісник. Серія філологічна. Вип. 45, 2008. С. 234-241.
26. Громова А. В. Некоторые особенности соматической лексики в персидском языке и в диалектах фарса // Современные проблемы науки и образования. Пенза: Издательский Дом "Академия Естествознания", 2015. № 1-1.
27. Дидковская В. Г. Особенности субъектного актанта при предикате, выраженном фразеологическими сочетаниями (ФС) / В. Г. Дидковская // Слово и фразеологизм в русском литературном языке и народных говорах. Великий Новгород, 2001. С. 40-45.
28. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / За заг. Ред.. д-ра філол.наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД "ШКОЛА", 2007, С. 832.
29. Дубровин М. И. Английські і російські прислів'я і приказки. Москва : Освіта, 1993, С. 446.
30. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. Жайворонок. Київ, 2006. С. 703.
31. Живіцька І. А. Мовна картина світу як відображення реальності / І. А. Живіцька // Філологічні студії. Науковий вісник КДПУ: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2010. Вип. 4. С. 20-25.

32. Жила В. Г. Вираження концепту "страх" у фразеологізмах із соматичним компонентом (корейська мова) // Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2011. Вип. 37. С. 313-316.
33. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: радянська школа, 1965. Ч. II: Синтаксис. С. 342.
34. Жуков В. П., Жуков А. В. Русская фразеология, Москва: Высшая школа, 2006. С. 408.
35. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища школа, вид-во при Львівському університеті, 1983. С. 160.
36. Камінська В. С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Випуск 5: збірник наукових праць / за ред. В. І. Гончарова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 122-128.
37. Капранов С. В. "Ісе моногатарі" як пам'ятка японської релігійно-філософської культури доби Хейан. Київ: Вид. дім "КМ Академія", 2004. С. 168.
38. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу німецької мови. Вінниця: Нова книга, 2006. С. 592.
39. Ковалик І. І. Про власні та загальні назви в українській мові // Мовознавство. Київ, 1977. № 2. С. 11-18.
40. Корогли Х. Персидско-русский словарь пословиц и поговорок. – Тегеран: Готенберг, 1993. С. 541.
41. Кочеваткин А. М. Соматическая лексика эрзянского языка. Учебное пособие. Саранск: Красный октябрь, 2001. С. 200.
42. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – Київ: видавничий центр "Академія", 2000. С. 368.

43. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. 2-е изд. Москва: Просвещение, 1988. С. 188.
44. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: Монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. С. 265.
45. Луговая Н. В. Национально-культурные особенности фразеологических единиц сферы психоэмоционального состояния человека (на материале русского и французского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук / Н. В. Луговая. Краснодар, 2007. С. 17.
46. Мазепова О. В. Роль соматизмів у мовній концептуалізації внутрішнього світу людини (на матеріалі перської мови) / О. В. Мазепова // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 46 (2), 2013. С. 438-450.
47. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: центр учбової літератури, 2008. С. 271.
48. Малявця Ю. П. Латинські фразеологізми із соматичним компонентом: оцінно-прагматичні виміри. Київ: Київський університет, 2012. С. 52-57.
49. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо. 2-е вид., стереотип. Харків: Вища шк. Вид-во при ХДУ, 1982. С. 231.
50. Миронова Л. А. Характеристика продуктивності соматичного компонента фразеологізмів в іспанській мові: матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства" (Сумський державний університет, 19-20 квітня, 2012 р.). Суми, 2012. С.177- 181.
51. Мойсеєнко Л. А. // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Філологічна. Вип. 34. 2013. С. 159-162.
52. Мордкович Э. М. Семантико-тематические группы соматических фразеологизмов: Актуальные проблемы фразеологии / Э. М. Мордкович. Новосибирск, 1971. С. 244-245.

53. Мордкович Э. М. Вопросы семантики фразеологических единиц славянских, германских и романских языков. Новгород, 1972. Ч. 2. С. 325.
54. Мыльникова Н. В. Функциональный аспект содержания концепта "рука" // Вестник СамГУ. № 1 (67). 2009. С. 158-163.
55. Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету: Дис... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2001. С. 192.
56. Насири Мехди Семантические особенности русских и персидских фразеологизмов с компонентом "рука". Вестник РУДН, серия Теория языка. Семиотика. Семантика. №1. 2014. С. 90-96.
57. Охріменко М. А. Лексико-семантичні групи фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини в сучасній перській і українських мовах. Луцьк: Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2013. С. 110-113.
58. Охріменко М. А. Персько-український словник емотивної фразеології. Луцьк : ДП "Волинські старожитності", 2011. С. 316.
59. Паморозская Н. И. Роль слов-реалий в создании культурного фона художественного произведения / Н. И. Паморозская // Лексика и культура, 1990. С. 59- 62.
60. Партико Т. Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Б. Партико. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре", 2008. С. 416.
61. Покровська І. Л. Критерії класифікації фразеологізмів у працях турецьких лінгвістів / І. Л. Покровська // Сходознавство. № 38. Київ: Ін-т сходознавства ім. А. Кримського, 2007. С. 114-118.
62. Покровська І. Л. Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом: дис....канд. філол. наук: 10.02.13. Київ, 2007. С. 133-135.
63. Поливанов Е. Д. Введение в языкознание для востоковедных вузов – Ленинград, 1958. С. 348.

64. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Попова, И. Стернин. Воронеж: Истоки, 2002. С. 5-16.
65. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира. Москва, 1988. С. 312.
66. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін., Редакція часопису "Народознавство", 1997. С. 156.
67. Потенко Л. О. Методологія дослідження емотивності німецьких фразеологічних дериватів. Одеський лінгвістичний вісник № 5 том 2, 2015. С. 116-119.
68. Рубинчик Ю. А. Персидско-русский словарь: В 2-хтт от آ до ژ. П27 3-е изд., стереотип . Москва: Рус. яз., 1985. С. 800.
69. Рубинчик Ю. А. Персидско-русский словарь: В 2-хтт от س до ی. П27 3-е изд., стереотип . Москва: Рус. яз., 1985. С. 864.
70. Рубинчик Ю. А. Основы фразеологии персидского языка. Москва: Наука, 1981. С. 276.
71. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології. Психокогнітивний та етнокультурний аспекти / О. О. Селіванова. Черкаси: Брама, 2004. С. 276.
72. Сівков І. В. Сборник научных трудов "Восточный мир". Выпуски 1 (2011), 2-3 (2013), издательство Института востоковедения им. А. Ю. Крымского НАН Украины, 2011, 2013. С. 224-231.
73. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наук. думка, 1973. С. 280.
74. Скрипник І. Ю. Соматичні фразеологізми із значенням інтерперсональних відносин: структурно-семантичні та функціональні характеристики: дис. ... канд.. філол.. наук. 10.02.04. Харків, 2009. С. 228.

75. Смирнова Т. О. Соматичний фразеологізм як компонент фразеологічної картини світу в російській та українській мовах // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации", 2011. Т.24 (63). №4. Часть 1. С. 508-512.
76. Спринчак Я. О. До порівняльно-історичного вивчення структурних типів означальних підрядних речень у східнослов'янських мовах. Київ: Наукова думка, 1963. С. 30-50.
77. Стрілець Н. Я. Структурні та функціонально-семантичні особливості соматичних фразем у романських мовах (на матеріалі французької, іспанської та італійської мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Н. Я. Стрілець. Київ, 2002. С. 185.
78. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: школа "Языки русской культуры", 1996. С. 288.
79. Толстова О. Л. Лінгвокогнітивні особливості соматичних фразеологізмів іспанської мови: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.05 / Толстова Ольга Леонідівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. С. 19.
80. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре / Г. Д. Томахин // ИЯШ. 1997. №3. С. 13-18.
81. Тоненчук Т. В. Структурно-семантичний, ідеографічний та функційний аспекти соматичних фразеологізмів у сучасній англійській мові. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. С. 23.
82. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2007. С. 494.
83. Фуко М. Археологиязнания: пер. С фр. / М. Фуко. Київ: Ника-Центр, 1996. С. 208.

84. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка: Учеб. пособие для вузов по спец. "Русский язык и литература" 4-е., изд., испр. и доп. СПб.: Специальная Литература, 1996. С. 192.
85. Шанський Н. М. Лексика и фразеология современного русского языка. Москва: Гос. Уч. Пед. Из-во Мин. Прос. РСФСР, 1957. С. 168.
86. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова.: навч. Посібник. Київ: Літера, 2000. С. 688.
87. Steingass F. A Comprehensive Persian-English dictionary, London, 1963.
88. Stoyanova I. Semantic Aspects of English Body Idioms. Diss / IRIM Chisinau, 2009. 126 p.

89. ابوالحسن نجفی فرهنگ فارسی عامیانه، تهران، ۱۳۷۸

90. شیخ مصلح الدین سعدی، گلستان، تهران، ۱۳۹۶

91. منیرو روانی پور، داستان کولیهها، لندن، ۱۳۹۴

92. مجید منصوری، حسین پارسی فر، بررسی دیوان غزلیات امیر خسرو دهلوی، ۱۳۹۲

93. فرهنگ روسی به فارسی، تهران، ۱۳۸۷

ДОДАТОК А

Перелік фразеологічних одиниць із соматичним компонентом "око"
в перській та українській мовах

№	Перський фразеологізм	Буквальний переклад	Значення	Еквівалент в українській мові
1.	چشم پوشیدن از کسی، چیزی	Одягати око на когось, щось	Зрікатись когось, чогось; відмовлятись від когось, чогось, як від непридатного, непотрібного; не звертати уваги на когось, щось	<i>Викинути за борт когось</i>
2.	چشمهایش/چشمانش دودو می زند / می افتاد	Його/її очі розбігаються/западають, провалюються	Хто-небудь виявляє неспокій, страх	<i>Очі бігають</i>
3.	چشم خوش باز نکردن	Не відкривати хороше око	Не знати радості; не бачити світлих днів; жити в смутку	<i>≈ зав'язати голову (світ); дісталось перцю з квасом; лиха доля; вік калатат; коротати вік; горе своє микати</i>
4.	چشم زخم زدن	Поранити оком	Наврочити	<i>Окинути недобрим оком</i>
5.	در گور هم چشمش باز است	В могилі його/її очі також відкриті	Про дуже жадібну людину	<i>У труну дивиться, а гроші збирає</i>
6.	چشمش به روشنایی افتاد	Його/її очі впали в світло	В нього/неї з'явилась надія на успіх; говорять про вправних, але нечесних людей	<i>Плекати надію; покладати надію на когось/щось; Вчув, чим пахне!</i>
7.	آتش از چشمش پرید برق از چشم کسی پریدن	Вогонь вистрибнув з його/її очей; Іскра вистрибує з ока когось	Прояв злості	<i>Іскри з очей посипались</i>
8.	چشم خود را در اندن	Порвати своє	Витріщатися	<i>Очі рогом лізуть</i>

		око		
9.	چشمها را به زمین دوختن	Пришити очі до землі	Прояв сорому	<i>Опустити очі (від сорому)</i>
10.	چشم پایین انداختن	Зібрати очі вниз	Прояв скромності, як позитивної риси характеру	<i>Опустити очі (від сором'язливості); не сміти дивитися в очі</i>
11.	خون چشمهایش را گرفت	Кров оволоділа його/її очима	Бути дуже розлюченим	<i>Очі кров'ю налились</i>
12.	چشمهایش مثل کاسه خون	Його/її очі як чаша з кров'ю	Прояв злоби	<i>Очі кров'ю налились</i>
13.	چشم بد در آستین دارد	Мати погане око в рукаві	Приховувати щось; бути лицемірним	<i>Держати камінь за пазухою</i>
14.	مرگ را به چشم خود دیدن	Бачити смерть своїми очима	Очікувати смерть, відчувати неминучу загибель	<i>Бути на волосині від смерті</i>
15.	چشم از جهان بستن	Закрити очі на світ	Померти, покинути світ	<i>Заплющити очі; зімкнути навік вуста; піти зі світу; повінчатись з сирією землею</i>
16.	چشم به دنیا گشودن	Відкривати очі на світ	Народжуватись	<i>Прийти у світ</i>
17.	چشم راست کسی بودن	Бути правим оком когось	Бути дорогим для когось; довіряти комусь	<i>Бути правою рукою когось</i>
18.	چشم به در داشتن	Тримати око на дверях	Очікувати з нетерпінням кого-небудь	<i>Видивитися всі очі</i>
19.	چشم در راه کسی، چیزی داشتن	Тримати око на дорозі/шляху когось чогось	Очікувати на приїзд когось	<i>Видивлятися когось</i>
20.	چشم دارد نخودچی ابرو ندارد هیچی	Очі – горошинки, брів нема взагалі	Говорять, описуючи дуже не красиве лице	<i>Луб – лице, очі – тріска</i>
21.	آب چشم از کسی گرفتن	Брати в когось воду ока	Залякати когось	<i>Нагодувати дрижаками; нагнати трусу</i>
22.	چشمش سگ دارد	Її/його очі мають собаку	У неї/нього магічний погляд	<i>Погляд притягує</i>

23.	چشمهائش آلبالو گیلای می چیند	Очі зривають вишні та черешні	Бути розгубленим, неуважним; натикатися на все; говорять, коли хтось жмуриться від сонного настрою чи яскравого світла	<i>Він не бачить де ліво, де право; капустяна голова</i>
24.	چشم نم نمی	Вологі очі	З хворими, сльозливими очима	<i>≈ очі на мокрому місці</i>
25.	چشم پر نم	Сирі, вологі очі	Ось-ось заплакати	<i>Очі повні сліз</i>
26.	خاک راه کسی را توتیای چشم کردن	Землю під ногами робити бальзамом для своїх очей	Дуже чекати когось; радіти, очікуючи на зустріч з кимось	<i>Чекати, як манни небесної</i>
27.	چشم چشم را نمی بیند	Око ока не бачить	Нічого не бачити	<i>Темно, хоч око виколи; хоч в око (в очі) стрель (стрельни, стріляй)</i>
28.	چشمش/چشمهائش سیاهی رفت	Його/її очі стали чорними	Кому-небудь стає погано від хвилювання, страху тощо	<i>Потемніло в очах; запаморочилось в голові; в очах жовтіє/ пожовтіло ≈ туман застилає/ застелив очі</i>
29.	به چشم برهم زدن	Заплутувати очі	Описуючи неочікувану подію або швидкий плин часу	<i>Не встигнути й оком кліпнути</i>
30.	در یک چشم بهم زدن	Вдарити в одне око	Відразу без затримки, дуже швидко	<i>Одним духом, в одну мить; Не встигнути й оком кліпнути</i>
31.	تا چشم کار می کند	Поки очі працюють	Скрізь, повсюди	<i>Скільки око сягає, сягне; як око сягне; куди оком докинути</i>

32.	دو چشم داشتن و دو چشم دیگر قرض کردن	Маючи два ока, зайняти ще два	Бути дуже уважним в якійсь справі	<i>Нагострити вуха; дивитися в усі очі</i>
33.	چشم زهره رفتن به کسی	Злі очі йдуть до когось	Дивитися з погрозами на когось	<i>Кинути лихим оком</i>
34.	چهار چشمی	Чотири ока	Пильно дивитися	<i>Втупити очі</i>
35.	چشمهایش چهار شده است	В нього/неї стало чотири ока	Говорять, описуючи чиесь здивування	<i>Очі по п'ять копійок</i>
36.	چشم در برابر چشم	Око навпроти ока	Тет-а-тет; наодинці	<i>З ока на око</i>
37.	به کسی چشم غله رفتن (آمدن)	Націлити на когось зерно ока	Дивитись на когось гнівним поглядом	<i>Вовком дивитися; вогнем дихати</i>
38.	از چشم زیر نگرستن	З під-ока дивитися	Дивитися, виражаючи образу	<i>Бісом дивитися; дивитись з-під лоба</i>
39.	بیک چشم نگاه کردن بیک چشم نگرستن	Дивитися одним оком	Відноситись однаково; не надавати переваги чомусь/комусь	<i>Ставити всіх в одну лінію</i>
40.	چشمهایش زل زد	Його/її очі зісковзли	Дуже уважно спостерігати за кимось	<i>Не відводити очей від когось, чогось; дерти очі</i>
41.	با چشم بی اسلحه (غیر مسلح)	З оком без зброї (неозброєне)	Добре видно	<i>Видно неозброєним оком</i>
42.	جلو چشم کسی	Перед чиїмись очима	Здійснити щось перед кимось	<i>На очах</i>
43.	از چیزی چشم پوشی کردن	Вкривати око від чогось	Робити вигляд, що щось не помічаєш	<i>Закривати очі на щось</i>
44.	چشم آسمان میان سر است	Око небес посеред голови	Вираз на адресу того, хто не дивиться собі під ноги, скрізь перечіплюється; про нікчемну людину, яку піднесли вище, ніж є насправді	<i>Не лови ротом мух</i>

45.	شکمش سیر می شود اما چشمش نه	Шлунок ситий, але очі – ні	Бути жадним	<i>Бачить око, та зуб не йме; очі б їли, та губа не може; їв би паляниці, та зубів нема; близько лікоть, та не вкусиш; бачать очі, та ба!</i>
46.	چشم بازار را در آوردن/ چشم بازار را در آورده است	Вийняти/ винести око базару; осліпити око базару	Зробити невдалу покупку; говорять про дурних людей, яких легко обманути, особливо в торгівлі	<i>Бачили очі, що купували</i>
47.	چشم بسته/ باز غیب گفتن	Пророчити із закритими/ відкритими очима	Відкривати вже відому істину	<i>Відкривати Америку</i>
48.	چشم روشن	Моє око ясне	Нехай будуть ясними ваші очі (Радісний вислів, який використовують іранці при зустрічі з кимось; вираження захоплення та здивування)	<i>Ласкаво просимо, дуже раді вас бачити; милювати око (очі, зір); очі засвітилися; ≈ он воно як! Куди там!</i>
49.	شست پایت توی چشمت نرود	Як би великий палець твоєї ноги не вдарив тебе в око	Про дуже обережну людину	<i>Дути на холодне</i>
50.	چشم بد دور	Погане око подалі	Заклинання, що говориться перед висловлюванням похвали в адрес когось	<i>Тьху, тьху, щоб не наврочити; Нівроку</i>
51.	چشم کسی گرفتن کسی را	Чиєсь око взяло інше	Привернути увагу, зацікавити	<i>Запасти в душу</i>

52.	چشم کف پایش	Мої очі його/її ступня	Говорять, коли хочуть захистити від нарікань	<i>Нехай Бог береже</i>
53.	چشم روز بد نبیند	Нехай не бачать очі твої днів поганих	Говорять, коли інформують про сумну звістку	<i>Нехай біда оминає!</i>
54.	چشم شیطان کور	Нехай осліпне Шейтан!	Говорять, боячись наслати негаразди на когось	<i>Як би не наврочити!</i>
55.	تا چشم کور شود	Щоб мої очі стали сліпими	Докір до себе за щось	<i>Так мені й треба! Щоб мені не ладне було! Щоб мені осліпнути!</i>
56.	چشم به دهان کسی دوختن	Пришивати око до рота когось	Догоджати комусь; уважно слухати	<i>Стелитися під ноги комусь; гнути спину перед кимось; гнути в дугу; ловити кожне слово</i>
57.	چشم دیدن کسی را / چیزی را نداشتن	Не дивитися ні на що і ні на кого	Ненавидіти когось, щось	<i>На дух не переносити</i>
58.	چشم شور دارد	Мати солоне око	Про людину, яка здатна наврочити	<i>Мати "дурне око"</i>
59.	چشم کسی را دور دیدن	Далеко бачити чийсь очі	Здійснювати погані вчинки	<i>Робити щось за спиною у когось</i>
60.	چشمش دود می رود	Його/її очі йдуть/бігають	Хто-небудь не може зупинитися на чомусь одному від різноманітності вражень	<i>Аж очі розбігаються / розбіглися</i>
61.	چشم پشت پا داشتن	Мати око за ногою	Опустити погляд	<i>Встромити око в землю</i>
62.	چشم و دلش می دود	Його/її очі та серце димлять	Від жадібності очі розбігаються	<i>Беруть завидки на чужі пожитки; Заліз кіт на сало та й кричить: "Мало!"; що на людях видно, то й собі жадно</i>

63.	چشم و گوشش باز است	Його/її очі та вуха відриті	Бути досвідченим, усвідомленим	<i>Майстер свої справи; І швець, і жнець, і на (у) дуді (дуду) грець</i>
64.	تخم چشمهایش از کاسه بیرون بیاید	Зерно його/її очей вийшло з чаші	Здивуватися, дуже злякатися	<i>Очі з орбіт повискакували</i>
65.	تخم چشم	Зерно ока	Щось або хтось дуже дорогий для іншої людини; дуже любити когось	<i>Зіниця ока; берегти як зіницю ока</i>
66.	جلو چشم کسی سیاهی رفت	Перед очима когось темніє	Ставати дуже злим	<i>Пелена перед очима</i>
67.	از چشم کسی دیدن	Дивитися чиймись очима	Робити когось винним	<i>Виходити сухим із води</i>
68.	پشت چشم را نازک کردن	Прижмурити очі	Ставати зарозумілим, мати завищену самооцінку	<i>Ходити Гоголем, ходити навичем, ходити півнем; високо нестися</i>
69.	روی چشم کسی جا داشتن	Мати місце в чийхось очах	Бути милим, дорогим для когось	<i>Бути милим оку</i>
70.	چشم و دل پاک دارد	Мати чисте око та серце	Бути чистосердечним, щирим	<i>З відкритим серцем; з відкритою душею</i>
71.	چشم و دل گرسنه دارد	Мати голодне око та серце	Бути жадібним, заздрісним	<i>Очі завидючі, руки загребуці</i>
72.	چشمهای کسی به طاق افتادن	Чиїсь очі падають в склеп	Помирати	<i>Спочити навіки</i>
73.	چشم غره به کسی رفتن (آمدن)	Дивитися на когось погрозливим поглядом	Гнівню дивитись на когось, дивитися суворо, з погрозою	<i>≈ світнути, свіркнути очима; світити/засвітити очима; спопеляти/спопелити очима; сизим оком дивитися</i>
74.	چشم کسی افتادن توی چشم کسی	Око когось впало в око когось	Одночасно подивитись один на одного	<i>Погляди зустрілись</i>
75.	بی چشم و رو	Без очей і	Безсоромний	<i>Ні стида, ні</i>

		обличчя		<i>совісті</i>
76.	چشمش را بیه گرفتن	У нього більмо на оці	Перешкода, завада; зазнатися	<i>Як більмо на оці</i>
77.	چشم پیش گرفتن	Отримати попереднє око	Бути скромним, соромитись	<i>Ховати очі (від сором'язливості)</i>
78.	چشم تنگ	З вузькими очима	Скупа людина	<i>Скупий, аж синій</i>
79.	چشم کسی این ور و آن ور دویدن	Око когось бігає в цей бік і в той бік	Підглядати за кимось; бути божевільним	<i>Втратити клепку</i>
80.	مگر خاک چشم او را پر کند	Хіба що могильна земля наповнить його\її очі	Говорять про жадібну людину	<i>Лайл.: несита пелька</i>
81.	مثل اشک چشم	Як сльоза ока	Прозора, як сльоза (говорять про чисту воду чи розтоплене масло)	<i>Прозора, як сльоза</i>
82.	اشک چشم کسی خوراکش بودن	Сльози ока когось є його\її їжею	Постійно плакати	<i>Лити сльози</i>
83.	همه را به یک چشم دیدن	Всіх бачити одним оком	Не розмежовувати нікого, не ставити когось вище іншого	<i>Всі люди – рівні</i>
84.	هر که از چشم دور از دل دور	Все що далеко від ока, далеко від серця	Все забувається, не потрібно пам'ятати про погане	<i>Зникне з очей, зійде з думки</i>
85.	از چشم کسی افتادن	Впасти з чийось очей	Розчарувати когось	<i>Впасти в очач когось</i>
86.	به هر چشمی که نگاه می کنی به همان چشم نگاهت می کنم	Те око, на яке ти поглянеш, те ж саме око подивиться і на тебе	Відношення до тебе буде залежати від того, як ти сам відноситимешся до людей	<i>Що посієш, те й пожнеш</i>
87.	گاه را در چشم غیر دیدن و گاه را در چشم خود ندیدن	Бачити гору в чужому оці, але не в своєму	Недооцінювати інших; мати високу самооцінку	<i>Бачити соломинку в чужому оці, а в своєму й колоди не помічати</i>
88.	خار را در چشم دیگران می	Бачить колючку	Про тих, хто	<i>У чужому оці й</i>

	بیند و تیر را در چشم خود نمی بیند	в очах інших людей, а в своєму не помічає й стріху	засуджує інших за дрібні промахи, не помічаючи своїх великих недоліків	<i>порошинку бачить, а в своєму й пенька не помічає</i>
89.	قدم بالای چشم / قدمت روی چشم	Крок вище ока/твій крок на оці	Зустріти того, кого дуже довго чекав	<i>≈ видивитися очі</i>
90.	چشم دریده ادب نگاه ندارد	Розірване око не зважає на вихованість	Присл. у кого немає совісті, того не хвилює чи він ввічливий; той хто не має совісті, не має і честі	<i>Поганому виду немає стиду</i>
91.	چشم زهره گرفتن از کسی	Взяти в когось панікуюче око	Залякати когось	<i>Наганяти холоду, нагнати дрижаків, нагодувати дрижаками</i>
92.	چشم و همچشمی کردن	Робити око і конкуренцію	Сперечатися, конкурувати з кимось	<i>Побитися об заклад; схрестити списи</i>
93.	چشم بندی کردن	Зав'язувати очі	Обманювати когось	<i>Вводити в оману відвести комусь очі</i>
94.	چشم کسی را به روشنایی انداختن	Принести чиїсь очі на світло	Обнадіювати когось, підтримати	<i>Дати надію</i>
95.	چشم دیدن کسی را دزدیدن	Вкрасти чиїсь очі	Обдурити пильність когось	<i>Наводити полуду (більмо) на очі</i>
96.	رک و راست توی چشمش گفتن	Сказати прямо в очі	Не приховувати нічого	<i>Прямо в очі</i>
97.	در یک چشم زدن	Бити в одне око	Враз, миттєво	<i>Як раз і два; і оком не змигнеш</i>
98.	چشم کسی پی چیزی بودن	Чиєсь око слідує за чимось	Постійно прагнути, хотіти чогось	<i>Йти за мрією</i>
99.	چشم دشمن بر عیب افتاد	Око ворога падає на недоліки	Про упереджене ставлення однієї людини до іншої	<i>Недруг бачить лише одні недоліки</i>
100.	چشمم براو افتاد	Моє око впало на нього	Помітити когось	<i>Зупинити свій погляд на комусь</i>
101.	چشمش محک است	Його очі щільні	Мати палкий	<i>Бачити наскрізь</i>

			погляд	
102.	چشم برگرداندن	Відвертати око	Відмовлятися від когось, відвертатися	<i>Кидати на призволяще когось</i>
103.	چشم بر نداشتن	Не витягати очі	Пильно дивитися	<i>Не відводити погляд</i>
104.	از چشمش پیدا است	Зрозуміло з очей	Очевидно	<i>По його очах видно; в його очах все написано</i>
105.	به چشم خوردن	Їсти око	Говорять про щось дуже помітне	<i>Кидатися в очі</i>
106.	چشم کسی خشک شدن	Очі стали сухими	Дуже довго та пильно дивитися на щось	<i>Продивитися всі очі</i>
107.	چشمانش گرد شد	Його/її очі стали круглими	Страшно, несподівано, дивно	<i>Очі по п'ять копійок</i>
108.	یک چشم گریان و یک خندان	В одному оці сльози, в іншому сміх	Про нещирю, лицемірну людину	<i>Одні очі і плачуть, і сміються</i>
109.	چشم تنگ دنیادار را یا قناعت پرکند یا خاک گور	Жалюгідні очі тільки сирою землею наїдяться	Про неприємну, жадібну людину	<i>В могилу дивиться, а над копійкою тремтить</i>
110.	محبت در چشم است	Любов в очах	Забувати про щось, перестати хвилюватися про щось	<i>Зникне з очей, зійде з думки</i>
111.	در شهر کوران یک چشمی شاه است	В місті сліпих, і одноокий шах	Виділятися на фоні інших; ставити себе вище за інших	<i>Серед неосвічених і напівосвічених – вчений</i>
112.	عقلش به چشمش است	Його/її розум в його/її очах	Довіряти лише побаченому	<i>Не повірить, поки не побачить на власні очі</i>
113.	خنده کردن دل خوش می خواهد و گریه کردن سر و چشم	Щоб сміятися потрібне хороше серце, а щоб плакати голова та очі	Нещирий прояв емоцій, лукавство	<i>Очима плаче, а серцем сміється</i>
114.	دیدن چشم و خواستن دل/	Очі бачать,	Говорять про	<i>Очі завидючі,</i>

	چشم می بیند دل می خواهد	серце хоче	жадібних людей, які просять те, що їм не потрібно	<i>руки загребуці</i>
115.	زیر چشم کسی بادمجان کاشتن	Садити баклажани під чиймось оком	Підбити око; зіпсувати репутацію	<i>Поставити синець під оком</i>
116.	هر چه دیدن از چشم خود دیدن	Все, що бачити, бачити в своїх очах	Звинувачувати себе у всьому	<i>Вішати провину на себе</i>
117.	دودش به چشم خودش می رود	Його/її дим йде у власні очі	Заклик до людини про те, що зробивши погану справу, в його/її житті обов'язково станеться щось подібне	<i>Життя – це бумеранг. Це тобі так не минеться; це тобі дасться знаки; це тобі боком вилізе; це на тобі ще окошиться</i>
118.	دماغش را آمد پاک کند، چشمش را هم کور کرد	Хотів поправити носа, так осліпив очі	Хотіти, щось зробити, але отримати небажаний результат	<i>Хотів, як краще, а вийшло як завжди</i>
119.	خدا چشم را داد چاه را هم داد	Бог дав очі, але створив яму	Бути обережним, берегти себе!	<i>Дивитися в обидва ока</i>
120.	خار چشم کسی بودن	Бути колючкою в очах когось	Заважати комусь	<i>Як сіль в оці; бути кісткою в горлі; як більмо на оці</i>
121.	حیا در چشم است	Сором в очах	Коли говорять не правду за очі/за спиною	<i>Очі горять; в очах все написано; сором їсть очі, сором хоч не дим, а очі виїсть</i>
122.	چشم عاشق کور است	Око закоханого сліпе	Не помічати поганого в характері та вчинках коханої людини	<i>Любов сліпа!</i>
123.	(آمدن) رفت ابروش را	Хотіла	Отримати не	<i>Хотіти, як</i>

	درست بکند چشمش را هم کور کرد	вищипати брови, а виколола око	бажаний результат	<i>краще, а вийшло як завжди</i>
124.	آبی که از چشم کی آید باز	Пролита вода із очей не повертається	Людина, яка втратила сором, його вже не поверне	<i>Без стиди і совісті</i>
125.	سرمه را از چشم میرباید	Сурму\кохль з очей вкраде	Вправний, хитрий, вмілий	<i>Майстер чужі торби різати; що побачив, те і його</i>
126.	برای چشم کور سرمه کشیدن چه فایده	Сліпому сурма ні до чого	Коли говорять про непотрібність чогось, що не принесе користі	<i>Як рибі парасолька; як собаці п'ята нога</i>
127.	کاری که چشم می کند ابرو نمی کند	Те, що робить око не зробить брова	Кожна людина має певний таланти, хист до чогось; хтось робить якусь справу краще за інших	<i>Кожному своє</i>
128.	مردم ان را به چشم وقت نگر	На людей дивитись крізь призму часу	З певного погляду, відштовхуючись від чого-небудь	<i>Крізь призму дивитися на щось</i>
129.	مژه به چشم زیادتی نکند	Лишня вія око прикрашає	Завжди є місце для друзів, які допоможуть	<i>Одна голова добре, а дві краще</i>
130.	بر کننده به آن چشم که بدبین باشد	Подивіться на це песимістичне око	Очі, які бачать лише погане краще вирвати (про песимістів)	<i>Ще не впа, а вже йойкає</i>
131.	بوزینه به چشم مادرش غازل است	Мавпа в очах його/її матері – газель	Для кожної матері, своя дитина найкраща	<i>Кожному своє</i>
132.	چشم آب دادن	Очі дають воду	Любуватися чимось	<i>Любо глянути!</i>
133.	چشم از چیزی بد داشتن	Подивитись на щось погане	Не бажання дивитись на щось, що викликає негативні емоції	<i>Відвести погляд</i>
134.	چشم در آوردن	Виймати очі	Злитися на когось	<i>Видряпати комусь очі від злості</i>
135.	چشم با تاغ افتادن	Очі падають	Бачити смерть	<i>Бути на волоссині від смерті</i>

136.	آب در چشم نداشتن	Не мати води в оці	Не мати совісті, нахабно вести себе	<i>≈ і шапка не горить</i>
137.	چشم پش کردن	Відключити очі	Почервоніти	<i>Краска заливає обличчя</i>
138.	چشم چراندن	Пасти очі	Дуже уважно, прискіпливо розглядати кого- що-небудь, виявляючи при цьому цікавість, певний інтерес; стежити за ким-небудь	<i>Їсти когось очима</i>
139.	چشم چیزی ندیدن	Око нічого не бачить	Бути впевненим у собі	<i>Не бачити когось на своєму шляху</i>
140.	چشم خیره زدن	Дивитись в очі	Палко дивитися на когось	<i>Осліпити очі поглядом</i>
141.	چشم سیل زن	Око в повені	Плакати	<i>Лити сльози</i>
142.	چشم مالیدن	Потирати очі	Пробудитися	<i>Прийти в себе</i>
143.	چشم آلوس	Гнівню дивитися з-під лоба	Не проявляти люб'язність	<i>Косо дивитись на когось</i>
144.	چشم زنی کردن	Кліпати очима	Ставати на заваді, перешкоджати	<i>Бути палкою в колесах</i>
145.	چشم تیزبین	Гострі очі	Гордий, гострий, проникливий погляд	<i>Орлиний погляд; гострий погляд</i>
146.	چشمهای خود را تیز کردن	Нагострити свої очі	Різко глянути	<i>Окинути поглядом; накинути оком</i>
147.	چشم و رویی ندارد	У нього/неї немає очей і обличчя	Немає ні сорому, ні совісті	<i>≈ і шапка не горить</i>
148.	چشم انداز از بالا	Розмір ока з висоти	Дивитися з висоти	<i>Дивитися з висоти пташиного польоту</i>
149.	چشم انداز	Розмір ока	Мати змогу щось побачити	<i>У полі зору</i>
150.	مایه روشنی چشم	Джерело ясних очей	Приємне видовище	<i>Любо оку глянути</i>
151.	چشم کسی به کسی افتادن	Чиєсь око впало на когось	Загравати до когось	<i>Підморгнути; покласти на когось око;</i>

				<i>накинути оком на когось</i>
152.	نور چشم کسی بودن	Бути світлом ока	Бути відрадою для когось	<i>Світло очей моїй</i>
153.	با چشم گریان و دل بریان	З оком плачу та серцем суму	Плакати та сумувати (зазвичай використовується в жартівливому характері)	<i>≈ очі на мокрому місці</i>
154.	چشم برای چشم و دندان برای دندان	Око для ока, зуб для зуба	Відплачувати тією ж монетою	<i>Око за око, зуб за зуб</i>
155.	زیبایی در چشم بیننده است	Краса в очах того, хто дивиться	У кожної людини різні уподобання	<i>На любов і смак товариш не вояк; кожен Івась має свій лас</i>
156.	شاهین چشم شاهین را در نمی آورد	Яструб не приносить яструбного ока	Свій своєму не зашкодить	<i>Свій своєму не ворог; собака собаці хвоста не відкусить; ворон ворона не заклює; пан у пана шкури не здере</i>
157.	زبان خود را نگه دارد و چشمهایت را بازنگهدار	Тримати язик за зубами, а очі відкритими	Не балакати лишнього, бути уважним	<i>Менше говори, більше слухай; тримай рот на замку, дивись в обидва ока</i>
158.	چشم هر چه را خود ببیند، باور دارد و گوش هر چه را که مردم گویند	Очі вірять в те, що побачать, вуха вірять в те, що говорить народ	Довіряти лише собі	<i>Не повірять, поки не побачить на власні очі, і не почує власними вухами</i>
159.	پیش از ازدواج چشمها را خوب باز کنید!	Перед одруженням добре відкрийте очі	У значенні "Не жалійся!"	<i>Очі бачили, що брали; бачили очі, що купували</i>
160.	چشمش پر شد	Його/її очі стали повними	Говорять про людину, яка стримує сльози	<i>Очі налились сльозми</i>

161.	چار چشمی پاییدن	Дивитися пильно	Уважно спостерігати	<i>Видивитися всі очі; в усі очі</i>
162.	چشم کسی غبار آوردن	Принести туман до очей когось	Коли комусь щось здалось, відбулось те, чого насправді не було	<i>Помутніння в очах</i>
163.	به چشم من مشت/ضربه زد	Вдарити по оку	Загравати до когось	<i>Стріляти очима; пускати бісики</i>
164.	آدم با چشم ترسیده	Людина з наляканими очима	Наляканий, заляканий	<i>≈ морозець пішов; серце обірвалося</i>
165.	(بابا) پدرش پیش چشمش آمد	Його батько (померлий) з'явився йому перед очима	Йому стало все немилим, він відчуває відразу до всього світу; змучився	<i>Світ не милий, не любий</i>
166.	پدرکسی را پیش چشمش آوردن	Тато приніс когось до своїх очей	Сваритися на когось	<i>Усипати перцю, дати перцю</i>
167.	چشم و دل باز	Відкрите око та серце	Великодушний, благородний	<i>З відкритим серцем, з відкритою душею</i>
168.	مثل مردمک چشم نگه داشتن	Дивитися як за зіницею ока	Сумлінно оберігати щось або когось	<i>Берегти як зіницю ока</i>
169.	چشمها از حذقه در آمدن، گردش	Очі виходять з орбіт, стають круглими	Дуже здивуватися	<i>Очі мало з орбіт не повискакували; очі на лоб лізуть</i>
170.	چشم دریده	Розірване око	Нахабний, безстидний, різкий	<i>Іудине коріння</i>
171.	چشم گرم شد	Око стало теплим	Задрімати, очі погрузились в солодкий сон	<i>Очі зводити; дрімота хилить; клювати носом; ловити окунів; морить на сон; сон клонить</i>
172.	چشم بر نمی دارد	Моє око не витагує	Нема сил дивитися (про сумне або неприємне дійство)	<i>≈ невеселим оком дивитися; відводити очі</i>
173.	چشم آغیل	Гнівні очі	Косий погляд	<i>Косо дивитися на когось</i>
174.	مثل چشم خروس	Як очі півня	Налиті кров'ю очі	<i>Очі кров'ю</i>

			від гніву	налились
175.	چشم با دستی کسی بودن	Бути оком з чиєюсь рукою	Сумувати за кимось; хотіти когось побачити	<i>Вдаватися в сум; сохнути в печалі</i>
176.	چشم و گوش شدن	Ставати оком та вухом	Проявляти велику увагу	≈ <i>насторожувати вуха</i>
177.	با چشم کردن	Робити з оком	Пильно дивитися на когось	<i>Не втрачати з поля зору</i>
178.	چشم آغلیدن	Запустити око	Відвести погляд в сторону	≈ <i>відвести очі</i>
179.	چشم پیش	Попереднє око	Бути засмученим	≈ <i>не знати куди подітися від смуток; впасти в смуток</i>
180.	چشم رساندن	Досягати очей	Про людину, яка здатна наврочити	<i>Окинути недобрим оком</i>
181.	چشم کشیدن	Кліпати	Підморгувати комусь; з погрозою глянути на когось	≈ <i>кинути злим поглядом</i>
182.	چشم بگردانی	Крутити очима	Раптово, різко глянути в інший бік	≈ <i>вдарити поглядом</i>
183.	چشم خود را هم گذاشتن	Свої очі також закрити	Робити вигляд, що чогось не помічаєш	<i>Закрити очі на щось</i>
184.	چشم کسی سفید شدن	Око когось стало білим	Описують втому під час довгого очікування на когось або на щось	≈ <i>лиця немає</i>
185.	به چشم خود نگاه کردن	Глянути своїми очима	Слухати лише себе самостійно вирішити, як вчинити	<i>Своя голова на плечах</i>
186.	چشم و چار کسی را در آوردن	Виймати око когось	Заздрити комусь	≈ <i>поривати очі; лаври не дають спати</i>
187.	روشنایی چشم	Світлість очей	В нього очі світяться	<i>Іскра в душі</i>
188.	آب چشم	Вода ока	Сльози	<i>Лити сльози</i>
189.	اشاره با چشم	Знак оком	Підморгнути	<i>Подати знак</i>
190.	چشم پر خون	Око повне крові	Злість	<i>Очі кров'ю наповнилися</i>

191.	چشماتش حالتی دارد	Її/його очі мають привабливість	В її/його очах особлива привабливість	<i>Притягує поглядом</i>
192.	خواب به چشم آشنا نشده است	Сон не знайомий із моїм оком	Не спати	<i>Не зімкнути очей</i>
193.	خواب از چشم رفت	Сон пішов з ока	Не спати	<i>Сон не бере; сон не йде в очі</i>
194.	خیرگی چشم	Засліплення очей	Засліпило очі від краси чи яскравого світла	<i>Осліпило очі</i>
195.	چشمش کلایسه می رفت	Його/її око закотилося	Стати гнівним; знервуватися	<i>Забігали очі</i>
196.	به کوری چشم کسی	До сліпоти ока когось	Робити щось наперекір комусь	<i>На зло</i>
197.	چشمان درخشند	Блискучі очі	Говорять про очі людини, які світяться від щастя	<i>Блиск в очах</i>
198.	جلو چشم چرخیدن	Крутитися перед очима	Набридати кому- небудь своєю присутністю. Невідступно виникати в уяві кого-небудь	<i>Вертітися перед очима</i>
199.	چشمش اشک آلود شد	У нього\неї на очах виступили сльози	Майже заплакати	<i>Очі на мокрому місці</i>
200.	چشمها را خمار کردن	П'янити очі	Загравати до когось	<i>Стріляти очима, бісики пускати</i>
201.	کاش چشم کور می شد	Ой, якби ж мої очі осліпли	Прояв небажання бачити когось; прояв злості до когось	<i>Очі мої б тебе не бачили</i>
202.	چشماتش از غضب درخشیدن گرفتند	Його/її очі світилися гнівом	Прояв злості	<i>Очі блиснули гнівом</i>
203.	با چشم تجسس کردن	Розшукувати оком	Намагатись когось/щось знайти, використовуючи лише свій погляд	<i>Шукати очима</i>
204.	تیره تیره رفتن چشم	Потемніння очей	Мелькати перед очима	<i>Рябіє в очах</i>

ДОДАТОК Б

**Перелік безеквівалентних фразеологічних одиниць
із соматичним компонентом "око" в сучасній перській мові**

№	Перський фразеологізм	Буквальний переклад	Значення
1.	چشمش آب نمی خورد	Його/її очі не п'ють воду	Не вірити в успіх, не надіятись на вдале завершення справи; не вірити в когось, не надіятись на когось
2.	چشم کسی کیمیا بودن	Бути хитрістю в оці когось	Пильно дивитися, одним поглядом відокремити щось одне серед іншого
3.	چشم گشودن	Відкрити око	У розмовному мовленні уважно дивитися, пильно спостерігати
4.	به چشم کشیدن	Тягнути до ока	Підкреслювати щось, виставляти напоказ
5.	با چشم بابلی	З очима солов'я	Мати великі, круглі очі
6.	چشمت (چشمم/ چشمش) چهار تا شود	Твої (мої, його) очі подвоїлись	Куди ти дивишся? Осліп? (Інколи використовується, як докір до себе)
7.	چشمش کم سو است	Його/її очі тьмяні	У нього/неї поганий, слабкий зір
8.	چشمانم شور بود؟	Моє око було солоне?	В мене дурне око? Мій прихід – причина вашого відходу? Хіба ж я такий страшний? (жарт. характер)
9.	چشم شما روشن	Ваші очі ясні	Вітання з приводу приїзду коханої людини, вдалого завершення справи
10.	چشم حسود کور/ بترکه	Та нехай осліпне задрісник!	Заклинання від дурного ока при похвалі когось або чогось
11.	یک چشم خواب و یک چشم بیدار	Одне око спить, інше прокинулось	Вже не спати, але ще не прокинутись
12.	از چشم خود بدی دیدم که از شما ندیدم	В своїх очах я бачив більше зла, ніж від ваших!	Комплімент на адресу достойної людини

13.	خدا چشم راست را به چشم چپم حاج نکند خدا این چشم را محتاج آن چشم نکند	Не буде Бог змушувати ліве око потребувати в правому	Докір в бік людини, яка відмовилась допомогти; побажання людині ні в чому не мати потреби
14.	چشم زده	Вдарений оком	Постраждати від "дурного ока"
15.	چشم و چراغ بودن	Бути оком та світилом	Про людину, якою хтось дуже пишається та любить
16.	چشم و دلش سیر است	Його/її очі та серце – ситі (не голодні)	Він/вона не жадібна, не користолюбива
17.	چشم به انتظار کسی/چیزی بودن	Бути оком в очікуванні когось/чогось	Очікувати на щось/когось
18.	چشم و گوش بسته است	Очі та вуха закриті	Бути недосвідченим у чомусь
19.	چشم چرانی کردن	Підглядати	Підглядати за гарними жінками
20.	چشم سفید	Білі очі	Бути безсовісним, різким, нахабним
21.	یک چشم کسی اشک بودن یک چشمش خون	Одне око має сльозу, інше око – кров	Стикнутись із стражданнями та негараздами
22.	بچه خود را می زند که چشم همسایه بترسد	Б'є свою дитину, щоб злякати око сусіда	Провчати когось
23.	چشم کسی به دست این و آن بودن	Очі по цю і ту руку (по цей і той бік)	Бути байдужими або безпорадними, тільки сподівається на благородство інших
24.	چشم کسی بالای کاسه سرش رفت	Око когось піднімається з чаші його голови	Не бути здатним бачити щось; бути сліпим
25.	چشم کسی ترکیدن	Розривати чиєсь око	Ревнувати
26.	چشم بنده روشن	Нехай будуть ясні мої очі	Раді вітати вас! Дуже приємно вас бачити.
27.	مگر چشمت مغز سرت است؟	Хіба твоє око є центром твоєї голови?	Про неуважну людину

28.	چشم و ابرو آمدن	Око та брова прийшли	Загравати до когось
29.	چشمش به حساب افتاد	Його/її око впало в рахунок	Це послугувало для нього/неї хорошим уроком
30.	چشم به دست شما است	Мої очі у ваших руках	Надіятися на когось
31.	چشم کسی به دست کسی بودن	Око когось в руці когось	Сподіватися на пробачення
32.	چشم امید	Око надії	Сподіватися, надіятися
33.	چشمش چشمها دیده است	Його/її очі бачили інші очі	У нього/неї безсоромні очі
34.	انگشت بر چشم نهادن / گذاشتن	Покласти палець на око	Говорять, коли висловлюють згоду, повинність перед кимось
35.	عقل مردم بر چشم آنها ست	Розум людей в їхніх очах	Розум людей сприймає лише те, що вони побачать на власні очі
36.	لیلی را بچشم مجنون باید دید	Лейлу потрібно бачити очима Маджнуна	На кохану людину потрібно дивитися закоханими очима
37.	کور از خدا چه می خواهد؟ دو چشم روشن	Що сліпий хоче від Бога? Два зрячих ока	Отримати потрібну річ
38.	کل از سرش می ترسد و کور از چشمش	Лисий боїться за своє волосся, а сліпий за очі	Говорять про марне побоювання
39.	عاشق چشم و ابروی کسی نبودن	Не бути закоханим в чийсь очі та брови	Не робити нічого задарма, просто так; не ставити себе під загрозу заради інтересів інших
40.	مگر گفتم بالای چشمت ابروست؟	Хіба я сказав, що над твоїми очима брови?	Не насмілитись сказати правду
41.	چشم کسی را ترکاندن	Розтрощити чийсь очі	Зробити когось сліпим
42.	چشمتم را درویش کن	Дивитися на світ очима Дервіша	Не дивуватися побаченому
43.	چه داند کور مادرزادی در چشم روشن را	Чи може оцінити сліпий важливість зрячих очей	Говорять, коли недостойна людина займає високу посаду
44.	شهر یک چشمان روی یک چشم شو	В місті однооких, зроби себе однооки	В оточенні людей не став себе вище за інших

45.	چشمش هزار کار می کند که ابرویش نمی داند	Його/її очі роблять сто справ, про які не знають брови	Про людину, яка все тримає в собі
46.	گر دست ما تهی است ولی چشم ما پر است	Хоч у нас руки пусті, очі ситі	Говорять бідні, які пишаються своєю незалежністю
47.	مگر چشم بندی است؟	Хіба ж очі зав'язані?	У значенні, що все чесно
48.	پای مار و چشم مور و نان ملا کس ندید	Нікому не довелось бачити ноги змії, очей мурахи, і хліб Мулли	Говорять засуджуючи духовенство за скупість
49.	پشت چشم باز می ماند	Очі мої лишаються відкритими	В значенні "Засмучувати не буду!"
50.	چشمی آسمان کور است	Очі небес сліпі	Про людину, якій завжди не щастить
51.	چشم بر چیزی دوختن	Пришити око до чогось/когось	Пильно за кимось дивитися
52.	چشمی با دست کسی بودن	Бути очима в руці когось	Мріяти про щось
53.	چشم به هم زدن	Вдарити очима	Підморгнути оком
54.	چشم چیدن	Зібрати очі	Робити все, щоб захистити від "дурного ока"
55.	چشم داشتن	Мати око	Надіятися на щось
56.	چشمی زاگ خوش از پردیدن	Погляд очей сповнений сили	Бути напоготові
57.	چشم سرخ کردن	Робити око червоним	Божеволіти від любові до когось; жадібно дивитись на когось
58.	چشم سیاه کردن	Робити очі чорними	Дуже хотіти чогось
59.	زاغ چشم	Блакитне око	Блакитноокий, безсоромний, нахабний
60.	به چشم خود	Власними очима	Щось побачити особисто
61.	به چشم خوش آمدن	Потрапити в хороше око	Говорять про симпатичну людину, яка притягує до себе погляд
62.	با چشمهای کوچک خود چیزهای بزرگ دیدن	Зі своїми малими очима бачити щось велике	Стати свідком великих подій у своєму житті
63.	چشم پرکن	Наповнити око	Привертати до себе увагу (прояв грубості)

64.	خدا به آدم چشم داده	Бог дав людині око	Репліка в адрес людини, яка не бачить, що перед ним, обирає не те, робить помилку
65.	چشمت بی بالا	Підніміть очі	Вираз, який зазвичай іранці вживають у відповідь на چشم (≈ слухаюсь, погоджуюсь)
66.	چشماتون قشنگ ميبينه	Ваші очі гарно бачать	Краса в очах того, хто дивиться
67.	چشم تو چشم شدن	Ставати око в око	Бачити одне одного; стати одне навпроти одного
68.	چشم خود را جلا دادن	Шліфувати своє око	Дивитися на щось гарне
69.	يکي چشم گاو است	Одне око корови	У значенні "це виняток" або "перший раз не рахується"
70.	به چشم برادری	В оці брата	З чистим поглядом; погляд яким дивиться сестра на брата (говорять жінки, висловлюючи свою думку про красу чоловіка)
71.	به چشم خواهری	В оці сестри	З чистим поглядом; погляд яким дивиться брат на сестру (говорять чоловіки, висловлюючи свою думку про красу жінки)
72.	چشم روز	Око дня	Метаф. Сонце
73.	چشم بينا	Зряче око	Проникливий
74.	چشم پوش	Покрите око	Поблажливий
75.	چشم باختن	Програвати око	Втрачати зір
76.	مثل چشم آهو	Як очі газелі	Говорять про дуже гарні очі
77.	مثل چشم سوزن	Як вушко / око голки	Про маленькі вузькі очі
78.	مثل چشم مور	Як очі мурашки	Про маленькі круглі очі дівчини
79.	مثل چشم ترکان	Як очі турків	Про скупість людини
80.	چشم بیمار	Хворі очі	Говорять про примружені очі
81.	چشم بی آب	Око без води	Зухвала, нахабна людина
82.	چشم سوزن	Око голки	Бути обмеженим в чомусь
83.	چشم شکستن	Зламати око	Осліпнути
84.	چشمی گوانا	Око Гавани	Великі круглі очі
85.	چشم نشين	—	Кохана людина
86.	چشم بند	Із зав'язаними очима	Говорячи про ілюзіоністів, які вводять в оману людей
87.	چشم وزغ	Очі жаби	Некрасиво, потворно

88.	چشم پریدن	Літати оком	Кліпати очима
89.	چشم شب	Око ночі	Метафоричний вираз на позначення місяця
90.	با چشم آمدن	Прийти з оком	Потрапити під чийсь вплив, або постраждати від злого ока
91.	چشم آرو	Стрілка ока	Застосування магії для наведення вроків на когось
92.	چشم رسیده	Досягнуті очі	Дивитися злими очима
93.	چشم زال	Око альбіноса	Справедливий вчинок
94.	چشم به راه	Очі на дорогу	Очікувати когось
95.	چشم پلکاندن	Кліпати оком	Озиратися навкруги
96.	چشم فلان کس کور	Око якоїсь людини сліпе	Вираз на адресу того, хто обов'язково мусить виконати якусь справу; підкреслення того, що саме завдяки зусиллям когось щось виконується
97.	چشم کس به دنبال کسی بودن	Чиєсь око слідує за кимось	Мати бажання знайти когось
98.	با کدام چشمش دید که...؟	Котрими очима побачив, що...?	Вираз, що повідомляє про відмову когось від чогось
99.	روی چشم خود گذاشتن و به کسی دادن	Покласти на своє око і комусь віддати	Говорять про дівчину, яку ще при народженні пообіцяли комусь видати заміж за когось
100.	یک چشم کسی خون و یک چشمش خونابه	Одне око когось – кров і одне око – кровоносна судина	В кінці кінців лишитися нещасним
101.	چشم دریدگی کردن	Потирати очі	Нахабно поводити себе
102.	چشم و چار درستی ندارد	Він/вона не має правильних очей	Дуже погано бачити
103.	همکار چشم دیدن همکار را ندارد	Працівник не бачить колегу	Люди однієї професії – вороги
104.	فرق است میان آنکه یارش در بر آنکه دوچشمانتظارش برادر	Є різниця між тим, хто тримає кохану в обіймах, і між тим, хто очікує, спрямувавши погляд на двері	Прояв любові
105.	چشمش می پرد	Його/її око літає	В нього/неї сіпається око
106.	چشمش باباقوری است	Його/її око одержиме	Страждати від хвороби ока

107.	بادام چشم	З мигдалевими очима	Про дуже гарні очі
108.	بام چشم	Дах ока	Повіка
109.	چشم بد	Погане око	Про заздрісну людину; про чоловіка, який кидає на жінок хтиві погляди
110.	تهی چشم	Пустота ока	Жадібність, ненажерливість
111.	خوش چشم و ابرو	З гарним оком та бровою	Про того, хто має гарні очі; симпатичну людину
112.	شوخ چشم	Дотепне око	Нахабний, безсоромний, різкий
113.	غوره در چشم کسی کردن	Зробити кислим в очах когось	Засмучувати когось; позбавити когось веселоців
114.	چشمان من کم نور است	Мої очі є менш світлими	У мене поганий зір; я погано бачу
115.	گر به چشم	З оком кота	Про сірооку людину
116.	چشم چپ	Ліве око	Про косооку людину
117.	دنیا پیش چشمش تیره و تار شد	Світ затьмарився перед його очима	Тимчасове затьмарення свідомості
118.	چشمان فرو رفته	Занурені очі	Запалі (позападалі, ямкуваті) очі
119.	چشمانی که میبینی یجا نیات درونی است	Очі, які виражають внутрішні емоції	Виразні очі
120.	درای چشمهای درشت	Мати величезні очі	Великі очі
121.	چشم ورقلمبیده	Мерехтливі очі	Банькуватий, окатий
122.	جلو چشم مجسم شدن	Постати перед оком	Мерещитись, ввижатись